

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN'IN AİLE PROBLEMLERİNE BAKIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK

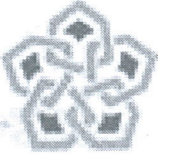
Hazırlayan

Ali Rıza AYAN

KONYA - 2013

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sosyal Bilimler Enstitüsü Mezuniyet Dilekçe Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ali Rıza AYAN
	Numarası	108106021001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Said ŞİŞEK
Tezin Adı		Kur'an'ın Aile Problemlerine Bakışı

Kimliği belirtilen danışmanı bulunduğum öğrencim, tez savunma sınavına girerek başarılı olmuş ve istenen düzeltmeleri tamamlamıştır. Mezuniyet işlemlerinin yapılabilmesi için gereğini saygılarımla arz ederim.

Önemli Not:

Bu, belge, Jüri tarafından istenen değişikliklerin tamamlandığını kontrol etmek amacıyla
(Danışmanın önerisi doğrultusunda)
Yüksek Lisans'ta danışman hariç en az 1 Jüri Üyesi,
Doktorada ise danışman hariç en az 2 Jüri Üyesi tarafından imzalanmalıdır.

Jüri Üyesi
Adı Soyadı
İmzası
Prof. Dr. Binyamin SOLMAZ

Jüri Üyesi
Adı Soyadı
İmzası

Jüri Üyesi
Adı Soyadı
İmzası

Danışman
Adı Soyadı
İmzası

Doc. Dr. Harun ÖZGÜMÜŞ Prof. Dr. M. Serit ŞİMŞEK

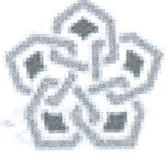
Uygundur.

Ana Bilim Dalı Başkanı
Adı Soyadı İmzası

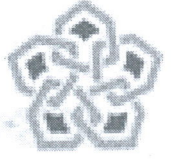
Prof. Dr. Mahmut YEŞİL

Eki :

Mezuniyet için istenen belgeler

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı

Ali Rıza AYAN

Numarası

108106021001

Ana Bilim / Bilim Dalı

Temel İslam Bilimleri / Tefsir

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı

Kur'anın Aile Problemlerine Bakışı

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
SUMMARY	V
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2

I. BÖLÜM

AİLE KAVRAMI

1. Tanımı	4
2. Kur'an'ın Aile Hayatına Verdiği Önem	6
3. İslam'dan Önceki Din ve Topluluklarda Aile	10
3. 1. Yahudilik'te Aile	10
3. 2. Hristiyanlık'ta Aile	12
3. 3. Arabistan'da Aile	13

II. BÖLÜM

A. Kur'an'a Göre İdeal Aile Nasıldır?	15
B. Kur'an'ın Aile Problemlerine Bakışı	18
1. Aile Sorumluluğu Bilincinin Zayıflaması	20
1. 1. Kavram Kelimesi	21
1. 1. 1. Erkeğin Karısına Karşı Görev ve Sorumlulukları	22
1. 1. 1. 1. Nafakanın Temini	22
1. 1. 1. 2. Kadına Karşı Güzel Davranmak	25
1. 1. 1. 3. Erkekliği Tahakküm Aracı Olarak Kullanmama	27
1. 1. 2. Kadının Kocasına Karşı Görev ve Sorumlulukları	28
1. 1. 3. Ebeveynin Çocuklarına Karşı Görev ve Sorumlulukları	29
1. 2. Nüşuz Kavramı	36
1. 3. Şikak Kavramı	39

2. Kadın-Erkek İlişkilerinde Nikah Anlayışının Değişmesi	41
2. 1. Gizli Nikah	45
2. 2. Müt'a Nikahı	46
3. Eşcinsel Evlilikler.....	50
4. Boşanma Oranlarındaki Artış	54
4. 1. İslam'ın Boşanmaya Bakışı	56
4. 2. Boşanma Çeşitleri	60
4. 2. 1. Talak	60
4. 2. 1. 1. Ric'î Talak	61
4. 2. 1. 2. Bâin Talak	62
4. 2. 1. 3. Sünnî Talak	64
4. 2. 1. 4. Bid'î Talak	65
5. Kur'an'a Göre Evlenme Engelleri	66
5. 1. Mutlak (Sürekli) Evlenme Engelleri	66
5. 1. 1. Kan Hısımlığı Nedeniyle Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar	67
5. 1. 2. Süt Dolayısıyla Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar	69
5. 1. 3. Sıhrî Hısımlık Sebebiyle Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar	71
5. 2. Geçici Evlenme Engelleri	74
5. 2. 1. Din Farkı	74
5. 2. 2. İki Kız Kardeşle Birlikte Evlenememe	79
5. 2. 3. Evli Bir Kadınla Evlenememe	80
5. 2. 4. Kadının İddet Beklemesi Sebebiyle Evlenmesi Haram Olması .	81
5. 2. 4. 1. Kocasını Ölen Bir Kadının İddet Süresi	82
5. 2. 4. 2. Kocasını Ölen Bir Kadın Hamileyse	83
5. 2. 4. 3. Boşanan Bir Kadının İddeti	84
5. 2. 5. Üç Kere Boşanmış Olma	86
5. 2. 6. Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme Engeli	88
6. Yaşlıların Aile Dışına Terk Edilmesi	92
7. Sıla-i Rahîm Düşüncesinin Giderek Zayıflaması	95
8. Zararlı Alışkanlıklar ve Aileye Etkisi	99
8. 1. Alkol ve Uyuşturucular	99
8. 2. Kumar	102
9. İnternet Kullanımı ve Aileye Etkisi	106

SONUÇ	109
ÖZGEÇMİŞ	111
BİBLİYOGRAFYA	112

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'AN'IN AİLE PROBLEMLERİNE BAKIŞI

Ali Rıza AYAN

Danışman: Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK

2013- Sayfa: X + 117

Juri: Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK

Prof. Dr. Bünyamin SOLMAZ

Doç. Dr. Harun ÖĞMÜŞ

Aile, toplumun temelidir. Aile, insanlık tarihinin en eski müessesesi olmakla beraber, her toplumda varlığını ve önemini korumuştur.

İslam dininde evliliğin devamı esastır. Ailenin devamını sağlamak için her türlü çareye başvurulduğu halde bazen evliliğin sona ermesi, devamından daha hayırlı olabilir. Günümüzde modernleşme, sanayileşme, teknolojik gelişme, kentleşme ve yaşam felsefesindeki değişim süreçlerinin ortaya çıkardığı oluşumlar, başta insan ilişkileri olmak üzere toplumu ve aileyi derinden etkilemiştir. Bu nedenle biz de tezimizde bu konu üzerinde çalışmayı uygun gördük.

Çalışmamız, girişten sonra iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, önemi ve yöntemi hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır. I. Bölüm'de, aile kavramı hakkında genel bilgi verilmiş olup, II. Bölüm'de ise, günümüzde meydana gelen aile problemleri üzerinde durulmuş ve bu problemlere, Kur'an ayetlerine dayanarak çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kur'an, Aile, İslam

SUMMARY

Author	: Ali Rıza AYAN
University	: Necmettin Erbakan University
Branch	: Commentary on the Quran
Department	: Basic Islamic Sciences
Type of Thesis	: Master Thesis
Pages	: X + 117 pages
The date of Graduate	: .../.../ 2013
Supervisor	: Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK

QURAN'S VIEW OF FAMILY PROBLEMS

Family is the foundation of the community. Being the oldest institution of the human history family has protected its existence and importance in every community.

In Islamic religion, continuation of the family is essential. Although all kinds of remedies have been tried for the continuation of family, sometimes it can be better for the marriage to come to an end than to continue.

Nowadays; modernization, industrialization, technological development, urbanization and the formations that are caused by the change processes in life philosophy have deeply affected especially human relations and also community and family. That is why we chose to work on this topic in our thesis.

Our work consists of two parts after introduction. In the introduction part, there are required explanations about the subject, purpose, significance and method of the research. In the first part, there is general information about the family concept and in the second part, the family problems that occur today are being elaborated and solutions of these problems are being tried to be produced based on the Quran verses.

Key words: Quran, Family, Islam

ÖNSÖZ

Aile, toplumun temelidir. Aile, hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi dine göre günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıtaadır. Allah, kadın ve erkeği tek başına ele almamış, bu iki cinsi insanoğlunun soyunu devam ettirecek unsur olarak değerlendirmiştir. Bir bütünün parçası gibi kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısı konumundadır.

Kur'an-ı Kerim'de:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey İnsanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ayırdık. Şüphesiz Allah yanında en şerefliiniz O’ndan en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.”

Bu ayette, Yüce Allah bütün insanları bir erkek ve kadından yarattığını, yaratıcının bir olan Allah olduğunu, milletlere ve soylara ayrılmanın yaratılış icabı olduğunu haber vermiştir. Yaratıcının, insan topluluklarını milletler, soylar, kabileler şeklinde düzenlemesi, sadece onların arasında tanışma ve doğuştan gelen yardımlaşmanın bu şekilde olmasından dolayı idi.

Yeryüzünün her tarafında bütün insanların bir tek aile olamayacağı meydandadır. Neslin çoğalmasıyla beraber sayısız ailelerin, daha sonra da ailelerden soyların ve milletlerin meydana gelmesi kaçınılmazdı. İşte bunun gibi yeryüzünün çeşitli bölgelerinde yerleştikten sonra renk, şekil, dil ve yaşayış tarzlarının mutlaka çeşitli olması da gerekli idi. Sadece bu yolla bir sülale, bir soy, bir kabile ve bir milletin insanları birleşerek ortak bir cemiyet düzeni kurabilir ve hayatta karşılaştıkları her işte birbirine yardımcı olabilirlerdi.¹

¹ Mevdûdî, Ebû'l A'lâ, *Tefhîmu'l- Kur'an*, İnsan Yay. (I-VII), İstanbul, 1991, V, 460

Farklı kimliklere sahip olmak övünç ya da utanç sebebi olamaz. İşte bu nedenle İslamiyet, ırk, millet, bölge, kültür ve hatta din milliyetçiliklerini reddeder. Allah katında üstünlüğün tek bir nedeni vardır, o da takvadır. Ayette geçen *etka* kelimesi üstünlük bildiren bir kip olup korunma ve sakınma anlamına gelen *vikaye* kelimesinden gelir. Kişinin kendisini korkulacak şeylerden koruyup muhafaza etmesi anlamında kullanılır. Yani Allah'ın emrettiklerini yapmak ve yasaklarından sakınmaktır.²

İslam dininde, evliliğin devamı esastır. Ailenin devamını sağlamak için her türlü çareye başvurulduğu halde bazen evliliğin sona ermesi, devamından daha hayırlı olabilir. Evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi konusunda eşlerin çabaları yetersiz kalırsa Kur'an'a göre, karı ve kocanın ailelerine de sorumluluk yüklenmekte ve böylece aile yakınlarının da duruma ilgisiz kalmamaları emredilmektedir.

Yaklaşık iki asra yakın bir zamandır modernleşme, sanayileşme, teknolojik gelişme, kentleşme ve yaşam felsefesindeki değişim süreçlerinin ortaya çıkardığı oluşumlar, başta insan ilişkileri olmak üzere toplumu ve aileyi derinden etkilemiştir.

Özellikle son zamanlarda artış gösteren boşanmalar, nikahsız birlikte yaşamalar, evlilik dışı çocuk sahibi olunması, evliliğin geciktirilmesi, eşcinsel evlilikler/ ilişkiler, kitle iletişim araçlarının aile değerlerini yıpratıcı yayınlar yapması gibi pek çok nedenlerden dolayı bireysel ve sosyal sorunlar artmış, yaşanan değişimlere paralel olarak ailede “ben” duygusunun “biz” duygusunun önüne geçirilmesi ve artan bireyselleşmeyle birlikte aile değerleri de zayıflamaya başladı. Toplumu derinden etkileyen aile problemlerindeki artış nedeniyle biz de tezimizde bu konu üzerinde çalışmayı uygun gördük.

Çalışmamız girişten sonra iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi üzerinde durulmuştur. I. Bölüm'de aile kavramı hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, Kur'an'ın aileye verdiği önem üzerinde durulmuş olup, daha sonra İslam'dan önceki din ve topluluklarda aile kavramı hakkında bilgi verilmiştir. II. Bölüm'de ise, Kur'an'a göre ideal ailenin nasıl olması gerektiği hakkında bilgi verildikten sonra, günümüzde meydana gelen aile problemleri ve bu problemlere Kur'an ayetlerine dayanarak çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

² Şimşek, Said, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yay. (I-V), İstanbul, 2012, V, 36

Çalışmam esnasında bana yardımcı olan ve görüşlerinden istifade ettiğim değerli danışman hocam Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK'e ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Yusuf IŞICIK'a teşekkür ederim.

Ali Rıza AYAN

Konya- 2013

KISALTMALAR

Ank.	Ankara
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen madde
a.g.m.	Adı geçen makale
b.	İbn, bin
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	Hazreti
h.	Hicri
İst.	İstanbul
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
md.	Madde
M. K.	Medeni Kanun
MÜİFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.a.v.	Sallallahü Aleyhi ve Selem
s.	Sayfa
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu

TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
tr.	Tercüme
ts.	Tarihsiz
yay.	Yayını / Yayınları
Neşr.	Neşriyat
r. a. / r. anhüm	Radiyallahü anh / Radiyallahü anhüm
v. s.	Ve saire

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Aile, insanlık tarihinin en eski müessesesi olmakla beraber, her toplumda varlığını ve önemini korumuştur. Aile, neslin devamı, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi; yeni nesillere kültürel kimliğin, dinî ve ahlakî değerlerin kazandırılması gibi temel fonksiyonları üstlenen önemli bir kurumdur.

Kur'an-ı Kerim'de:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

*“Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için kendi (cinsi)nizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*¹

Ayette geçen “kendinizden” ifadesiyle kastedilen mananın “cinsinizden” şeklinde olduğudur. Farklı iki cins canlıdan biri diğerinde sükûnet bulmaz. Nefsi, onunla huzur bulmaz ve kalbi de ona meyketmez.² Erkek ve kadın tam anlamıyla kendi kendilerine yeterli değildir. Her birisinin kendi çapında bir takım eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksiklikleri gidermenin yolu da aileyi kurmaktan geçer.³

Aile, öncelikle insanın huzur bulacağı bir yuvadır. İnsanların ve toplumların mutluluğu sağlıklı bir aile yapısında aranmalıdır. Yalnız cinsel ihtiyacı tatmin etmekten ibaret olmayan evlilik, gerek eşlerin birbirlerine hayat arkadaşı olması açısından gerek namus ve iffetlerini korumaları açısından büyük öneme sahiptir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernleşme hareketi önemli değişikliklere yol açmıştır. Aile yapısı, işleyişi ve fonksiyonlarının sürekli bir değişim seyri içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Kentleşme ve sanayileşmenin de etkisiyle başta insan ilişkileri ve kurumlar olmak üzere toplum derinden etkilenmiştir. Aile ve evlilik kurumu da bu etkilenmeden kendi payına düşeni almıştır. Aile, yüklenmiş olduğu işlevleri açısından bugün geçmişte eşine az rastlanır bir şekilde problemlerle karşı

¹ Rûm 30/21

² Râzî, Fahreddin, *Tefsiru'l- Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, (XXXII), Beyrut, 1981, XXV, 111

³ Yılmaz, Musa Kazım, *Kur'an Ailesi*, Hilal Yay. Şanlıurfa, 1994, s.20

karşıya kalmıştır. Teknolojik gelişmelerin ve hayat şartlarının değişmesinin bunda etkisi azımsanamayacak kadar çoktur.

Günümüzde özellikle Batılı ülkelerde aile kurumunun önemini yitirdiğini, onun yerine kısa süreli, nikahsız birlikte yaşamını sürdürme anlayışı hakim olmaktadır.

Türkiye’de ise, aile kurumu, bu tür anlayışlardan etkilense de önemini hala korumaktadır. Bunda da dinin ve geleneklerin etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Zira İslam dini, aile fertlerine bir takım sorumluluklar ve görevler yüklemiştir.

Problem ise, mesele, sorun; davranışları normal olmayan ve özel olarak eğitilmesi gereken,⁴ gibi anlamlara gelmektedir.

Son yıllarda artma eğilimi gösteren aile problemleri, aile içi şiddet, eşlerin birbirine karşı görev ve sorumluluklarını gereğince yerine getirmemesi, medyanın aileyi ve aile değerlerini yıpratıcı yayınlar yapması gibi nedenlerden dolayı, biz de tezimizde daha önce yapılmış olan çalışmalardan farklı olarak, günümüzde en çok karşılaşılan aile problemleri ve çözüm yolları üzerinde durmaya çalıştık.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Konumuzu işlerken öncelikle Kur’an ayetlerine başvurduk. Ayetlerin metinleriyle birlikte meallerine de yer verdik. Klasik ve çağdaş tefsirlerde, kronolojik bir sıra içerisinde konuyla ilgili ayetleri inceledik ve bir araya getirdik. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan Kur’an-ı Kerim Meâli’nden istifade etmeye çalıştık. Daha sonra hadislerden, konuyla ilgili yayımlanmış makalelerden, bilimsel dergilerden, İslam hukuku kitaplarından da faydalanılmıştır.

Kaynaklardan yararlanırken, ilk kez kullandığımız kaynağın yazarını ve eserinin tam ismini, basıldığı yer ve tarihini zikrettik. Söz konusu kaynağa yapılan sonraki atıflarda ise, sadece müellifin meşhur olan ad, lakap veya künyesini zikretmekle yetindik. Aynı yazarın birden fazla eseri bulunması halinde ise, karışıklılığa sebebiyet vermemek için yazarın künye veya lakabından sonra atıfta bulunduğumuz eserin yalnız ilk kelimesini zikretmekle yetindik.

Araştırmamızda, özellikle Kur’an’ın insan için aile hayatına ne kadar önem verdiğini ayetlere dayanarak izah etmeye çalıştık. Günümüzde hemen hemen her gün

⁴ Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, “Problem” md. Meydan Yay. 1972, X, 332

basına yansıyan şekliyle, kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, aile problemleri, kadının eğitim ve miras gibi konularda ikinci plana itilmesinin yanlış olduğunu vurguladık.

Tezimizde, genel olarak Kur'an'ın aile hayatına verdiği önem üzerinde durulmuş olup, aileler arasında oluşabilecek problemlere de çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE KAVRAMI

1. Tanımı

Aslı Arapça olan aile kelimesi, Türkçeye malolmuştur. Bugün Araplar aile yerine “üsra” kelimesini kullanmaktadırlar. İslamî kaynaklarda aile için “âl, ehl, ehlü'l beyt” gibi tabirler de kullanılmıştır. İslam'da aile bağı “neseb” dir. Baba ve anne ile çocukları arasındaki bağı ifade eden nesebin kaynağı ise meşru evliliştir; neseb, ancak meşru evlilik içinde meydana gelen doğum ile gerçekleşir. Evlenme manileri ile miras ilişkilerini de göz önüne alırsak aileyi, “doğum, evlilik ve süt bağı ile birbirine bağlı bulunan fertlerin meydana getirdiği sosyal kurum” olarak tarif edebiliriz.⁵

Kur'an-ı Kerim'de daha ziyade “Ehl” kelimesi, ailenin karşılığı olarak kullanılmıştır. Peygamberimiz (s.a.v.) ve diğer peygamberlerin aileleri için kullanılan “Ehl” in “Âl” kelimesinin aslı olduğu kabul edilmiştir.⁶ Aşiret ve akrabalara denildiği gibi, aile ve ev halkına da “Ehl” denir.⁷

Âl, Arapça'da “serap, dağ, dağın çevresi ve çadır direği” manasına geldiği gibi “kişinin bizzat kendisi, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları” gibi anlamlara da gelir. Bazı dilciler, “rücû etmek, yönetmek” manalarına gelen âle fiilinden türediğini ileri sürerken bazıları da eş anlamlısı olan ehl kelimesinden geldiğini kabul etmektedir.⁸

Âl kelimesi, Kur'an'da şahıs isimlerine muzaf olarak meydana getirdiği çeşitli terkiplerde (Âl-i Fir'avn, Âl-i İmran, Âl-i Ya'kub gibi) bu şahısların hanedanı, kavmi ve taraftarları manalarını ifade etmektedir.⁹ Dilciler iki Kur'an kavramı olan “ehl” ve “âl” kelimeleri arasında şöyle bir ince anlam farkı olduğuna dikkat çekmişlerdir: Ehl, nesep ve aidiyet bildirir. Ehlü'r-Racül (kişinin ailesi), Ehlü'l-İlim (ilim adamı), Ehlü'l-Karye (şehir ahalisi) gibi. Âl ise, yakınlık ve arkadaşlık bildirir. Âl-i'r-Racül (kişinin yakınları, arkadaşları), Âl-i Firavn (Firavun'un yandaşları). Âl kelimesinde nesep bağı pek yoktur.¹⁰

⁵ Karaman, Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, Ensar Yay. İst.2010, s.59

⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1978, “Ehl” md., XI, 30

⁷ İbn Manzur, a.g.m. XI, 28

⁸ Özel, Ahmet, “Âl” md., *DİA*, İstanbul, 1989, II, 305

⁹ Özel, Ahmet, a.g.m., II, 305

¹⁰ Akpınar, Ali, “Hz. Peygamber'in Âl'inden Olmak,” *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, Mayıs-Haziran 2003, sayı. 50, ss. 5-9

Aile kavramı, genel geçerliliği olan ve sosyal grup ile aile arasındaki ilişkileri içeren, adetleri, örfleri, görenekleri ve gelenekleri bulunan, aynı zamanda sosyal bir kurum olan, kültür unsurlarını içinde taşıyan bir birimdir.¹¹

Yeryüzünde hiçbir toplum aile olmadan varlık gösteremez. Her toplum, kendi kültür çevresi içerisinde bir aile örneği oluşturmuştur.¹²

Aileyi teşkil eden fertler devirlere, bölgelere, sosyal ve iktisadi yapıya göre değişmektedir. Geniş aile, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır. Ailenin ataerkil veya anaerkil oluşuna göre onu meydana getiren fertler de değişmektedir. Dar veya çekirdek aile ise bir karı koca ile çocuklardan meydana gelmektedir. Ailedeki hâkimiyetin baba veya annede oluşuna göre aileler ikiye ayrılmaktadır. Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye ataerkil (pederşâhi), anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye de anaerkil (mâderşâhi) aile denir. Ataerkil aile daha yaygın olmakla beraber insan topluluklarında her iki tip aileye de rastlanmaktadır.¹³

İlk devirlerden günümüze aile yapısı ve tipleri değişiklik göstermektedir. Tarihi seyir içerisinde aile tiplerinin geçirdiği devreleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Promiscuite (cinsî nizamsızlık)
- 2) Hetairism (gruplar halinde evlenme)
- 3) Polyandrik (çok erkekli tek kadın)
- 4) Poligamik (çok karılı tek koca)
- 5) Monogamik-Monoandrik Modern Aile (tek koca-tek kadın)¹⁴

Günümüz toplumlarında aile kavramı adı altında geleneksel geniş aile yapılanmasından, çekirdek, tek anne veya babalı, çocuksuz, yeniden evlenmiş, evlenmemiş, eşcinsel ebeveynli aile şekillerine değin gittikçe genişleyen bir skalanın yer almakta oluşu, her şeyden önce aile kavramını tanımlamayı hayli güçleştirmektedir. Özellikle Kanada gibi gelişmiş ülkelerde kimi çocukların sorunlu ailelerden alınarak devlet gözetiminde ailenin yerini tutabilecek yeni organizasyonlara verilmesi ucu açık

¹¹ Nirun, Nihat, *Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara, 1994, s.17

¹² Türkođan, Orhan, *Aile Sosyolojisi Modeli*, Türk Aile Ansiklopedisi, I, Ank., 1991, s.25

¹³ Aydın, Mehmet Akif, "Aile" md. *DİA*, İstanbul, 1989, II, 196

¹⁴ Karpat, Kemal, "Ailede Devletçi ve Ferdîyetçi Görüş" (1945), Aile Yazıları, I, 34, Ankara, 1990

bir aile kavramına yol açmaktadır. Ucu açık aile kavramı içine belki hemen her evde “söz sahibi” olan tv ve interneti de dahil etmek mümkün görünüyor.¹⁵

İlkel ve klasik toplumlarda aile kavramının, günümüzdekinden hayli farklı olsa da, yine ucu açık bir yapılanma gösterdiğine tanık olmaktayız. Roma İmparatorluğu’nda ve geleneksel İslam toplumlarında sütannenin, manevi ebeveynlerin, köle ve cariyelerin, ev bakıcılarının ailenin birer ferdi sayıldıkları dönemlerde aile, açıkça tanımlanması pek kolay olmayan bir dinamik yapılanma göstermektedir.

İlkel ve klasik toplumlarda aile, ataerkil veya anaerkil şeklinde merkezi olan hiyerarşik (dikey) bir yapıya sahip görünmektedir. Modern ifadesiyle, aile daha çok soykütüğü ekseninde atalardan çocuklara aktarılmakta olan bir üst anlatının sınırları içinde şekil almaktaydı.

Aile üyelerinin ekonomi, kültür, temel eğitim, sağlık, üretim, eğlence, din gibi alanlarda belli bir dayanışma içinde olmaları, klasik aileyi belli bir bütünlüğe sahip organizasyona dönüştürebilmekteydi.

Modern devletlerin ve toplumların ortaya çıkışıyla hukuk, sağlık, eğitim, ekonomi, din özgürlüğü, iletişim gibi alanlarda yeni gelişmeler kaydedildikçe, aileler ataerkil ve anaerkil şeklindeki merkezi yapılarından uzaklaşarak, tabir caizse, bir tür demokrat yani yatay görünüm almaya başladılar. Böylece geleneksel ailelerdeki geçmiş zaman algısı, modern ailelerde yerini açık uçlu bir gelecek zaman anlayışına bırakmaya başladı. Buna bağlı olarak, özellikle küreselleşme sürecinin açıkça tanıklık ettiği üzere, aileler kendilerini yerel ve geleneksel algı ve kimliklere göre tanımlamak yerine, iş, öğrenim, daha fazla huzur ve refah, değişen toplumsal statü gibi nedenlerle küresel dolaşım ve göç dinamikleri içinde tanımlamaya başladı.¹⁶

2. Kur’an’ın Aile Hayatına Verdiği Önem

Toplumun temeli ve çekirdeği ailedir. Sağlıklı nesillerin yetişebilmesi, ancak sağlam temeller üzerine kurulmuş ailelerle mümkündür. İslam dini, aileye büyük önem vermiş, insanları evlenmeye teşvik ettiği gibi, sağlam bir aile yuvasının devamını sağlayacak tavsiyelerde de bulunmuştur.

¹⁵ Tatar, Burhanettin, “*Yerleşiklik (Yuva) ve Sürgün Diyalektiği*”, Küreselleşen Dünyada Aile, Kutlu Doğum 2009, TDV Yay., ss. 51-55

¹⁶ Tatar, Burhanettin, a.g.m. ss. 51-55

Kur'an'ın aileye ilişkin olan hükümleri, diğer bütün konulara ait olan hükümlerinden daha tafsilatlıdır. Kur'an, evlenme hükümlerini ve nikahı caiz olmayan kadınları, boşanma ve iddet hükümlerini, oldukça mufassal olarak açıklamıştır. Sünnet de, Kur'an'ın aileyi tanzim eden hükümlerini tamamlamıştır. Öyle ki bunlardan Kitap ve Sünnet'e dayanmayan bir hüküm bulmak imkansız gibidir. Ayetleri incelediğimiz zaman, Kur'an'da aile hukuku kadar geniş bir şekilde açıklanmış başka hükümler bulamayız. Kur'an'ın aileye bu kadar önem verışı, toplumun temelini teşkil eden ailenin sağlam olmasını ve ıslahını temin içindir.¹⁷

Yüce Allah, evliliği teşvik etmekte “*evlenin*” ve “*evlendirin*” diye emir buyurmaktadır.¹⁸ Tefsirciler “evlendirin” emrinin muhatabı olarak velileri almış ve buradan hareketle velinin evlendirme hakkı ve ödevi üzerinde durmuşlardır. Bize göre burada muhatap yalnızca veliler değildir; yakından uzağa bütün ilgililerdir, toplumdur. Köle ve cariyelerin sahipleri izin vermedikçe evlenmeleri mümkün olmadığı, halbuki onlar da birer insan olduğu ve evlenmeye ihtiyaçları bulunduğu için sahiplerine uyarıda bulunulmuş, onları evlendirmeleri istenmiştir.¹⁹

Başka bir ayette de:

هُنَّ لِيَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَاسٍ لَهُنَّ “...Onlar (karılarınız) sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz ...”²⁰ buyurmuştur.

Örtü, saklayan ve koruyan şeydir. Eşler arasındaki bu ilişki de, aynı şekilde her iki tarafı da örter ve korur. İslam, insanı bütün gerçekleri içinde ele alır. Elinden tutarak, bir bütün halinde en yüce mertebeye doğru yöneltir.²¹ Giysi, insanı güzelleştirir. Eşler de birbirini güzelleştiren birer giysi gibi olmalıdırlar.²²

Bu ayetler gösteriyor ki, kadın erkek olmadan, erkek de kadın olmadan yarım ve çıplaktır. Bu çıplaklığı, takva elbisesiyle örtmek ve eksikliği gidermek de ancak evlenmek ve aile kurmakla mümkündür.

¹⁷ Muhammed, Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (çev. Abdülkadir Şener) Fecr Yay. Ank. 2005 s.93

¹⁸ Nur 24/32

¹⁹ Kur'an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay. (I-V) Ankara, 2003, IV, 100

²⁰ Bakara 2/187

²¹ Kutub, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, (tr: Yakup Çiçek, Ali Turgut, Abdülkerim Ünalın, Ahmet Yaşar, Cüneyt Gökçe) Emir Yay. (I-XII) İst. 1991, I, 286

²² İslamoğlu, Mustafa, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an*, Düşün Yay. İst. 2009, s.747

Diğer bir ayette ise:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَكَّرُونَ

“Ey Ademoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindedir. Umulur ki düşünüp, öğüt alırlar.”²³

Ayette üç türlü elbiseden söz edilmiştir:

1. Sadece örtünme ihtiyacını karşılayacak olan basit ve sade elbise
2. Örtünmenin yanında ziynet maksadı da taşıyan kaliteli, temiz ve düzgün elbise
3. Takva elbisesi.

Burada sırf örtünme amaçlı elbise yanında, ziynet amacı ve değeri taşıyan elbisenin de Allah’ın lütfu ve nimeti olarak anılması, pejmürde kılık-kıyafeti zühd ve takva gereği sayan anlayışın da isabetsizliğinin bir kanıtıdır. Ayette takvanın “haya” ile ilişkisine işaret edilmekte; dolaylı bir üslûbla takva, günah duygularını örtüp kapatan, dizginleyen ve böylece günah işlemeyi önleyen bir koruyucu, ruhu bezeyen bir erdem şeklinde takdim edilmiştir. Yani elbise bedeni kapattığı, koruduğu ve süslediği gibi takva da ruhumuzun kötü duygularını örter hem de ruhumuzu süsler.²⁴

Tefsirlerde ayetteki *libâs*’ın nurdan bir elbise, takva elbisesi veya cennet elbisesi olduğu şeklinde farklı görüşler yer almıştır. Ancak onun, Adem ile Havva’nın, birbirlerinin edep yerlerini görmelerine engel olan, gerçek mahiyetini ancak Allah’ın bildiği nezih bir durum olduğunda kuşku yoktur. Şeytanın vesvesesi, kısa bir süreyle de olsa, onları bu nezih durumdan uzaklaştırdığı gibi diğer insanları da yoldan çıkarabilir. Çünkü şeytan onları görmekte, fakat kendisi görünmemektedir. Özellikle iman yoksunu insanlar takva elbisesinden mahrum buldukları için, şeytan tarafından ayartılmaya daha elverişli hale gelirler.²⁵

Ayette geçen رِيشًا kelimesi süs elbisesi anlamındadır. Bu, kuşun tüyü manasına gelen kelimedenden mecazi olarak kullanılmıştır. Çünkü tüy, kuşun elbisesi ve süsüdür. Yani, “Biz, size iki elbise indirdik, birisi edep yerlerinizi örter, diğeri de size süs olur.”²⁶

²³ A’raf 7/26

²⁴ Kur’an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, II, 406

²⁵ Kur’an Yolu, a.g.e. II, 407

²⁶ Râzî, *Tefsiru’l- Kebir*, XIV, 55

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyruluyor:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ

“Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için kendi türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”²⁷

Burada “sevgi” ile kadın ve erkek arasındaki cazibenin itici gücü olan ve onları birbirlerine bağlı kılan cinsel sevgi kastedilmektedir. “Merhamet” evlilik hayatında yavaş yavaş gelişen, eşlerin birbirlerine karşı nazik, hoşgörülü ve düşkün olmalarını sağlayan duygusal ilişkidir. Öyle ki yaşlılık döneminde cinsel sevgi asgariye düşer ve iki eş birbirine gençliklerinde olduğundan daha bağlı olabilirler.²⁸

Eşler arasında evlilik bağı ile meydana gelen bu sevgi ve merhamet duygusu var olduğu sürece, ailede huzur ve mutluluk da hep var olacaktır.

Bu ayette, yaratılışın rastgele olmadığı, büyük bir güç ve mükemmel bir planlama sonucu olduğu, insanların tek cins değil, birbirini tamamlayan ve birbirlerinde huzur bulan iki cins şeklinde yaratılmış olması vurgulanmış olup, her birinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları diğeriyle karşılanmakta, böylece ikisi arasında mükemmel bir uyum, sevgi ve kaynaşma sağlanmaktadır. Eşler arasındaki uyum, aile kurumunun ve düzenli toplumların oluşmasını sağlamış ve bu, medeniyetlerin itici gücü olmuştur.²⁹

Yüce Allah'ın eşlere lütfettiği bu sevgi ve merhamet sayesinde ailede bir huzur iklimi meydana gelir. Daha önce birbirlerini hiç tanımamış olan iki yabancı kişi, bu rahmet ve sevgiyle oluşturdukları manevi iklimde kendilerini güvende hissederler. Eşlerin birbirlerine karşı sevgi, saygı ve muhabbeti, anne babanın çocuklarına karşı sevgi, şefkat ve merhameti karşılıklı olarak aile içerisinde gelişir.

Rahmet sözcüğü, “şefkat, acıma ya da yufka yüreklilik” ve “ihsan” gibi iki anlam taşır. Allah, insanların tabiatlarına “şefkati, acımayı ya da yufka yürekliliği” yerleştirmiş, “ihsan” ı da kendine ayırmıştır.³⁰ Kur'an'da zikri geçen ayette aile

²⁷ Rûm 30/21

²⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, IV, 294

²⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, IV, 120

³⁰ Ragıb, el İsfahâni, *el-Müfredâtü el-Fâzi'l-Kur'an*, “r.h.m.” md. Beyrut, h. 1319, s.191

ilişkilerinin merkezine yerleştirdiği diğer kelime olan “*meveddet*” ise, İbn Abbas’a göre erkeğin eşini sevmesidir.³¹

Meveddet ve rahmet, kadın ve erkeği birlikte tutan iki unsurdur. Sevgi tekamül ettirilmezse, cinsellik tükenince o da biter. Fakat rahmet, cinsellik bittikten sonra da sürer.³²

3. İslam’dan Önceki Din ve Topluluklarda Aile

İslam’ın aile hayatı üzerinde yaptığı değişikliğin ve aileye verdiği önemin daha iyi anlaşılabilmesi için İslam öncesinde ailenin, bu aileyi etkileyen dini inanışların aile üzerindeki etkisinin bilinmesinin faydalı olacağını düşünerek, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Cahiliye toplumundaki aile anlayışı üzerinde durmayı gerekli görüyorum.

3. 1. Yahudilik’te Aile

Yahudilik’te aile sadece sosyal değil, aynı zamanda dini bir topluluktur. Geleneksel ibadeti muhafaza eden ve onu yeni nesillere aktarma görevini üstlenen aile ve onun reisi olan babadır. İlk metinlere göre Yahudilerin ataları (İbrahim, İshak, Ya’kûb) kurban yerleri hazırlamışlar ve Tanrı’ya kurban takdim etmişlerdir.³³ Aynı zamanda baba, bir aile ibadeti olarak evde icra edilen “fısh” (pesah) bayramına da başkanlık etmektedir.³⁴ Bu yüzden babanın ruhanî bir hüviyeti vardır ve sınırsız hürriyeti de buradan gelmektedir. Aile bağlarını koparan bir kimse atalarının himayesinden mahrum olur. Evlenmeyerek ailenin ortadan kalkmasına sebep olan kimse ise sadece bir sosyal birimin değil, bir kültürün yok olmasına da sebep olmaktadır. Bu yüzden Yahudilik’te bekar kalmak büyük günahdır.³⁵

Yahudilik, inanç esasları itibariyle diğer ilahi dinlere benzer özellikler taşımakla beraber, kendine has niteliklere sahip bir dindir. Yahudilikte din ile ırk adeta özdeşleşmiştir. Dolayısıyla toplumun esasını oluşturan aile de, sosyal olduğu kadar dini bir kurumdur. Bu nedenle de Tevrat’a göre hükümlerini tanzim eden Yahudi toplumu aileyi dini prensiplere dayalı bir evlilikle kurmakta, onu neslin devamı ve çoğalması için

³¹ Sabuni, *Safvetü’t Tefasir*, Ensar Neşr. (I-VII) İstanbul, 2010, IV, 488

³² İslamoğlu, Mustafa, a.g.e. s. 651

³³ Kutsal Kitap, *Tekvin*, 12/7

³⁴ Kutsal Kitap, *Çıkış*, 12/1-51

³⁵ Aydın, Mehmet Akif, a.g.m. II, 196

gerekli görmektedir.³⁶ Yahudilik'te Yahudi olmayanla evlenme, Yahudi soyunu bozacağı için uygun görülmemiştir.³⁷

Yahudi ailesi, esas itibariyle ataerkil bir aile ise de, en eski dönemlerde anaerkil ailenin var olduğu, sonra yerini babanın üstünlüğüne bıraktığı söylenebilir. Ataerkil ailede, evlenen kadın kocasının kabile veya klanına geçer. Akrabalık, kabile ilişkisi ve miras erkeğe göre belirlenir. Bu yüzden ailenin ve aile isminin devamında erkek çocuklar önemli bir rol oynar. Yine bu aile yapısının bir gereği olarak kocanın karısı üzerinde büyük bir hakimiyeti vardır. Bu hakimiyet ilk insanın karısının (Havva) cennetteki itaatsizliği ve kocasını yanıltması sebebiyledir.³⁸

Bazı Yahudi toplulukları, kız çocuğunu hizmetçi sayardı. Kız çocuğu mirastan pay alamazdı. Ancak babasının hiçbir erkek çocuğu yoksa o zaman alabilirdi. Babasının hayatında ona teberri olarak verdikleri de bunun dışında kabul edilirdi.³⁹ İslam ise, kadına gerçek değerini vermiştir.

Kur'an'a baktığımız zaman, *Yüce Allah bütün insanları bir nefisten yaratmıştır.*⁴⁰ Yaratılma bakımından bir üstünlük yoktur. Birinin diğerinden yaratılması, Kur'an'ın ifadesiyle birbirlerinden huzur ve sükun bulmaları içindir.⁴¹ Kadın, erkek gibi bağımsız bir şahsiyete sahiptir. Yaptığı iyiliklerin mükâfatı da yine kendisine aittir.⁴²

Kur'an-ı Kerim'de:

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأَنُحْيِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi iş işlerse, elbette onu iyi bir hayat ile yaşatacağız. Onların mükâfatlarını da yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.”⁴³ buyrulmuştur.

Ataerkil olan Yahudi ailesi aynı zamanda geniş bir ailedir. Sadece kan ve sıhrî hısımları değil, köle, cariye ve hizmetçileri de içine alır. Hz.Yakub'un ailesi, oğullarını, karılarını, oğullarının oğullarını, kızlarını, oğullarının kızlarını ve bütün zürriyetini içine

³⁶ Erdem, Mustafa, “Dinler ve Aile”, Türk Aile Ansiklopedisi, Ank.1991, III, 341

³⁷ Ünal, Asife, *Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik*, Kültür Bakanlığı, Ank. 1998, s. 25-26

³⁸ Kutsal Kitap, *Tekvin*, 3/16

³⁹ Dikmen, Mehmet, *İslam'da Kadın Hakları*, Ankara, 1993, s. 21

⁴⁰ Nisa 4/1; Zümer 39/6

⁴¹ A'raf 7/189

⁴² Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Esra Yay. Konya, 1997, s. 349

⁴³ Nahl 16/97

almaktaydı.⁴⁴ Ailenin bu geniş yapısı İsrail toplumunun sosyal, dinî ve iktisadî yapısıyla ilgili olduğu kadar, İsrailoğulları arasında uygulanmış olan çok evlilik (poligami) ile de yakından ilgilidir.⁴⁵ Bu yönleriyle Yahudilik'te aileye oldukça önem verildiği söylenebilir. Zira Yahudilik'te aile, sadece sosyal bir birim değil, atalar kültürünün devamını sağlayan önemli bir kurumdur.⁴⁶

İslam'ın gelmiş olduğu dönem öncesinde Yahudilerin evlilikle ilgili gelenekleri İslam Dini'nin getirmiş olduğu esaslar ile benzerlikler göstermekle beraber aynı zamanda farklılıkları da kapsamaktadır. Mesela, nikah esnasında Yahudi erkekler kadına “Mahar” adı verilen bir miktar verirlerdi. Evlenmek için bu mehri vermek mecburi idi.⁴⁷

Yahudilik'te boşanma meşrû bir olay kabul edilmektedir.⁴⁸ Ancak Yahudi hukuk ekolleri arasında boşanma sebepleri konusunda görüş birliği yoktur. Genel olarak boşanmalara Yahudi topluluğunda sıkça başvurulduğu ve bu konuda aşırılığa kaçıldığı görülmektedir.⁴⁹

3. 2. Hıristiyanlık'ta Aile

Hıristiyan aile yapısı Yahudi aile yapısından çok farklı değildir. Esasen İncil'de de belirtildiği gibi Hz. İsa (a.s.), önceki şeriatları lağvetmek için değil, tamamlamak için gelmiştir.⁵⁰

Hıristiyanlık, aileyi sosyal veya medenî bir kurum olarak değil; tamamen bir dinî kurum olarak kabul etmektedir. Bu bir ölçüde Yahudilik'teki maddeci anlayışa tepkidir. Hz. İsa'ya göre aile fertleri arasındaki ilişki insanla Allah arasındaki ilişkinin bir aynası ve insanın ruhî-manevî alandaki gelişmesinin vazgeçilmez bir unsurudur.⁵¹

Yahudilik'te olduğu gibi Hıristiyanlık'ta da aile, kocanın hakimiyetine dayanır. İsa Mesih, kilisenin başı olduğu gibi, erkek de ailenin başıdır. Hatta kadın kocasına,

⁴⁴ Kutsal Kitap, *Tekvin*, 46/5-7

⁴⁵ Kutsal Kitap, *II. Samuel*, 5/13

⁴⁶ Aydın, Mehmet Akif, a.g.m. II, s.197

⁴⁷ Ateş, Ali Osman, *Asrı Saadette Dinler ve Gelenekler*, Editör: Vecdi Akyüz, Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam, İst. 1995, II, 199

⁴⁸ Kutsal Kitap, *Tesniye*, 24/1

⁴⁹ Aydın, Mehmet, Akif, a.g.m. II, 197

⁵⁰ Kutsal Kitap, *Matta*, 5/17

⁵¹ Aydın, Mehmet Akif, a.g.m. II, 197

Rabbine tâbi olduğu gibi tâbi olacaktır.⁵² Bu düşünce, kaynağını Hz. Adem ile Havva'dan almaktadır. Zira önce Adem, sonra Havva yaratılmıştır.

Hıristiyanlık'ta kadın, Yahudilik'te olduğu gibi kocasının adeta mülkiyeti altındaki bir mal da değildir.⁵³

Aileyi meydana getiren evliliğe Hıristiyanlık'ta o ölçüde kutsî bir mahiyet verilmiştir ki evlenmekle karı kocanın tek bir beden haline geldiği ve artık ayrılmalarının mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır.⁵⁴ Buna göre boşanıp başkasıyla evlenen eş zina etmiş sayılmaktadır.⁵⁵ Çünkü önceki evliliği henüz devam etmektedir.

Hıristiyanlık'ta mezhepler arası bazı ayrılıklar olmakla beraber, evlilik önemli bir müessesedir. Özellikle Katolik kilisesi, bu müesseseyi canlı tutmak için evlenme ve boşanma konusunda çok katı kurallar getirmiştir. Bu kurallar Ortodoksluk'ta biraz yumuşatılmış, Protestanlık'ta ise çok daha serbest hale getirilmiş ve sakrament olarak kabul edilmemiştir.⁵⁶

3. 3. Arabistan'da Aile

Cahiliye devri Arap toplumunda ailenin müstakil bir varlığı olduğunu söylemek güçtür. Gerçekte o mensubu bulunduğu kabilenin bir parçasıdır. Zira bu toplumda bir ailenin üyesi olmaktan çok bir kabilenin üyesi olmak değer taşımaktadır. Kabile adeta büyük bir aile gibidir. O dönemde aile koca, eş veya eşler, çocuklar ve kölelerden oluşmaktaydı. Akrabalık ilişkisi erkek akrabalar (asabe) yoluyla kurulur. Bu yönüyle eski Arap ailesi ataerkil bir ailedir.⁵⁷

Ailede kız çocukları erkek çocuklara göre her zaman ikincil konumdadır. Kur'an, o dönem Arap aile yapısında erkek çocuğu sahibi olmanın ne kadar önemsendiğine çeşitli vesilelerle işaret eder.⁵⁸ Hatta bazı ailelerde kız çocuğu sahibi olmanın utanılacak bir durum olarak görüldüğüne ve zaman zaman kız çocuklarının ölüme terk edildiğine de dikkat çekerek bu yaklaşım şiddetle eleştirilir.⁵⁹

Arapların kız çocuklarını diri diri toprağa gömmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Birinci neden, mali-ekonomik idi. Çünkü fakirlikten ötürü aile fertlerinin az

⁵² İncil, *Efesliler'e Mektup*, 5/22-23

⁵³ Aydın, Mehmet Akif, a.g.m. II, 197

⁵⁴ Kutsal Kitap, *Markos*, 10/8-12

⁵⁵ Kutsal Kitap, *Matta*, 19/9

⁵⁶ Erbaş, Ali, *Hıristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, Nun Yay. Haziran 1998, ss. 217-221

⁵⁷ Aydın, Mehmet Akif, a.g.m. II, 198

⁵⁸ Saffat 37/149; İsra 17/40

⁵⁹ Tekvir 81/8-9

olması isteniyordu ve erkek çocuklar büyüdüktan sonra aile bütçesine katkıda bulunurlar ümidiyle yetiştiriliyorlardı. Fakat kız çocuklar büyüdüktan sonra evlenecekleri için daha küçük yaşta iken öldürülüyorlardı.

İkinci neden ise, genel kargaşa ile kabileler arasındaki sürekli savaş idi. Erkek çocuklara, büyüdüklerinde savaş zamanlarında yararlı olmalarından ötürü önem gösteriliyordu.

Üçüncüsü, Arap kabileleri birbirlerine hiç haber vermeden savaş açarlar ve esir aldıkları kızları ya pazarda satarlar veya kendileri cariye olarak kullanırlardı.⁶⁰

İslam'a göre çocuk, insana Allah'ın bir emanetidir. Onları himaye edip büyütmek yetişkinlerin vazifesidir. Çocukları hayata hazırlamak, yıllarca devam eden bir sabrı gerekli kılmaktadır. Kız çocuğunu büyütmek ise daha fazla bir dikkat ve îtina gerektirir. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.v.) : *“Kimin üç kızı olur, onların yetiştirilmeleri konusunda anne-baba sabırlı olur, onları yedirir ve içirirse bu hizmet onun için cehennem ateşine karşı perde olur.”*⁶¹ buyurmuştur.

Arabistan'da kadın aile içindeki konumu itibariyle aile reisi olan erkeğe bağlı idi. Evlenme çağına gelen kızlar, dul kadınlar kendi başına evlenemezlerdi. Kadın adeta erkeğin şehvetini tatmin vasıtası sayılırdı.

Ancak bu dönemde şehirli kadının sosyal ve ekonomik durumu göçebe kadınlara göre farklıydı. Şehirli kadın toplum içinde etkin bir yere sahipti, mallarını bizzat yahut bir ortak vasıtasıyla işletebilirdi.⁶²

⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, VII, 50

⁶¹ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, Çağrı Yay. İstanbul, 1981, (I-II), “Edeb”, 3

⁶² Aydın, Mehmet Akif, “Kadın” md. *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 82

İKİNCİ BÖLÜM

A. Kur'an'a Göre İdeal Aile Nasıldır?

Kur'an'da evlilik, aile ve bununla ilgili hukuki düzenlemelere yer veren iki yüz civarında ayet, bu kuruma ne denli önem verildiğini gösteren bir işarettir. Kur'an, çocukların emzirilme sürecinden ana-babaya saygıya, aile içi tartışmalardan boşanmaya kadar bize canlı bir aile tablosu sunmaktadır. Bu tabloda başrol erkeğe aittir. O yüzden, Kur'an'ın evlilik ve aile kurumuyla ilgili hukûkî düzenlemeleri içeren ayetleri okunurken, bunların öncelikle ataerkil yapıya sahip bir topluma hitap ediyor olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir.⁶³

Kur'an'a göre aile, meşru nikah temeline dayanır. Zina, başta olmak üzere, bütün gayrı meşrû ilişkiler ve ona götüren yollar yasaklanmıştır.⁶⁴ Zinaya yaklaşmayın buyuran Allah, onu çok çirkin ve kötü bir yol olarak nitelemiştir.⁶⁵ Eşcinsel ilişkiye girenleri ise, Hz. Lût'un ağzından "hayasız, haddi aşan ve cahil kimseler" olarak nitelendirmiştir.⁶⁶

Kur'an, birbirleriyle evlenmeleri yasak olanları sürekli ve geçici olarak (kansüt ve sıhrî hısımlarla evlenme yasağı) düzenlemiştir.⁶⁷ Kur'an, Müslümanların, müşrik erkek ve kadınlarla evlenmelerini de yasaklamıştır.⁶⁸

Kur'an, evlenme imkanı bulamayanlardan, Allah'ın lütfuyla bu imkanı elde edinceye kadar iffetlerini korumalarını istemesi⁶⁹ Yüce Allah'ın, evliliği, iffeti korumanın bir vasıtası kabul ettiğini göstermektedir.

İffet temeli üzerine bina edilen aile, karşılıklı güven esasıyla yoluna devam eder. Bu güvenin zedelenmesi veya kaybolması durumunda Kur'an'a göre, şöyle bir çözüm yolu önerilmiştir: Karısına zina suçu isnad eden koca, bunu şahitlerle ispatlayamazsa, kendisinin doğru söylediğine dair dört defa Allah adına yemin ederek, beşinci de, şayet yalancı ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını diler. Kadın da kocasının yalan söylediğine dört defa Allah adına yemin ederek, beşinci defada, eğer

⁶³ Ünal, İ. Hakkı, "İslam Düşüncesinde Ailenin Dini Temelleri", Kutlu Doğum 2009, Küreselleşen Dünyada Aile, TDV Yay. ss.116-123

⁶⁴ İsra 17/32; Nur 24/2-3; Furkan 25/68

⁶⁵ İsra 17/32

⁶⁶ A'raf 7/81; Neml 27/55

⁶⁷ Nisa 4/22-23-24

⁶⁸ Bakara 2/221

⁶⁹ Nur 24/33

kocasını doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler.⁷⁰ “Liân” adı verilen bu uygulamada hâkimin evliliğe son vermesi Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre “bâin talak”, çoğunluğa göre ise, “evliliği fesih” niteliğindedir.⁷¹

Kur'an'a göre, eşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları, ayette şöyle buyrulmuştur: “...erkeklerin kadınlar üzerinde bulunan hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları bulunduğunu, ancak erkeklerin kadınlar üzerindeki haklarının bir derece fazla olduğu” belirtilmiştir.⁷² Erkeğin fizyolojik yapısının güçlü olması nedeniyle kadını korumasından, ailenin geçimini ve sorumluluğunu üstlenmesinden kaynaklanan bu hak fazlalığı, boşama yetkisinin temelde erkeğe ait olduğunu açıklamaktadır.

Kur'an göre, aile idaresi ve geçimi erkeğe aittir. Ayette şöyle buyrulmuştur: “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar...”⁷³ Ayette geçen erkeğin üstünlüğü, kadının değersizliğinden değil yaratıcının ona vermiş olduğu değerlerin bir ifadesidir. Ayete göre Allah, ailenin geçimi, çocukların nafakasını temin etmek gibi zor bir görevi, kadına göre fiziki gücü ve yapısı daha güçlü olan erkeğe vermiştir. Kadına ise yaratılışına daha uygun olan aile içi görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Kocanın karısı üzerindeki yetkileri de aile birliğini devam ettirmeye yönelik olup bununla sınırlıdır.⁷⁴

Kur'an'a göre aile, esas itibariyle tek evlilik (monogami) üzerine kurulmuştur.⁷⁵ Bir Müslüman, en çok dört kadını nikah altında tutabilir. Hepsini aynı derecede giydirmesi, yedirmesi, oturtması, hepsine aynı işlemi yapması gerekir. Bunları yapmak, insanın elindedir. Fakat sevgi, insanın elinde olmayan bir şeydir. Hepsini aynı derecede sevmesi, her zaman mümkün değildir. İsteseyiz de kadınlar arasında adaletin yapılamayacağı, Kur'an'da ifade edilmiştir.⁷⁶ Gönlünüze hakim olamayarak, birini diğerinden fazla sevebilirsiniz. Fakat gönül durumunuz, adil davranmanıza engel olmamalıdır. Ötekenden tamamen yüz çevirip, onu kocasızmış gibi bir duruma sokmamalısınız. Sevgide de ölçülü davranınız, buyrulmaktadır.⁷⁷

⁷⁰ Nur 24/6-9

⁷¹ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yay. İstanbul, 2010, s.118

⁷² Bakara 2/228

⁷³ Nisa 4/34

⁷⁴ Aydın, Mehmet Akif, a.g. m. II, 199

⁷⁵ Nisa 4/3

⁷⁶ Nisa 4/129

⁷⁷ Ateş, Süleyman, *İslam'da Kadın Hakları*, Yeni Ufuklar Neşr. İst. 1996, s. 37

Demek ki Kur'an, dört kadınla evlenmeye teşvik etmiyor, sınırsız evlenmeyi sınırlandırarak en çok dörde kadar evlenmeye müsaade ediyor, fakat bazı hallerde toplumun selameti için birden fazla kadınla evlenme kapısını da tamamen kapatmamıştır. Kadının kısır olması, hastalık gibi bir nedenden dolayı, kocasının bedeni ihtiyacını karşılayamaması ya da erkeklerin savaşta hayatını kaybetmesi gibi nedenlerden dolayı şartlarını yerine getirebilecek erkeklere birden fazla kadın alma hakkı tanınabilir. Ama bunlar, zaruri hallerdir. Zorlayıcı sebep yokken birden fazla kadınla evlenmeye kalkmak, Müslüman toplumlarda hoş karşılanmamıştır.⁷⁸

Kur'an'a göre, ailenin poligami içeren bu ilkesi, bireyin her halükarda bir aile ortamı içerisinde bulunmasını ve burada eğitilmesini temin içindir. Savaş v.b. gibi şartlarda toplumda meydana gelen nüfus dengesizliklerinde ailesiz kalan bir çok fert, bu durumdan kurtulmuş, hem de toplum gelecek felaketleri bu yolla durdurmuştur.

Kur'an'da, erkeğin eşiyle iyi geçinmesi emredilmekte olup "*onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah, çok hayırlı kılmış olabilir.*"⁷⁹ buyrulurak erkeğin ilk etapta eşini boşayarak aile yuvasını dağıtmaması istenmektedir. Aile içerisinde problemlerin çözülemediği ve huzursuzluğun had safhaya ulaştığı durumlarda da boşanma meşru kabul edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) boşanmayı Allah'ın en sevmediği helal olarak tanımlamıştır.⁸⁰

Kur'an, çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapılmasını yasaklamıştır. Erkek çocukları olduğunda sevinen, kız çocukları olduğunda ise, utançtan nereye gizleneceğini bilemeyen, bazen onları diri diri toprağa gömen cahiliye insanları kınanmış olup⁸¹, bunu yapanlar "beyinsiz" ve "cahil" kimseler olarak nitelendirilmiştir.⁸² Kadın ve erkek arasında yaratılma bakımından bir üstünlük söz konusu değildir. Birinin diğerinden yaratılması⁸³, ayette de belirtildiği üzere birbirlerinde huzur ve sükûn bulmaları içindir.⁸⁴

Adem ile Havva'nın cennetten kovulmaları ile ilgili yaygın olan kanaate göre Havva'nın suçlu olduğu görüşü vardır. Halbuki Kur'an'da böyle bir haber mevcut değildir. Kur'an'a göre, Allah, Adem'i şeytanın düşmanlığı konusunda uyarıyordu. Fakat

⁷⁸ Ateş, *İslam'da Kadın Hakları*, s. .38

⁷⁹ Nisa 4/19

⁸⁰ İbn Mâce, "Talak", 1

⁸¹ Nahl 16/58-59

⁸² En'âm, 6/140

⁸³ Nisa 4/1; A'raf 7/189

⁸⁴ Rum 30/21

Adem, o uyarıyı unutmuştur ve şeytanın vesvesesine kanarak eşi ile birlikte yasak ağacın meyvesinden yemiştir.⁸⁵

Kur'an, erkek kadın arasındaki miras taksimini de düzenlemiştir. Şunu belirtmekte fayda görüyorum. Kur'an'da en detaylı olarak anlatılan konuların başında miras ve aile ile ilgili ayetler gelmektedir. Kur'an, kadına miras hakkı tanımayan bir toplumda inmiştir. Bu da gösteriyor ki, Kur'an, kadına gerçek değerini vermiştir. Hatta bu meselede kadının kayırıldığını söylemek bile mümkündür. Şöyle ki:

- a) Kur'an'a göre, kadına ekonomik bir sorumluluk yüklenmemiştir. Kadın, evli ise, geçimi, kocasına; değilse baba veya erkek kardeşine aittir. O halde miras alan kadın, ancak geçimini sağlamakla yükümlü biri bulunmadığı takdirde kendi geçimini üstlenmiş olur.
- b) Kur'an'a göre, ailenin geçimini sağlamak, erkeğe aittir. Erkek, hem kendisinin, hem eşinin ve hem de çocuklarının geçiminden sorumludur.
- c) Evlilik esnasında da erkek, kadına mehir vermektedir. Evlilikte kadın için zorunlu herhangi bir masraf söz konusu değildir.
- d) Kadının mehir olarak aldığı ile miras olarak aldığı birbirine ilave edilip, malî hiçbir yükümlülüğünün de bulunmadığı göz önünde tutulduğunda ekonomik açıdan kadının çok daha avantajlı bir durumda olduğu açıktır.⁸⁶

B. Kur'an'ın Aile Problemlerine Bakışı

Aile, insan neslinin meşru bir şekilde devam etmesine vesile olan, anne- baba ve çocuklar arasında sevgi ve merhamete dayalı sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulmasına yardımcı olan bir kurumdur.⁸⁷ Aile, anne- baba ve çocuklardan oluşan bütün; bir kimseye göre eşi, çocuğu, birlikte yaşadığı ebeveyn ve akrabalarıdır.⁸⁸

Ailede saadetin varlığı iki şeye bağlıdır: Ailenin manevi ve ahlaki terbiyesi ile ailenin maddi yönden ıslahı. Bunun için erkek, eşini aile işlerinde kendisine ortak ve danışman kabul edip, layık olduğu ikramı eksik etmemeli; eşi ile birlikte çocukların

⁸⁵ Bilgin, Beyza, "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar", AÜİFD, 1997, XXXVI, ss. 29-43

⁸⁶ Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 373-374

⁸⁷ Yılmaz, Musa Kazım, a.g.e. s. 3

⁸⁸ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, "Aile" md. Gelişim Yay. 1986, I, 228

terbiyesi konusuyla yakından ilgilenmeli ve bütün ailenin geçim düzeyini yüksek tutmak için de elinden gelen gayreti göstermelidir.⁸⁹

Günümüz dünyasında iletişim ve etkileşimin arttığı, değişim ve dönüşümün hızlandığı, bilimsel bilgi ve teknolojinin olağanüstü gelişmeler kaydettiği bir çağda yaşıyoruz. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanda büyük bir değişime sahne olan bu gelişmeler, sosyal hayatı ve insan ilişkilerini etkilediği gibi, dolayısıyla aile kurumunu da etkilemiştir.

İnsan ilişkilerinin değişim göstermesi, boşanma oranlarındaki artış, nikahsız birlikte yaşamalar, evlilik dışı doğan çocukların sayısındaki artış, evlilik ve çocuk sahibi olmanın reddedilmesi ya da mümkün olduğunca geciktirilmesi, tek ebeveynli aileler, eşcinsel evlilikler, yaşlıların aile dışına itilmesi, maddi değerlerin biraz daha ön plana çıkarılıp manevi değerlerin zayıflaması gibi pek çok neden bugün kutsal bir kurum olan aileyi olumsuz yönde etkilemektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslam ülkeleri, Batı'nın insana getirdiği ferdi ve sosyal hayata erişmek için iktisadî hayatlarını geliştirmek istemişlerdir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra gerçekleştirilen modernleşme hareketi önemli değişikliklere yol açmıştır.

Para ekonomisi, endüstri devrimi, modern teknoloji ve büyük şehirlerin doğuşu gibi çeşitli faktörlerin tesiriyle, geniş ailenin durumu esaslı bir şekilde sarsılmıştır. Her ne kadar yapılan bazı araştırmalar, sanayileşme ve kentleşmeyi, aile yapısını değiştiren biricik faktör olarak ele alamayacağımızı gösterse de; bununla birlikte sanayileşmenin çekirdek aile üzerindeki etkisini inkar etmek mümkün değildir. Burada şunu da vurgulamak gerekir ki, bu problemlerden en az etkilenen İslam dünyası olmuştur. Bunun sebebi de İslam'ın aile fertlerine yüklediği sorumluluk ve bu sorumluluğun uhrevî bir endişeden dolayı samimiyetle yerine getirilmesinden kaynaklanmaktadır.⁹⁰

Yaşanan değişimlere paralel olarak daha önce mutlu, ahenkli ve dengeli yaşamın merkezi olarak değerlendirilen aile, bu görünümünden uzaklaşmaktadır. “Ben” duygusunun “biz” duygusunun önüne geçirilmesi ve artan bireyselleşmeyle birlikte, toplumun birey ve aile yaşamı üzerindeki etkisi azalmaya yüz tutmuştur. Günümüzde evlenmek, aile kurmak ve çocuk sahibi olmak önemli bir toplumsal değer olmaktan

⁸⁹ Akseki, Ahmet Hamdi, “*Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*” Sadeleştiren: Ali Arslan Aydın, Nur Yay. Ank. 1979, s.254-255

⁹⁰ Yılmaz, *Kur'an Ailesi*, s.26-27

çıkarmakta ve evlenmemek, bekar kalmak ve nikahsız aşk birlikteliği yaşamak, sapma davranışı değil de alternatif yaşam tarzı olarak nitelendirilmektedir.⁹¹

Tezimizin bu ikinci bölümünde, günümüzde sıkça karşılaştığımız aile problemleri üzerinde durulmuş olup, genellikle aile ve toplumu ilgilendiren problemler maddeler halinde sıralanmış olup, Kur'an'dan ayetlere dayanarak çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Özellikle ailevi konularda eşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmemekten ya da getirememekten kaynaklanan problemler, nikahın önemi ve nikah anlayışının değişmesinden kaynaklanan problemler, eşcinsel evlilikler, çocukların eğitimi, ensest hakkında bilgi verilmiş olup, boşanmanın Kur'an'a göre sonuçları ve hangi hallerde boşanmanın gerçekleşebileceği durumu, evlenme engelleri ve evlenilmesi dinen yasak olan kimseler hakkında bilgi verildikten sonra, akrabalık ilişkilerinin günümüzde zayıfladığı belirtilerek, sıla-i rahim yapmanın öneminin giderek önemini kaybettiği düşüncesine vurgu yapılmıştır. Daha sonra teknolojinin hayatımıza yön veren etkisi üzerinde durulmuş olup, internetin aile üzerindeki etkisi anlatılmıştır.

Günümüzde sıkça karşılaştığımız aile problemleri dikkate alınarak, maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Aile sorumluluğu bilincinin zayıflaması

İslam, insana özel bir değer vererek onun şerefli ve üstün bir varlık olduğunu bildirmiş⁹², insanı en güzel bir şekilde yaratmış⁹³, erkek olsun kadın olsun bütün insanlara görev ve sorumluluklar yüklemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ أَطَعْتُمُ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا وَإِنِ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

⁹¹ Şentürk, Ünal, “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran 2008, ss. 7-28

⁹² İsrâ 17/70

⁹³ Tîn 95/4

“Allah’ın insanlardan bir kısmını, diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler, kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için Saliha kadınlar itaatkârdır. Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse hafifçe) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür. Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah, aralarını bulur; şüphesiz Allah, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”⁹⁴ buyrulmuştur.

Yukarıdaki ayetlerde geçen “kavvam”, “nüşuz” ve “şikak” kavramları üzerinde durmak istiyorum:

1. 1. Kavvam kelimesi; fa’âl vezninde mübâlağa ifade eden bir kelime olup, bir şey üzerinde durmak, onu gözetmek, bütün gayretiyle onu korumak, ona nezaret etmek anlamındadır. Erkeklerin kadınlar üzerinde hakim olmaları, işte bu çerçevede içerisindedir. Erkeğin, kadının işlerini çekip çevirmesi, onu te’dip etmesi, evinde tutması, onu gereksiz yere dışarı çıkmaktan alıkoyması ile olur. Kadının da kocasına itaat etmesi ve masiyet olmadığı sürece emrini kabul etmesi görevidir. Buna gerekçe olacak fazilet, nafakayı karşılama yükümlülüğü, akıl, cihad, miras, emr-i bilmaruf ve nehyi anilmünker hususlarında daha güçlü oluşu olarak gösterilmiştir.⁹⁵

Kocanın nafaka v. s. gibi konularda karısını gözetmesi, ona rehberlik etmesi, hem kendisinin hem de karısının haklarını koruması anlamında alınmalıdır. Yönetilen konumunda olan kadın ise iradesi ortadan kaldırılmış, her ne yaparsa kocası tarafından güdülen biri konumunda değildir. Kendi iradesiyle nikah akdini yapmış ve yine kendi iradesiyle bunu devam ettirmektedir. Herhangi bir haksızlığa maruz kalması durumunda durumunu hakime intikal ettirme yetki ve iradesine sahiptir.⁹⁶

Dikkat edilirse erkeklere verilen aile reisliği iki sebebe dayandırılmaktadır. Birincisi: Erkeğin tabiatı gereği kadından güçlü yaratılmasıdır. Erkek ve kadın arasında

⁹⁴ Nisa 4/34-35

⁹⁵ Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an* (I-XXIV), Beyrut, 2006, VI, 280; Zuhayli, Vehbe, *Tefsîrû’l-Münir*, (I-XV), Bilimevi Yay. İstanbul, 2005, III, 49-51

⁹⁶ Derveze, Muhammed İzzet, *ed-Dustûru’l-Kur’anî ve’s-Sünneti’n-Nebeviyye fi Şuûni’l-Hayat*, Mısır, 1966, II, 204

ilk göze çarpan farklılık da kuşkusuz bu biyolojik farklılıktır. İkincisi de: Erkeğin nafaka teminiyle yükümlü olmasıdır.

1. 1. 1. Erkeğin karısına karşı görev ve sorumlulukları:

- a. Nafakanın temini,
- b. Kadına karşı güzel davranmak,
- c. Erkekliği tahakküm aracı olarak kullanmamak.⁹⁷

1. 1. 1. 1. Nafakanın temini:

Kadının, içtimaî seviyesine göre normal bir hayat sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu ve kocanın da temin ile yükümlü bulunduğu şeylerin tümü nafaka kavramı içinde yer almaktadır.⁹⁸

Erkeğin aile reisi olması onu aile geçimini temin etmekle yükümlü hale getirmiştir. Dolayısıyla erkekler, kadınların işlerinin düzenleyicisi, yöneticisi, koruyucusu, hâkimi ve reisidirler. Erkekler kadınlardan, kadınlara verilmeyen veya az verilen bazı doğal nitelik ve güçlere sahip oldukları için üstündürler. Yoksa bu, onların şeref ve fazilet bakımından üstün oldukları anlamına gelmez.⁹⁹

Kur'an'da şöyle buyrulmuştur:

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجُوْكُمْ وَلَا تَضَارُّوهُنَّ لِيُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أَوْلَاتٍ حَمَلٍ فَانْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أَجْرَهُنَّ وَأَنْمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَاسْتَرْضِعْ لَهُ أُخْرَى

“Onları gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.”¹⁰⁰

Başka bir ayette de:

⁹⁷ Yılmaz, Musa Kazım, a.g.e. s. 189-190

⁹⁸ Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, s.94

⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, I, 357

¹⁰⁰ Talâk 65/6

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّمَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا

“Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örf'e uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez.”¹⁰¹ buyruluyor.

Her iki ayete de baktığımız zaman, nafakanın teminiyle yükümlü tutulan babadır. Hanımının yiyecek ve giyeceği, örf'e uygun ölçüler içerisinde erkeğe aittir. Bu yüzden erkek, çocuk sahibi olmak için evine getirdiği hanımına ve doğacak çocuklara bakmakla yükümlüdür. Nitekim Veda Hutbesi'nde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

“Ey insanlar! Kadınlarınız hususunda Allah'tan korkun. Zira siz, onları Allah'ın emaneti olarak aldınız, Allah'ın kelimesiyle kendinize helal kıldınız.”¹⁰² Hz. Peygamber (s.a.v.) ilahi müsaadeler dışındaki davranışları, emanete hıyanet olarak tavsif etmektedir.

O, Ya Resulüllah, kadınlarımız hakkında ne diyorsunuz? şeklindeki bir soruya şu karşılığı vermiştir: “Yedirdiğinizden onlara yedin, giydiğinizden onları giydirin, onları dövmeğin ve onlara hakaret etmeyin.”¹⁰³ buyurmuştur.

Gerek Kur'an'da gerekse Sünnet'te nafakanın vasfı “örf'e uygun” olarak zikredilmiştir.¹⁰⁴ Nitekim Hz. Aişe'nin rivayetine göre, Hind binti Utbe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e müracaat ederek kocası Ebu Süfyan'ın cimri bir adam olduğunu, kendisine ve çocuklarına yetecek miktarda nafaka vermediğini, kendisinin ondan habersiz bir şekilde malından aldığını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: “Normal ölçüde kocanın malından, onun bilgisi dışında, sana ve çocuklarına yetecek miktarda al.”¹⁰⁵

Şu halde nafaka hususunda erkeğin üzerine vacip olan nafakanın maruf ile, yani örf'e uygun olmasıdır. Eğer koca zengin ise, hanımının nafakasını zenginlerin

¹⁰¹ Bakara 2/233

¹⁰² Müslim, *el-Camiu's Sahih*, İstanbul, 1981, (I-III), Çağrı Yay. Hac, 147

¹⁰³ Ebu Davud, *Sünen-i Ebu Davud*, İstanbul, 1981, (I-V), Çağrı Yay. “Nikah”, 42

¹⁰⁴ Yılmaz, *Kur'an Ailesi*, s.191

¹⁰⁵ Buhari, *el-Camiu's Sahih*, İstanbul, 1981, (I-VIII), Çağrı Yay. “Buyu”, 95

ölçüsünde temin eder. Eğer fakir ise, kendi ölçülerinde temin eder.Yediğinden yedirir, giydiğinden giydirir ve aynı yatağı paylaşır. Allah, yeminin kefareti zikrederken:

“*Bunun keffareti, ailenize yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri yedirmektir.*”¹⁰⁶ buyurmaktadır. Şüphesiz “nafaka” deyiminin içine yedirme, giyim-kuşam ve ev dahildir. Kocanın zengin ya da fakir olması fark etmez. Herkes gücüne göre nafakasını temin eder.¹⁰⁷

Kadına verilen değer ve şerefın sembolü, alameti olmak üzere mehir ödemek de erkeğe lazım gelmektedir.¹⁰⁸

Mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüd ettiği para veya maldır. Mehir, nikahın sonuçlarından birisidir ve tamamen kadının malıdır, onda hiç kimsenin ortaklığı yoktur. Diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarruf hakkı vardır.¹⁰⁹

İslamî kaynaklarda “mehr, sadak, nihle, ferîda” gibi kelimelerle ifade edilen şey anlamına gelen mehir, İslam’ın kadına verdiği bir değerın ifadesidir. Ayrıca, kadının servetine değil, bizzat kendisine rağbet edilmesi gerektiğinin bir göstergesidir.¹¹⁰

Kur’an-ı Kerim’de mehirle ilgili ayette şöyle buyruluyor:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا

“*Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yeyin.*”¹¹¹

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbas’tan rivayetle: Ayette geçen “nihle”, mehirdir demiştir. Muhammed b. İshak, Zühri’den, O da Urve’den, O da Hz. Aişe’den rivayetle “nihleten” farz olarak demiştir. Mukatil, Katade ve İbn Cüreyc de: “nihleten” yani farz demişlerdir.¹¹²

¹⁰⁶ Maide 5/89

¹⁰⁷ Yılmaz, *Kur’an Ailesi*, s.192

¹⁰⁸ Zuhayli, *Tefsîrül-Münir*, III, 51

¹⁰⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yay. İstanbul, 1985, (I-VIII), II, 146-147

¹¹⁰ Karaman, *İslam’da Kadın ve Aile*, s.92

¹¹¹ Nisa 4/4, 24,25; Bakara 2/236-237; Maide 5/5

¹¹² İbn Kesir, *Tefsîr’ül Kur’an’ül Azîm*, (tr: Abdülvehhab Öztürk) Kahraman Yay. İst. 2010, II, 436

Cahiliye döneminde mehir, evlenecek kızın velisine ödenirdi, adına da “nıhle” denirdi.¹¹³ Kadınlar mehirden bir pay alamazlardı. Nişanlanma sırasında verilen bir takım hediyeler daha çok sadak ismiyle anılırdı. Ancak İslam’ın zuhurundan kısa bir süre önce mehrin bir kısmının bizzat evlenecek kadına verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu ödemeye İbranice’de mohar, Arapça’da mehir denmiş olması, uygulamanın Sami kültüründeki ortak tarihi kökenlerini ortaya koymasından önemlidir.¹¹⁴

Abdullah b. Abbas’tan nakledildiğine göre Hz. Ali, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kızı Hz. Fatıma ile evlenirken “hutâmî zırhı” denilen değerli bir zırhını mehir olarak vermiştir.¹¹⁵

Kitap ve Sünnet’te mehir ödemenin gerekliliği üzerinde durulmasına rağmen mehir, hukukçuların çoğuna göre evliliğin şartlarından değil sonuçlarındandır. Bu sebeple nikah esnasında mehir belirtilmemiş, hatta verilmeyeceği şart koşulmuş bile olsa evlilik geçerlidir. Ancak mehri nikahın şartlarından kabul eden Mâlikîler, böyle bir şartla yapılan evliliği geçerli saymaz. Kur’an-ı Kerim’de mehir belirlemeden evlenen çiftlerin boşanmaları halinin düzenlenmesi¹¹⁶, mehir belirlenmeyen evliliklerin geçerli olduğunu göstermektedir. Bu durumda önceden kararlaştırılmış bir mehir (mehr-i müsemma) olmadığından benzer şart ve konumdaki kadınlara ödenen miktar (mehr-i misl) esas alınır. Belirlenen mehrin bir sebeple geçersiz olması halinde de misil mehir ödenir. Mehrin, evliliğin sonuçlarından biri olarak düzenlenmesi nikah akdinin bir satım akdi, mehrin de satış bedeli olarak görülmediğinin açık göstergesidir.¹¹⁷

1. 1. 1. 2. Kadına karşı güzel davranmak

Aileyi bir huzur, bir güven ve bir barış yuvası olarak gören, eşler arasındaki ilişkiyi ise karşılıklı sevgi, merhamet ve huzur ilişkisi olarak değerlendiren İslam, bu bağların kurulmasını eşlerin iradesine bırakmıştır.

Ailenin mutluluğu, çocukların huzuru, iyi yetişmeleri, karı kocanın güzel geçinmelerine bağlıdır.

¹¹³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.222

¹¹⁴ Aydın, Mehmet Akif, “Mehir” md. *DİA*, XXVIII, 389 Ank. 2003

¹¹⁵ Neşâî, *es-Sünen*, (I-VIII), Mısır, 1964 “Nikah”, 76

¹¹⁶ Bakara 2/236

¹¹⁷ Aydın, Mehmet Akif, a.g.m. XXVIII, 390

Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'de:

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُنَّ شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

“Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmasanız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”¹¹⁸ buyrulurak, Müslümanlara eşleriyle iyi geçinmeleri tavsiye edilmiştir.

“Onlarla iyi geçinin” şeklinde tercüme edilen kısım lafza daha bağlı kalınarak “Onlara karşı mâruf çerçevesinde davranın” diye de çevrilebilir. **Ma'rûf** “toplum tarafından bilinen, kabul edilen, hoş karşılanan, dine göre de meşrû ve makbul olan davranışlar”dır.¹¹⁹

Evlilik birliği içinde erkeklerin ve kadınların karşılıklı hakları ve yükümlülükleri vardır. Bu hak ve yükümlülüklerin bir kısmı Kur'an ve sahih sünnet tarafından ortaya konmuştur, bir kısmı ise toplumun örfüne, adetine ve ahlâkına bağlı ve dayalı olarak belirlenmektedir. İslam öncesi Arap toplumunun örf ve adetleri arasında bulunan ve kadınlara karşı haksızlıklar ihtiva eden anlayış ve uygulamalar naslarla kaldırılmış; bunların yerine, kadını ve erkeğiyle insan haysiyet ve şerefine uygun olan hükümler getirilmiştir.

Hz. Peygamber de, kadınlara karşı iyi davranılmasını tavsiye etmiş ve cahiliye devrinden kalma alışkanlıklarını yenebilmek için ısrar etmiştir ve şöyle buyurmuştur: “Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlardır.”¹²⁰

Demek ki hayırlı insan, ailesine iyi davranan, onlara karşı eli açık olan, hoşgörüsü ve güler yüzüyle onları memnun eden kimsedir. Öyleleri vardır ki, dışarıda herkese karşı hoşgörülü, güler yüzlü, nazik; ama eve geldiği zaman, neredeyse evdekiler kendisinden kaçmaktadır. Aile içerisinde adeta “sevgi ve saygı fakirliği” yaşanmaktadır. Ailedeki bireylerin kendi odasına çekilip interneti ve TV ile baş başa kalıp kendinden başkasına ilgisiz kalan ailelerin son zamanlarda çoğaldığını görmekteyiz. Kişinin eşinden ve çocuklarından bir tebessümü dahi esirgemesi ne kadar da üzüntü vericidir.

¹¹⁸ Nisa 4/19

¹¹⁹ Kur'an Yolu, a.g.e. II, 27

¹²⁰ İbn Mâce, “Nikah”, 50

1. 1. 1. 3. Erkekliği tahakküm aracı olarak kullanmamak

Erkek, ev reisliğini bir tahakküm vasıtası olarak kullanmamalıdır. Özellikle günümüzde bazı ailelerde eşlerin her ikisinin de çalışıyor olması aile içerisinde bazı sıkıntılara neden olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise, eşlerin rol paylaşımını iyi bilmeleri gerekmektedir. Rol paylaşımı, sorumlulukların paylaşılması demektir. Sorumlulukların paylaşımından maksat ise, çocukların bakımına yardımcı olmak, alışveriş yapmak, ev işlerinde birbirlerine yardımcı olmak gibi konulardır. Eşlerden birinin bu sorumlulukların tamamını ya da büyük bir kısmını üstlenmesi, bazen mutsuzluğa neden olabilir. Mutlu bir aile için de bencillik olmamalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de:

وَعَاثِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ “Onlarla güzellikle geçinin.”¹²¹ buyrulur bazı problemler olması halinde ise bunun çözümünün güzellikle yerine getirilmesi emredilmiştir. Aileyi bir huzur, bir güven ve bir barış yuvası olarak gören ve eşler arasındaki ilişkiyi ise karşılıklı sevgi, merhamet ve huzur ilişkisi olarak değerlendiren Kur'an, bu bağların kurulmasını eşlerin mutlak iradelerine bırakır ki, bu yuva karşılıklı sevgi, şefkat ve anlaşma zemini üzerinde devam etsin.

Ayetin devamında kocaya da şunlar hatırlatılmaktadır: “Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”

Bu, evlilik bağının ilk patlamada yıkılmayacak derecede sağlam bir yapıya kavuşması için bir hatırlatmadır. İnsanlığın bu büyük kurumunun ciddiyeti bununla korunur. Değişken duyguların ve zikzaklı arzuların oyuncağı olmaktan bu şekilde kurtulur.¹²²

Nisa 34 ve 35. ayetler, aile hayatının mutlulukla devamı için gerekli tedbirler getirmektedir. Ayeti kerime, erkek cinsinin, kadın cinsine üstünlüğünü ifade eder. Tek tek her erkeğin, her kadından üstün olduğu anlamını taşımaz. Nice kadınlar vardır ki bilgide iş görmede, beden gücünde çok erkekten üstündür. Şunu da unutmamak gerekir ki kadınların da erkeklerden üstün oldukları meziyetleri vardır. Çocuk yetiştirmede, merhamet ve şefkate, duyarlılıkta kadın, erkekten üstündür. Allah, hikmeti gereği,

¹²¹ Nisa 4/19

¹²² Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'an*, II, 423

aileyi idare etsin, çalışıp çoluk çocuğunu geçindirsin, toplumunu düşmandan korusun diye erkeği, vücut kuvvetinde daha üstün yaratmış; çocuklarını emzirsin, güzel yetiştirsin, şefkatiyle aileyi huzur ve sükun ile doldursun diye kadına da duyarlılıkta üstünlük vermiş, anne olma imkanını bahşetmiştir.¹²³

1. 1. 2. Kadının kocasına karşı görev ve sorumlulukları:

Buradaki görev ve sorumluluklarından maksat, aile içinde üstlendiği sosyal ve dini görevlerdir. Şahsi mükellefiyet ve sorumluluklar değildir. Kendilerini koruyup geçimlerini sağlamalarına karşılık kadınların da kocalarına itaat etmeleri gerekir. İşte iyi kadınlar kocalarına itaat ederler, Allah'ın koruması ve verdiği başarı ile kocalarının ardından hem kendi namuslarını, hem de kocalarının bütün haklarını korurlar. “*Allah'ın koruması ile*” buyruğundaki ما edatı mastar manasını veren “ma”dır. Yüce Allah'ın kendilerini koruması sebebiyle... demektir.¹²⁴ Yani o kadınlar, Allah'ın koruması, yardımı ve doğrultması sayesinde kocalarının hazır olmamaları halinde, kocalarının haklarını koruyanlardır. Karı- koca arasında gizli kalması gereken şeyleri korur, aile sırrını yaymazlar. Görevlerini hakkıyla yaparlar.¹²⁵

Eşler arasında geçen özel sohbetleri ve kocasının ailesiyle ilgili özel hususlar da korunması gereken önemli hususlardandır. Aynı şekilde kocanın da hanımına karşı bu tür sorumlulukları vardır. Nitekim ayette geçen, “*Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler*”¹²⁶ şeklinde kapalı bir ifadenin zikredilmiş olması gizlilik kapsamına giren ve başkasına aktarılıp açığa çıktığında aile yapısına zarar veren her hususu kapsamaktadır.¹²⁷

Burada şu hususu belirtmekte fayda görüyorum. Aile ile ilgili meselelerde hem erkek hem de kadının sosyal medyada mahrem konuları paylaşmalarını doğru bulmuyorum. Ailevî sırların üçüncü kişilerce bilinmesinin ileride aile kurumunu sıkıntıya düşürebilecek bir takım sonuçlar doğurabileceğinin bilinmesinde fayda görüyorum. Aile sırlarını ifşa etmemek, eşlerden her iki tarafın da uyması gerekli bir sorumluluktur. Sırların ifşa edilmesi aile mutluluğunu ciddi anlamda sarsmaktadır. Muhtelif rivayetlerde, Hz. Peygamber'in zevcesi Hafsa'ya haber verip, onun diğer

¹²³ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşr. (I-XII), İstanbul, 1988, II, 274-275

¹²⁴ Kurtubi, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 281

¹²⁵ Ateş, *İslam'da Kadın Hakları*, s.19

¹²⁶ Nisa 4/34

¹²⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 502

hanımına açıkladığı sır ile ilgili olarak bir şey söylenmiştir. Burada asıl mesele söylenen sırrın büyüklüğünde değil, zatında küçük de olsa, sır olması sebebiyledir. Önemsiz gibi görülen bir takım şeyler vardır ki, sırası gelince pek büyük öneme sahip olabilirler. Küçük bir sırrı saklayamayanın büyüğünü hiç saklayamayacağı cihetle kendisine verilen bir emaneti muhafaza edemeyeceğinden dolayı emniyet ve güveni zayi etmiş, bir töhmet ve hıyanet konumuna düşmüş olur.¹²⁸

Allah Teala, ayette ne onun ismini ne de bu sözün ne olduğunu bildirmeyerek aile arasındaki bu nevi sırları bilenlerin de, onları yaymalarının caiz olmayacağını hatırlatmıştır.¹²⁹

Konuyla ilgili olarak nazil olan ayette:

وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيِّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ
فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ

“Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu Peygamber’e bildirince, Peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, “Bunu sana kim bildirdi?” dedi. Peygamber, “Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi.”¹³⁰

Bu ayette atıfta bulunulan olay vesilesiyle, sır verme konusunda titiz davranmak gerektiği, sır saklama konumunda bulunanların da ağır sorumluluk altında buldukları dolaylı biçimde ifade edilmiş olmaktadır.¹³¹

1. 1. 3. Ebeveynin çocuklarına karşı görev ve sorumlulukları

Kur’an, toplumun her kesimini terbiye ettiği gibi çocukları da terbiye etmemizi tavsiye etmektedir. Kur’an’ın getirdiği terbiye metodunun en önemli tarafı da terbiyeyi, herhangi bir yaşla sınırlamamış olmasıdır. Zira eğitim ve öğretim bir ömür boyu devam

¹²⁸ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (Sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel) Feza Yay. (I-X), İstanbul, 1992, VIII, 153

¹²⁹ Elmalılı, a.g.e. VIII, 153

¹³⁰ Tahrim 66/3

¹³¹ Kur’an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, V, 332

eder. İslam dini, temiz bir toplum, ahlaken yüksek bir cemiyet hedeflediği için aile içi terbiyeye çok önem vermiştir. Ailede çocuk terbiyesiyle ilk ilgilenmesi gereken şahıslar, anne ve babalardır.¹³²

Çocuğun kişiliğinin oluşmasında, aralarında fark gözetilmemeli, onlara karşı merhametli olunmalıdır. Özellikle bazı yörelerde erkek çocuklarına değer verilip kız çocuklarına değer verilmediğine, eğitim haklarının elinden alındığına, mirastan da mahrum bırakıldığına şahit olmaktayız. Halbuki, Kur'an'a baktığımız zaman kız çocuklarına ve kadına gerçek değerini Kur'an vermiştir. İslam gelmeden önce cahiliye toplumu diyen adlandırılan, o dönemin insanların çocukları arasında ayırım yaptıklarını hatta katlettiklerini Kur'an bize haber vermektedir:

“Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde(!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı? Yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!”¹³³

Kızları hor görme tutumu, burada, onların Allah'a karşı cehalet, küstahlık ve akılsızlıkta ne kadar aşırı gittiklerini göstermek üzere anılmıştır. Bu cehalet ve küstahlık nedeniyle onlar, kız çocuğuna sahip olmayı kendileri için aşağılık bir durum olarak kabul etmelerine rağmen, bir önceki ayette¹³⁴, Allah'a kızlar isnad etmekte tereddüt etmemişlerdir.¹³⁵

Başka bir ayette de :

“Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman.”¹³⁶ buyrulmuştur.

Kurtubî, bu ayetin tefsirinde, o dönemin insanların kız çocuklarını diri diri toprağa gömmelerini, ekonomik sıkıntıya uğrama, aç kalma veya esir edilip cariye diye satılma endişesiyle bu yola başvurdıklarını söylemiştir.¹³⁷

¹³² Yılmaz, Musa Kazım, a.g.e. s.200

¹³³ Nahl 16/58-59

¹³⁴ Nahl 16/57

¹³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, III, 33

¹³⁶ Tekvir 81/8-9

¹³⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XXII, 102

Günümüzde üzümlere ifade etmeliyim ki, kız çocuklarının bazı yörelerde eğitim ve öğretimden mahrum bırakıldıklarına şahit olmaktadır.

Hız. Peygamber(s.a.v.)'e İlk inen ayetlerin “oku!” diyerek başlaması¹³⁸ ve bu emrin, kız çocuğu erkek çocuğu diye ayırım yapılmadan iki defa tekrar edilmesi, okumanın ve ilmin dinde ve insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayette, Hız. Peygamber'e emredilen okumanın konusu belirtilmemiştir; çünkü başta kendisine indirilen vahiy ve kozmik evrendeki ayetler olmak üzere, okunması yani üzerinde inceleme yapıp zihin yorarak hakkında bilgi edinilmesi, ders ve ibret alınması gereken her şeyi tanıması, hakikatini anlayıp kavraması istenmektedir. Kuşku yok ki yaratıcıyı tanımak, bilimin de dinin de temelini teşkil eder. Bu sebeple “*Yaratan rabbinin adıyla oku*” buyrulmuştur.¹³⁹ Kur'an'ın, canlılar arasında insanın farklı ve üstün yerini onun öğrenme özelliği ile tanımlaması son derece anlamlıdır.¹⁴⁰

Kur'an-ı Kerim'de, ilim kökünden türeyen kelimelerin yaklaşık olarak 750 yerde geçtiği görülmektedir. Bu sayı, bilginin ve bilme faaliyetinin Kur'an mesajı bakımından önemini ortaya koymaktadır.¹⁴¹ Bu ayetlerin hiç birisinde erkek çocuğu kız çocuğu şeklinde bir ayırım yapılmamıştır. Netice itibarıyla kız çocuklarımızın okutulması, dinî ve fennî ilimleri öğrenmesi dinimizin bir emridir. Yarınların anneleri olacak olan kız çocuklarımızın kendi çocuklarına dinî ve fennî ilimleri anlatabilmesi için öncelikle kendilerinin bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağı buyrulmuştur.¹⁴²

Ebeveynler, çocuklarına ahlakını iyi öğretmeli, kötü arkadaşlardan, kötü davranışlardan sakındırılmalıdırlar. Özellikle de günümüz çocukları çok dikkatle yetiştirilmelidir. Zira küreselleşen dünya bir köy haline gelmiştir. En uzak mesafedeki kişilerle teknoloji sayesinde bir tuşla iletişim sağlanabilmektedir. Bu yüzden çocuklarımızın kimlerle arkadaşlık ettikleri iyi takip edilmelidir. Çünkü çocuk, yetişmenin başlangıcında ihmal edildiğinde çoğu zaman kötü ahlaklı, hırslı, hâsîd v.s. huylara sahip olabilir.¹⁴³

Kur'an-ı Kerim'de Hız. Lokman'dan bahseden sûrede çocuğuna “yavrucuğum”¹⁴⁴ diye hitap etmesi, ebeveyn ile çocukları arasında tatlı bir iletişimin

¹³⁸ Alak 96/1-5

¹³⁹ Kur'an Yolu, a.g.e. V, 596-597

¹⁴⁰ Bakara 2/31

¹⁴¹ Kutluer, İlhan, “İlim” md. *DİA*, İstanbul, 2000, XXII, 110

¹⁴² Zümer 39/9

¹⁴³ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Tuğra Neşr. (tr: A. Fikri Yavuz), III, 157

¹⁴⁴ Lokman 31/13-19

kurulması, eğitimde sevgi ve karşılıklı anlayışın ne kadar gerekli ve önemli olduğunun bir göstergesidir. Hz. Lokman'ın üzerinde durduğu ilk şey, sağlam bir iman ve din eğitimidir. Ailede eğitimin bütün boyutlarıyla gerçekleşmesi, çocuğun sağlıklı eğitimi, dini terbiyesi, kültürel ve ahlaki unsurların yerleşmesi için anne ve baba eğitiminin ne kadar önemli olduğu bir gerçektir.

Çocukları, “dünya hayatının süsü”¹⁴⁵ olarak tavsif eden Kur'an-ı Kerim'de çocuk isteme arzusu, Hz. Zekeriyya ve oğlu Yahya örnek verilmek suretiyle ifade buyrulmuştur.¹⁴⁶ Çocuk, ebeveynine müjdelemeye değer bir varlık olarak görülmüştür. Kur'an'da Hz. İsmail'in¹⁴⁷, Hz. İshak'ın¹⁴⁸ verilişlerinin müjdelenmesi, bu değer verilişin açık örneklerindedir. Evlat, Yüce Allah'ın verdiği nimetlerdendir. Hayırlı nesil talebinde bulunmak bir müslümanın vasıflarındandır.

Kur'an-ı Kerim'de:

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

“Onlar ki: Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle” diyenlerdir.¹⁴⁹ Onların bu duaları, Allah'ın gerçek kullarının, sevdikleri için dünya zevklerini değil, ahiretteki kurtuluşlarını düşündüklerini göstermek içindir. Bu özelliğin burada, gerçek kulların mesajı içten inandıklarını göstermek için anıldığını belirtmeliyiz.¹⁵⁰

Kur'an-ı Kerim'in iki ayetinde mallar ve çocuklar için “fitne” ifadesi kullanılmıştır. “Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.”¹⁵¹ Fitne sözcüğünün bu anlam akışı içinde en iyi karşılığı, “sınav ve ayartma” sözcükleriyle ifade edilebilir.¹⁵²

Anne-babanın görevi çocuğunun sorumluluk bilinciyle hareket etmesini sağlamaktır. İnsanın nelerle imtihan edildiği konusunda uyarılması, kişiye mal ve çocuklarla meşgul olup Allah'ı unutarak imtihanda başarısız olmaması için, uyanık,

¹⁴⁵ Kehf 18/46

¹⁴⁶ Âl-i İmran 3/38

¹⁴⁷ Sâffât 37/101

¹⁴⁸ Zâriyat 51/28

¹⁴⁹ Furkan 25/74

¹⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, III, 607

¹⁵¹ Enfâl 8/28; Teğâbun 64/15

¹⁵² Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal- Tefsir*, (tr: Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk) İşaret Yay. s. 327

dikkatli ve tedbirli olması konusunda yardımcı olunması anlamına gelir. Sonra Allah, kulunu yardımsız ve desteksiz de bırakmaz. Özellikle de çok zayıf olduğu mal ve evlat sevgisi konusunda. Böylece imtihanda yardım bulup güçlü olmak için, kendisi hakkında en hayırlı ve kalıcı davranışın ne olduğu açıklanmış olur, O'nun katında mal ve evlat fitnesini aşanlar için büyük mükâfatın olduğu ayetin devamında vurgulanmıştır.¹⁵³

Çocuklar, mükellef olmadıkları için, Kur'an-ı Kerim hiçbir meselede onlara hitapta bulunmaz. Onlarla ilgili meselelerde muhataplar “mükellef” olanlardır.

Yüce Rabbimiz:

“*Ey İnananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...*”¹⁵⁴ buyuruyor.

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

“*Hepiniz gözeticisiniz ve gözetiklerinizden sorumlusunuz*”¹⁵⁵ hadisi göz önünde bulundurulduğunda çocuk terbiyesi hususunda anne ve babanın sorumluluğu arasında mahiyet itibarıyla farklılıklar bulunabileceği anlaşılmaktadır. Mesela anne bazı konularda çocukları terbiye etmekle yükümlü iken, baba da bazı konularda çocukları terbiye etmekle yükümlüdür. Velayet itibarıyla muhatap, normal şartlarda babadır. Babanın olmaması durumunda veya olup da güçsüzlük ve liyakatsizlik gibi hallerin söz konusu olduğu durumlarda ise, dede, kadı (hâkim) gibi kimselerdir. İslam diyarında sahipsiz, velisiz bulunan, yani korunmasından ve eğitiminin verilmesinden sorumlu olan kimse bulunmayan çocuk yoktur.

Şunu öncelikle belirtelim ki, çocuğun icra planında ve terbiyesinde yetkiler, doğumundan istiğna yaşına (yani yeme, içme, giyme ve temizlenme gibi işleri kendi kendine yapabilme yaşına) kadar anneye; annenin olmadığı durumlarda, öncelikle anne tarafından olmak üzere (anneanne, babaanne, teyze, hala gibi) bir kadına aittir. Çünkü Allah, kadınları çocuğun en ziyade muhtaç olduğu yani “şefkat”le mücehhez yaratmıştır.¹⁵⁶

Çocuğun, hamilelikten doğumuna kadar olan zamanda ve yine doğumdan başlamak üzere büyüyüncüye kadar olan zaman diliminde anneye terettüp eden hizmet ve zahmetlerinin, babaya göre kıyaslandığında çok fazla olduğu anlaşılır.

¹⁵³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, V, 289

¹⁵⁴ Tahrim 66/6

¹⁵⁵ Müslim, “İmare”, 5

¹⁵⁶ Canan, İbrahim, *Aile İçi Eğitim*, Gül Yurdu Yay. İst. 2011, s.96

Kur'an-ı Kerim'de: “*Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer...*”¹⁵⁷ buyurarak dikkat çeker. Keza terbiye açısından da çocuğun temel karakterleri kazanıp, şahsiyetini büyük ölçüde bulduğu, doğumdan 7-8 yaşlarına kadarki – hidane de denilmiş olan- en kıymetli terbiye döneminin annenin yetki ve sorumluluğunda olması da, çocuk üzerinde annenin etki ve katkısının büyüklüğünü gösterir.

Hz. Peygamber'in sünneti de annenin babaya nazaran daha şefkatli olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple, henüz buluş çağına ermeyen bir çocuğun annesinden ayrılmaması bir temel prensip olarak kabul edilmiştir. Bütün bunlardan anlaşılan şudur ki, annenin çocuk terbiyesi üzerindeki rolü ve sorumluluğu büyüktür. Bununla birlikte “çocuk sadece annesi tarafından terbiye edilmelidir.” Ya da “sadece babası tarafından terbiye edilmelidir” şeklinde bir yaklaşım İslami terbiyede temel bir prensip olarak benimsenmemiştir.

Burada önemli gördüğüm bir konuya temas etmek istiyorum. Son zamanlarda gerek ülkemizde gerekse dünyada ensest problemiyle karşı karşıya kalmaktayız. Ensest ne demektir? Öncelikle bu konu hakkında bilgi vermek istiyorum.

Kaynaklarda ensestin tek ve kesin bir tanımını bulmak mümkün değildir. Tanım her disiplinde farklılık gösterir.

Amerikan Sağlık, Eğitim ve Koruma Dairesinin 1980'deki tanımına göre; ensest, aile içinde ana-baba figürüne, gücüne ve otoritesine sahip kişilerin çocuğu cinsel anlamda istismar etmesi olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁸

Ensest, sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada, tanımı bir kültürden diğerine değişmekle birlikte, üzeri örtülen, konuşulmayan bir olgudur. Ensestin bir insan hakları ihlali olduğu tüm uluslararası sözleşmelerde de yer alan bir gerçektir. Öyle ki, bireyin beden bütünlüğünü, mahremiyetini, üreme haklarını elinden alan bu durum, genellikle çocuk yaşta başlayarak uzun süre “aile bütünlüğünü” bozmamak adına gizli kalarak devam etmekte ve kişinin gelecekteki yaşamı için de gerek psikolojik, gerek sosyal, gerekse de cinsel anlamda tehdit oluşturmaktadır.¹⁵⁹

Yapılan bir araştırmaya göre, ensest saldırganlarının % 57'sini öz babalar, % 4'ünü öz ağabeyler, % 13'ünü yakın akrabalar, % 26'sını ise ikinci dereceden akrabalar oluşturmaktadır. Yasal başvuruda bulunmuş, mahkemesi sonuçlanmış ya da süren

¹⁵⁷ Ahkaf 46/15

¹⁵⁸ Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak, Hazırlayan: Alanur Çavlin-Bozbeyoğlu, Nüfusbilim Derneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ank. 2009, ss. 3-40

¹⁵⁹ Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak, a.g.m. ss. 3-40

vakalarda ise saldırganların % 39'nu öz baba, % 15'ini öz ağabey, % 17'sini yakın akraba, % 28'ini ise uzak akrabalar oluşturmaktadır.¹⁶⁰

Ensest, konuşulmaktan kaçınılan ve toplumumuzda varlığı inkar edilen bir konudur. Ancak gerçek olan ve bilinmesi gerekenler; toplumumuzda Avrupa Ülkelerinde olduğu kadar olmasa da azımsanmayacak boyutlarda olduğu araştırma sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Ensest olaylarının yasal değerlendirilmesinde temel kaynak 26/09/2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur (TCK). Ancak ensest bu kanunda özel olarak tanımlanmamıştır; verilecek ceza TCK'nın cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlara yönelik çocuk istismarıyla ilgili 103. maddesinde saldırganın "üstsoy, ikinci ya da üçüncü derecede kan hımsı, üvey baba, evlat edinen" kişi olması durumunda verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı şeklinde ifade edilmiştir. Ancak ensest mağdurunun 15 yaşından büyük olması, şiddet ve zorlamanın kanıtlanamaması hallerinde ve ancak şikayete bağlı olarak failin altı aydan iki yıla kadar hapis ile cezalandırılabilmesi faille ilgili yönelik caydırıcılık yönünden tartışılması gereken bir yaklaşımdır.

Yasal değerlendirmede önemli bir dayanak ise 03/07/2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'dur. Kanun, mağdur tanığın ifadesine ilişkin hususlar ile çocuğu koruyucu ve destekleyici tedbirleri içermektedir.

Ensest mağduru çocukların korunmasında yararlanılan bir diğer kanun 24/05/1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'dur. Bu kanunla, kurum korumasına muhtaç çocukların korunmalarına ilişkin hususlar belirlenmiştir.

Avrupa ülkelerine ve ABD'ye kıyasla ülkemizde fazla olmasa da zaman zaman ensest vakalarını duyabiliyoruz. Öncelikle aileler ve toplum bu konu hakkında yeterli bilgi sahibi değildirler. Ayrıca kanunlardaki cezalar da caydırıcı nitelikte değildir.

Bütün bu açıklamalardan sonra Kur'an'a baktığımız zaman, malların ve çocukların birer imtihan sebebi olduğu şu ayette ifade edilmiştir:

*"Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır."*¹⁶¹

Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyuruyor:

¹⁶⁰ Sezgin, Ayşen Ufuk, *Ensestin Psikososyal ve Adli Yönden İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, 1993

¹⁶¹ Enfâl 8/28; Teğâbun 64/15

“Hiçbir anne ve baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmuş olamaz.”¹⁶²

Başka bir hadiste de şöyle buyruluyor:

“Kim ki üç tane kız çocuğu yetiştirir, güzel terbiye eder, evlendirir ve onlara iyilikte bulunursa onun için cennet vardır.”¹⁶³

Ayet ve hadislere baktığımız zaman çocuklarımızın bizim için birer imtihan olduğu vurgulanmış olup, onların terbiyesiyle, eğitimiyle, yetiştirilmesiyle ve topluma faydalı birer insan olmaları konusunda bilgiler verilmiştir. Peygamberimiz, çocukların eğitiminde özellikle de kız çocuklarının yetiştirilmesinin ne kadar önemli bir konu olduğunu vurgulayarak karşılığının cennet olduğunu haber vermiştir.

Nisa 34 ve 35. ayetlerde geçen “nüşuz” ve “şikak” kelimeleri üzerinde de biraz durmak istiyorum:

1. 2. Nüşûz kavramı

Kelime olarak “nüşûz”, yüksek ya da yükseltilmiş yer¹⁶⁴ anlamına gelip, ayette geçen نشوز kelimesinin asıl manası “Bir şeyin diğerinden yüksek olmasıdır. Buradaki manası ise “Kadının, kocasına karşı itaatsiz olması ve ona buğuz etmesidir.” Ayette, böyle oldukları hissedilen kadınlara nasihat edilmesi emredilmektedir. Bu nasihatten maksat ise kadınlara, Allah’tan korkmalarını ve kocalarına karşı gelerek Allah’ın haram kıldığı bir şeyi yaptıkları takdirde günah işlediklerini kendilerine bildirmektedir.¹⁶⁵

Muhammed Esed’e göre nüşuz terimi, lafzen “isyan” anlamına gelip burada “kötü niyet” olarak yorumlanmıştır. Günümüzde “ruhsal baskı” olarak tanımlanan durumu da içine alan, kadının kocasına veya kocanın karısına karşı her türlü bilinçli kötü davranışını ifade eder. Bu terim, koca ile ilgili olarak da kocanın karısına karşı fiziksel anlamda “kötü muamele” sini gösterir. Bu bağlamda kadının “kötü niyet”i, evlilik sorumluluğunu kasıtlı ve sürekli olarak ihmal etmesine delalet eder.¹⁶⁶

Bayraklı ise, nüşuz kelimesinin “düşmanlık, husumet, kin, çatışma, tabiat zıtlığı, nefret, ahenksizlik, kavga, cinsel görevlerini yerine getirmeme, karşı gelme,

¹⁶² Tirmizî, “Birr”, 33

¹⁶³ Ebû Davud, “Edeb”, 131

¹⁶⁴ Ragıb, *el Müfredât*, s.493

¹⁶⁵ Taberi, *Câmiu’l-Beyan an Te’vili Âyi’l Kur’an*, (I-XXVI), Beyrut, 1984, Daru’l Fikr, VI, 697; İbn Kesir, II, 530

¹⁶⁶ Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, s.143

serkeşlik etme, kocanın hanımına merhametsizce davranması”¹⁶⁷ gibi manalara geldiğini ifade etmiştir.

Nisa 128. ayette: “*Eğer bir kadın, kocasının kötü davranmasından, yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır...*” buyrulurken erkeğin nüşûz’undan söz ettiğine göre, kelimenin her iki eşi de kapsayan ilave bir anlamı daha olmalıdır. O da “sadakatsizlik” tir. Kadın için kocaya başkaldırma, erkek için eşe eziyet anlamına gelir. Kadının nüşûzunun öne çıkarılması, nesil emniyetinden birinci derecede sorumlu olan tarafın kadın olmasındandır. Zımnen nüşûz, “ailede geçimsizlik odağı olma” halini ifade eder.¹⁶⁸

Bazı davranış ve tavırları sebebiyle yoldan çıkma, hukuka baş kaldırma (nüşuz) belirtileri gösteren, böylece nâşize olması ihtimali beliren kadınlara karşı ne yapılacak, aile düzeni ve hukuku nasıl korunacaktır?

Bu noktada Kur’an-ı Kerim vazifeyi ailenin reisi sıfatıyla önce kocaya vermektedir. Öngörülen tedbirlere başvurmasına rağmen koca, düzeni sağlayamazsa ve ailenin dağılmasından korkulursa sıra hakemlere gelecektir. Ayette hukuka başkaldıran, meşru aile düzenini bozmaya kalkışan (nâşize) kadına karşı erkeğin yapabileceği şeyler öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak, küsmek gibi tedbirler problem teşkil etmemiştir, ancak dövme tedbiri özellikle çağımızda, kadın hakları ve insanlık haysiyeti yönlerinden önemli bir tartışma konusu olmuştur.¹⁶⁹

Dövme tedbiri ve hükmünün –bu ayet dışında- en önemli dayanağı ilgili hadislerdir. Hz. Peygamber, kadınların dövülmesini menetmekte, eşlerini dövenlere “hayırsız” demekte, bu davranışla aynı yuvayı ve yatağı paylaşmanın bağdaşmazlığına, insani ve ahlaki olmadığına dikkat çekmektedir.¹⁷⁰

Bu ayetin iniş sebebi olarak zikredilen bir olay da, esasen Araplar’da adet haline gelmiş bulunan kadın dövme eylemine Hz. Peygamber’in olumsuz bakışını ve bunu ortadan kaldırma iradesini yansıtmaktadır.¹⁷¹

Bu ayette dövmek, etki ve iz bırakmayan, te’dip yollu dövmektir. Bu da, bir kemiğini kırmayan, herhangi bir uzvunu çirkinleştirmeyen dövmedir. Dürtmek ve

¹⁶⁷ Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, Bayraklı Yay. (I-XXI), İstanbul, 2007, V, 124

¹⁶⁸ İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’an*, s.892

¹⁶⁹ Kur’an Yolu, II, 45

¹⁷⁰ Buhari, “*Nikah*”, 93

¹⁷¹ Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Ahkâmü’l Kur’an*, (I-V), Beyrut, ts. II, 188

benzeri şekillerdir. Çünkü bundan maksat salâhtır.¹⁷² İbn Abbas da iz bırakmayan dövme, misvak ve benzeri şeyle dövme, demiştir.¹⁷³

Kadın, insanın kölesi değil hayat arkadaşı, en can dostudur. Onu bir oyuncak gibi kullanmak, canı sıkılınca nefsinin tatmin, öfkesini gidermek için ona dayak atmak, sonra onu sevmeye kalkmak İslam'ın sevgi, şefkat anlayışına aykırıdır. Kur'an'ın amacı, toplumun çekirdeği olan aileyi sağlamlaştırmak, yuvanın bozulmasını, ailenin dağılmasını önlemektir.

Aile içerisinde anlaşmazlıklar olabilir, bunlar büyütülmemelidir. Özellikle de aile büyükleri bir araya gelip “benim çocuğum haklı, senin çocuğun haksız” şeklinde bir üslupla konuya yaklaşmamaları gerekir. Ailede bir problem varsa “bizim çocukların sorunu” şeklinde yapıcı bir üslupla yaklaşmaları bana göre en uygun olan davranış şeklidir.

Bayraklı, tefsirinde ضرب fiilinin, “kovmak, terk etmek” gibi manalarının da uygulanabileceği belirtilmiş olup, dolayısıyla “Onları kovunuz” şeklindeki mananın psikolojik olarak daha etkili olabileceğini; Hz. Peygamber'in kadınları dövülmesini tasvip etmediğini ifade etmiştir.¹⁷⁴

Kocasına itaat eden kadın incitilmemelidir. Bu hüküm Allah tarafından konmuştur. Kadınlara kibar davranan, onları incitmeyen erkeklerle, erdemli itaatkâr ve namuslu kadınlar yücelirler, toplumu da yüceltirler. Yücelik ve büyüklük ahlâki erdemlikte, bunlar da ailede yaşanmaktadır. Reisliği hizmete dönüştüren ve bu erdemli davranışı gösterip görevini yerine getiren eşler yüce ruhlu insanlardır. Unutulmamalıdır ki Allah, ailenin yıkılmamasını ana amaç olarak belirlemektedir.¹⁷⁵

“Şüphe yok ki Allah çok yücedir, çok büyüktür” buyruğu ile, işaret yoluyla kocalara alçak gönüllü olmaları, yumuşak davranmaları emredilmektedir. Yani sizler, o kadınlara güç yetiriyor olsanız dahi, Allah'ın kudretini hatırlayınız. Çünkü O'nun kudreti, her kişinin gücü üzerindedir. O bakımdan herhangi bir kimse, hanımına karşı üstünlük taslamaya kalkışmasın, Allah onu görüp gözetmektedir.¹⁷⁶

Ailede huzur ve düzeni bozan kişi, taraflardan sadece birisi olduğunda “nüşûz”dan söz edilir. Aile düzeni iki tarafın karşılıklı anlaşmazlıklarından, hukuku ihlalinden ve geçimsizlik çıkarmalarından ileri geliyorsa ve bu durum uzayıp gittiği için

¹⁷² Kurtubi, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 285

¹⁷³ Kurtubi, a.g.e. VI, 287

¹⁷⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, V, 124

¹⁷⁵ Bayraklı, a.g.e. V, 125

¹⁷⁶ Kurtubi, a.g.e. VI, 287

ayrılmaları, ailenin dağılması ihtimali ortaya çıkarsa “şikak” hali gerçekleşmiş olur. Bu durumda Kur’an-ı Kerim’in gösterdiği yol, teklif ettiği çözüm usulü “anlaşmazlığın hakeme götürülmesi”dir.¹⁷⁷

1. 3. Şikak kavramı

“Nüşûz”da problem henüz tarafların birbirlerine nefret duyacakları bir boyuta ulaşmamıştır. “Şikak”ta ise, çok çeşitli nedenlerle eşlerin anlaşamamaları, aile birliğinin sağlıklı ve huzurlu bir şekilde yürütülmesinin mümkün olmadığı durumu ifade etmektedir. Eşler arasındaki şikak, düşmanlık değil muhalefettir.¹⁷⁸ Zira arası açık olan eşlerden her biri diğerine meşakkat verecek şeyleri ister ya da her biri diğerinin bulunduğu taraftan başka taraftadır.¹⁷⁹

Kur’an’ın amacı, toplumun çekirdeği olan aileyi sağlamlaştırmak, yuvanın bozulmamasını, ailenin dağılmasını önlemektir.

Aile içi anlaşmazlık, kadının serkeşliğinden kaynaklanabileceği gibi erkeğin kabalık ve haksız davranışlarından da kaynaklanıyor olabilir. Ama ister kadının ister erkeğin davranışlarından kaynaklanıyor olsun, önce aile içinde bir çözüme kavuşturulmalıdır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz, *öğüt verme, yatakları ayırma ve nihayet dövme* gibi aşamalar, çözümü aile içerisinde arama çabalarıdır. Aile içi çabalar fayda vermemiş ve aralarındaki anlaşmazlık ailenin yıkılması aşamasına gelmişse sorumluluk mevkiinde olanlar, erkek tarafından bir ve kadın tarafından bir kişiyi aralarını uzlaştırmak veya ayrılmalarına karar vermek üzere görevlendirir. Görevlendirilecek kişiler durumu değerlendirir ve bir sonuca varırlar. Aralarını uzlaştırmak mümkün ise, öncelikle bu yolu denerler. Ama aralarını bulmak mümkün değilse boşanmalarına karar verirler.¹⁸⁰

İbn Abbas’a göre, anlaşmazlık bulunduğunu kesin olarak bilmek, hakem göndermeye mani değildir. Çünkü hakem, bu anlaşmazlığın bilfiil var olduğunu anlamak için değil, anlaşmazlığı gidermek maksadıyla gönderilir.¹⁸¹

Hakemlerin karı ile kocanın akrabaları arasından olması müstehaptır. Yabancıardan olmaları da caizdir. Çünkü hakemlerin görevleri karı-koca arasındaki

¹⁷⁷ Kur’an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, II, 47

¹⁷⁸ Ragıb, *el-Müfredât*, s.264

¹⁷⁹ Bursevî, İsmail Hakkı, *Tefsiru Ruhi’l-Beyan*, Erkam Yay. İstanbul, 2012, IV, 34

¹⁸⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, I, 504

¹⁸¹ Bursevî, İsmail Hakkı, a.g.e. IV, 35

gerçek durumu öğrenip barıştırma ve hangisinin haksız olduğuna şahitlik etme işlerini yürütmektir; bu akraba olan kişiyle gerçekleştiği gibi yabancı bir şahıs vasıtasıyla da gerçekleşebilir. Lakin evla olan, her iki hakemin de karı-kocanın akrabalarından olmalarıdır. Böylelikle evlilik hayatının sırları muhafaza edilmiş, isimlerinin lekelenmesi önlenmiş olur. Çünkü akrabalar karı-kocanın halini yabancılardan daha iyi bilirler, ıslah ve barıştırmak için daha titiz davranırlar, eşlerden birine meyletmekten daha uzaktırlar ve insan gönlü onlara daha çok emniyet duyar.¹⁸²

وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ ifadesi, Abdullah b. Abbas'a göre, "Yatakları içinde onlardan uzak durun." Yani aynı yatakta yatmakla birlikte onlarla cinsî münasebette bulunmayın, şeklinde izah edilmiştir.¹⁸³

Kadının baş kaldırması veya geçimsizlik çıkarması (nüşûz) durumunda aileyi kurtarmak üzere alınacak tedbirler¹⁸⁴, yukarıda anlatılmış olup, yine nüşûz kelimesiyle hanımına karşı kötü muamele eden, evlilik hukukunu yerine getirmeyen, adil davranmayan ve eşinden yüz çeviren (i'râz) koca hakkında da Kur'an'da şöyle buyruluyor:

وَإِن امْرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَن يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

*"Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından, yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."*¹⁸⁵

Fedakarlığı sadece kadından ya da kocadan beklemek yanlıştır. Anlaşmanın önündeki en büyük engel ise, kişinin hatayı hep karşı tarafta araması, kendisini hep kusursuz görmesidir. Bu durum ise, problemin çözümsüzlüğünün en önemli nedenlerindedir.

Uzlaşmak ya da diğer ifadeyle *sulh*, kabalıktan, ayrılıktan, geçimsizlik ve boşanmadan kesin olarak daha hayırlıdır. Böylece kabalık ve soğukluk istilasına

¹⁸² Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, III, 54-55

¹⁸³ Taberi, *Câmiu'l Beyân an Te'vili Âyi'l Kur'an*, VI, 700

¹⁸⁴ Nisa 4/34-35

¹⁸⁵ Nisa 4/128

uğrayan kalplerin üzerine yumuşaklık ve nezaket rüzgârı esecek, evlilik ilişkisini sürdürme, aile bağlarını güçlendirme isteği yerleşmeye başlayacaktır. Ancak, nefisler cimri olarak yaratılmıştır. Yani cimrilik, nefislerde sürekli olarak bulunan bir şeydir. Kur'an-ı Kerim, insan nefsindeki bu cimriliğe dikkat çekerken, onu bütün özellikleriyle baş başa bırakmamış, bir gerçeğe dikkati çekmiştir. O da ihsan ve takva boyutudur. Çünkü Allah, herkesin yaptığı şeylerden haberdardır. Bu düşünce insanın psikolojik olgusunu ve insan hayatının problemlerini ideal gerçekçilik, ya da gerçekçi idealizmle göz önünde bulundurmuş ve bu ikisi arasında eşsiz bir sentez meydana getirmiştir.¹⁸⁶

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Bütün bireylerin aile olgusuyla doğrudan ilişkileri vardır. Zira sosyal parçacılık ve taşkınlığın cürümlerin kaynağı olması, ailevî sorunlardan başlar. Bütün bu bozuk haller, problemler, ailevî ızdıraba, sosyal ve iktisadî daralmaya v. s. çeşitli çarpıklıklara yol açar, şayet sorun aileden halledilirse, bir sınır konulursa sosyal parçalanmanın da nedenleri bitmiş olacak, sükunet ve bireylerin birbirinden rızası, İslamî toplum içerisinde yer bulacak huzur ve ferahın olduğu bir toplum olacaktır.¹⁸⁷

2. Kadın- Erkek ilişkilerinde nikâh anlayışının değişmesi

Ailenin temeli, “nikah akdi” dediğimiz kutsal bir bağla bağlanan ayrı cinsten iki insanla atılır. Nikah kelimesinin temel anlamı, *cimâ'* ile ilgili olup, sonradan nikah akdini ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁸⁸ Sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki” gibi anlamlara gelen nikâh kelimesi, fıkıh terminolojisinde, şer'an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder.¹⁸⁹

Kâinattaki canlıların varlık ve neslinin devamı erkek ve dişinin birleşmesine bağlanmıştır. Sadece insanlarla ilgili değil hayvan¹⁹⁰ ve bitkiler¹⁹¹ ile ilgili genel kural da budur. Mesela rüzgârların fonksiyonlarından birisi erkek ve dişiyi buluşturarak

¹⁸⁶ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, III, 168

¹⁸⁷ Derveze, İzzet, *et-Tefsîrü'l-Hadis Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*, (tr: Şaban Karataş ve arkadaşları) Ekin Yay. (I-VII), VI, 124-125

¹⁸⁸ Râgıb, *el-Müfredât*, s.505

¹⁸⁹ Atar, Fahreddin, “Nikah”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 112

¹⁹⁰ Şûra 42/11

¹⁹¹ Hicr 15/22

bitkileri aşlamak ve sebze meyve oluşumunu sağlamaktır.¹⁹² Bu sebeple canlı varlıklar çift yaratılmıştır.¹⁹³ “Bütün çiftleri O yaratmıştır.”¹⁹⁴ Ayeti de varlıkların hayata çıkmaları ve nesillerinin devamlılığının bu yolla sağlandığına ve bunun da bir lütuf olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple erkek-dişi, kadın-erkek birisi diğerinin varlık sebebi olacak ölçüde birbirine mahkûmdurlar. Kadın-erkek arasındaki mutlak üstünlüğü veya üstünlük tartışmalarını anlamsız kılan da budur.¹⁹⁵

Neslin devamı için kadın ve erkek birbirine ilgi duyacak şekilde yaratılmıştır. Esasen bu, fitrat kanunudur. Çünkü zıt kutuplar, birbirini çeker. Varlık da bundan doğar. Karı-koca için kullanılan *zevc* kelimesinde de bu incelik gözükmektedir. Zira *zevc*, birbirinin eşi olan her şeye, ayrıca birbirinin benzeri ya da zıddı olarak diğerine eşlik eden her şeye de denir.¹⁹⁶ Karı-koca arasındaki uyum, ahenk ve ünsiyeti sağlayan, varlığı doğuran da budur.

İslam’da muteber olan maslahatlar beş esasta toplanmıştır:

- 1) Dinî koruma,
- 2) Canı koruma,
- 3) Aklı koruma,
- 4) Nesli koruma,
- 5) Malı koruma.¹⁹⁷

İslam, insanın dünya ve ahirette mutlu olmasını sağlamak amacıyla çeşitli hükümler koymuştur. İslam’ın gözetilmesini istediği beş esastan biri de neslin korunmasıdır. Neslin korunması ise ancak sahîh bir evlilik ile kurulan aile yoluyla olmaktadır. İslam’da aile kurumunu zedeleyecek her türlü davranış yasaklanmıştır. Dolayısıyla zina ve zinaya götürecekt bütün fiiller haram kılınmıştır.¹⁹⁸

Zina fiili iki taraflı olduğundan, korunmak ve kaçınmak için gayret göstermek, tedbir almak da iki taraflı olmak durumundadır. Bu sebeple ayetlerde önce erkeklere, sonra da kadınlara ayrı ayrı hitap edilmiş, böylece her bir cinsin korunmak için üzerine düşeni yapması gerektiğine dikkat çekilmiştir.¹⁹⁹

¹⁹² Hicr 15/22

¹⁹³ Ra’d 13/3; Tâ Hâ 20/53

¹⁹⁴ Zuhruf 43/12

¹⁹⁵ Köse, Saffet, “*Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikah*”, Küreselleşen Dünyada Aile, Kutlu Doğum 2009, TDV Yay. ss. 124-174

¹⁹⁶ Râgıb, *el-Müfredât*, “z.v.c.” md. s. 216

¹⁹⁷ Muhammed, Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, s. 238

¹⁹⁸ İsrâ 17/32; Nur 24/30-31

¹⁹⁹ Kur’an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, 95

Bir ailenin hukuken vücut bulması, ancak sahih bir nikah ile mümkündür. Karı ve kocanın meşru olarak birleşmesine imkan veren sahih bir nikah da taraflardan birinin icabı (evlilik teklifinde bulunması), diğzerinin bu teklifi kabul etmesiyle vücut bulur. Sahih olmayan fasit veya batıl nikah ile ailenin oluşması mümkün değildir. Başka bir deyişle İslam'a göre rükünleri ve sıhhat şartları belirtilmiş bir tür nikah vardır.²⁰⁰

Kur'an, insanları evlenmeye teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

*“Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”*²⁰¹

Hz. Peygamber (s.a.v.) de : *“Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse o benden değildir, evleniniz.”*²⁰² buyurmuştur.

Ayette geçen *Eyyim* (çoğulu *eyâmâ*) terimi her iki cinsten de, ister daha önce hiç evlenmemiş olsun, ister dul olsun, halen eşsiz bulunan anlamındadır. Hadislerde de tekrarlandığı gibi toplumsal düzen ve ahlak açısından evli olmanın bekar yaşamaktan daha tercihe değer olduğunu dile getirmektedir.²⁰³

Veli kaydı olmaksızın söylendiğine göre katkıda bulunabilecek herkes ve özellikle devlet, sağlaması gereken katkıda bulunmalıdır. Ancak katkı, evlenecek durumda olan kimselerin evlenmek istemeleriyle mümkündür. Evlenmek istemeyeni kimse zorla evlendiremez. Köle ve cariyelerin de diğzer insanlar gibi evlenmeye ihtiyaçları vardır. Bu yüzden sahipleri durumunda olan kimseler, onlarda bir hayır gördüklerinde evlendirmeleri konusunda uyarılmışlardır. Evlendirilecek kimselerin fakir olmaları durumunda ifadesiyle, asıl anlatılmak istenen ise, evlilik konusunda

²⁰⁰ Aktan, Hamza, “*Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*”, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1992, II, 398

²⁰¹ Nur 24/32

²⁰² İbn Mace, “Nikah”, 1

²⁰³ Esed, Muhammed, a.g.e. s.714

maddiyatın öne çıkarılmamasıdır. Evlenme imkanı bulamayanların ise bu imkanı buluncaya kadar iffetlerini korumaları istenmiştir.²⁰⁴

Burada bir konuya temas etmekte fayda görüyorum: Günümüzde evlilik öncesinde yapılan nişan, ev eşyalarının alınması ve düğün masraflarında aşırılığa gidildiğini görmekteyiz. Gereğinden fazla yapılan harcamaların israfa neden olduğu unutulmamalıdır. İsrâf ise dinimize göre haramdır.²⁰⁵ Ayrıca aile bütçesi göz önüne alınmadan sorumsuzca yapılan kredi kartı harcamaları da evdeki huzur ve mutluluğa zarar verecektir.

Günümüz dünyasında, eş kavramının değişime uğraması önemli bir problem olarak görülmektedir. Evliliğin aileyi kuran bir kurum olmaktan uzaklaşarak farklı cins veya hem cinsler arasında bir arkadaşlık ve ortaklık şeklinde bürünmeye başlaması önemli bir sorundur. Bu düzen içinde, eş yerine duygusal veya cinsel arkadaşlık ya da partnerlik gibi kavramlar devreye girmektedir. Daha önce adı evlilik ile bir olan eş olma kavramı yerini birliktelik ve karşılıklı etkileşime bırakmaktadır.²⁰⁶

Evlilik, “birliktelik” olarak algılanmaya başlanınca, aile bağları git gide zayıfladı ve aile kurumunun yerini birlikte nikahsız yaşayan çiftler aldı (Bu yüzden Batı ülkelerinde nüfus çok ciddi şekilde gerilemektedir). Bununla da kalınmadı; insan davranışlarını belirleyen, cinsel güdülerdir” denilerek cinsel mutluluk hayatın merkezine oturtuldu. Yaşam amacı, zevklerin tatmini oldu. Evliliğin ve cinsel yaşamın birbirinden ayrı yaşanabileceği düşüncesi ve istediğim kişiyle beraber olabilirim yaklaşımı, açık evliliklere, her iki eşin sevgililerinin olmasına meydana verdi.²⁰⁷

Avrupa ülkelerinin çoğunda ve Amerika’da evlenmeksizin çiftlerin bir arada yaşama tarzı ilişkiler giderek hakim bir model olmaya yüz tutmaktadır. 1990 yılı itibarıyla Amerika’daki her yüz çiftten onu evlilik dışı bir arada yaşama tarzını seçmiştir. Bu oran geçen on beş yıl içinde artmıştır. Buna mukabil Amerika’da ve Avrupa’da evlenmeksizin bir arada yaşama oranlarının gittikçe artmasını etkileyen faktörler üzerinde durulmalıdır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, modern hayat kültürüyle birlikte gelişen aşırı bireyciliğin bir çeşit bencilliğe dönüşmüş olmasıdır.

²⁰⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, III, 485

²⁰⁵ A'raf 7/31

²⁰⁶ Şentürk, Ünal, “*Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler*”, Aile, Toplum ve Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi (Nisan-Mayıs-Haziran) TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Ank. 2008, Sayı:14, s.21

²⁰⁷ Tarhan, Nevzat, *Son Sığınak Aile*, Nesil Yay. İst. 2010, s.17

Kimse evlilik yoluyla altına imza atacağı sorumluluklar dizisinin altına girmek istemediğinden kaynaklanmaktadır.²⁰⁸

Konumuzun önemi açısından günümüzde özellikle de eğitim gören gençler arasında gizli nikah yapıldığına zaman zaman tanık oluyoruz. Bu konuyla ilgili olarak şunları söylemekte fayda görüyorum: Ülkemizde nişanlıların, serbestçe görüşebilmek için resmî evlenme akdinden önce dinî nikah yapmaları bazı problemlere sebep olmakta; kızın evlenmekten vazgeçmesi, erkeğin ise buna karşı çıkması veya kıza zarar vermeye yönelmesi durumunda –erkeğe ait bulunan- boşama hakkının kötüye kullanılması yoluyla kızlar zarar görmekte, evli de bekar da olmadıkları bir hayata mahkum edilmektedirler. Bu durumda sırf kıza zarar vermek için onları boşamayan erkeklerin Allah’tan korkmaları ve konuyla ilgili Kur’an ayetleri üzerinde düşünmeleri gerekir. Kızlar ise hakemlere başvurarak çözüm elde etme yolunun bulunduğunu bilmelidirler.²⁰⁹

2. 1. Gizli Nikâh

Her şeyden önce şunu belirtelim ki nikâh bir akittir ve bireyi ilgilendiren yönü olduğu kadar toplumsal boyutu da vardır. Bu sebeple evlenenlerin bilinmesinde fayda vardır.

Nikahın gizli yapılması muharremât hukukuna riayeti zora sokar. Bu da aile kurumuna zarar verir. Nikahta aleniyet, tarafları gayr-ı meşru ve ahlak dışı ilişkilerde buldukları yönündeki töhmetten kurtarır. Ayrıca tarafların evli olduklarının bilinmiş olması kendilerine yapılacak evlenme tekliflerinin de önünü alır.²¹⁰

Evlilik akdinde şahit bulundurmasından maksat, evliliğin herkes tarafından bilinmesi, evliliğin ciddiye alındığının ve nikah akdinin meşru olarak yapıldığının duyurulmasıdır. Mâlikîliler’e göre nikahın ilan edilmesi yeterlidir, tanık şart değildir. Ebû Sevr, Zührî ve Ahmed b. Hanbel’in de bu görüşte olduklarına dair rivayetler vardır.²¹¹

²⁰⁸ Aktay, Yasin, “Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler”, Kutlu Doğum 2009, Küreselleşen Dünyada Aile, TDV Yay. ss. 177-188

²⁰⁹ Kur’an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 254

²¹⁰ Köse, Saffet, a.g.m. ss. 124-174

²¹¹ Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 32

Kadın ve erkeğin ailelerinin haberi olmadan yabancı iki şahidin huzurunda kıyılan gizli nikahın, iki şahit bulundurma şartı şeklen gerçekleşmiş olsa bile şahit bulundurma amacına uygun düşmemektedir.

Herhangi bir sebeple nikahın toplumdan gizlenmesi arzu ediliyorsa evliliğin en azından tarafların aileleri tarafından bilinmesi gerekir. Üç mezhebe göre veli izinsiz nikahın bâtil oluşu, Ebû Hanife'ye göre de veli izninin aranmamasının ailenin zarar görmemesi şartına bağlanması bu gizliliği ortadan kaldıran bir husustur. Ailelerin haberi olmaksızın tarafların sadece şahitler huzurunda kendi başlarına evlenmesi uygun bir durum değildir. Üç mezhebe göre bâtil, Ebû Hanife'ye göre de belli şartlarda nikahın feshi söz konusudur.²¹²

Nikahla ilgili olarak bir diğer önemli konu olan mut'a nikahı üzerinde de biraz durmak istiyorum:

2. 2. Müt'a Nikâhı

Sözlükte “menfaat, faydalanma” anlamındaki **müt'a (mit'a)**, fıkhıta talak, nikah ve hac kelimelerine izafe edilerek değişik manalarda kullanılır. **müt'atüt't talak**, boşanmış kadınlara ve özellikle mehir belirlenmeden yapılan bir nikahı takiben temas olmadan boşanan kadına verilecek maddi desteği, **müt'atü'l hac**, aradaki zaman diliminde ihramsız durabilmek üzere hac aylarından önce umre, ardından hac için iki defa ihrama girerek yapılan haccı, **müt'atü'n nikah**, geçici olarak yapılan bir evlilik türünü ifade eder.²¹³

Müt'a nikahı, Bir ücret karşılığında, belirli bir süre için akdedilen nikahtır. Bir kısım Şîi fakihin dışında, bütün mezheplere göre Müt'a nikahı batıldır.²¹⁴ Buna “muvakkat nikah” da denir. Halk arasında “acem nikahı” olarak bilinir. Müt'a nikahının serbest olduğu ve meşru kabul edildiği İran'da “nikah-i siğa”, ya da kısaca “siğa” denilir.²¹⁵

Müt'a, cahiliye döneminde muteber ve yaygın olan, hatta kendisine bazı aile hakları bile terettüb eden bir nikah şekliydi. İslam'ın ortaya çıkmasından sonra gazalarda, gazilerin zina yapmalarını önlemek için geçici olarak eski cahiliye dönemi geleneği olan müt'aya devam edilmesine müsaade edilmiştir. Ancak Rasûlullah

²¹² Köse, Saffet, a.g.m. ss. 124-174

²¹³ Dönmez, İbrahim, Kâfi, *DİA*, “Müt'a” md. İst. 2006, XXXII, 174

²¹⁴ Bilmen, a.g.e. II, 25-26

²¹⁵ Yılmaz, *Kur'an Ailesi*, s.106

tarafından kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Müt'anın haramlığı hususunda sadece Şia mezhebi, muhalefet etmiştir. Müt'anın tarifine baktığımız zaman müt'ayı daimi nikahtan ayıran iki önemli özelliği görebiliriz. Birisi müddetin geçici olması, diğeri de ücretin belli bir süre için tesbit edilmesidir. Müt'a nikahında îlana ve şahide gerek de yoktur.²¹⁶

Kur'an-ı Kerim'de:

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah, ilim ve hikmet sahibidir.”²¹⁷ buyruluyor.

Ayetin bu bölümünde geçen *istimta'* (yararlanma) karşılığında verilecek ücretin, nikah karşılığı verilen mehir mi, yoksa kadından belli bir süre yararlanma karşılığı verilecek bir ücret mi olduğu üzerinde görüş ayrılığı vardır. Cumhura göre buradaki ücret, nikahta kadınlara verilmesi gerekli olan mehirdir. Mehir, nikah ile kadından yararlanmanın karşılığıdır. Bunun belli bir miktarı vardır. Fakat kadınla erkek, aralarında anlaşarak mehri diledikleri şekilde ayarlayabilir, azaltıp çoğaltabilirler. İstimta' ise nikahtan ve mehrini verdikten sonra erkeklere helal olan birleşmeden kinayedir.²¹⁸

İslam'ın başlangıcında mübah olan müt'a, sonradan Rasûlüllah'ın emriyle yasaklanmıştır. İbn Mesud'un: “*Biz Rasûlüllah ile birlikte gazaya çıkıyorduk. Bizimle birlikte kadınlar yoktu. Kendimizi hadimleştirelim mi? diye durumumuzu Rasûlüllah'a arz ettik. Rasûlüllah (s.a.v.) bizi hadimleşmekten men etti. Sonra bir elbise mukabilinde kadınlarla evlenmemize ruhsat verdi.*”²¹⁹

Müt'a-i nisa, muvakkat bir zaman için iki tarafın razı olduğu bir ücret mukabilinde bir akiddir. Bu, bir nikah değildir. Çünkü nikah, çiftlerin ebedî yaşamak üzere bir aile yuvası kurmalarınıdır. Müt'ada tayin olunan bedel bir ücret, âdî bir işcinin

²¹⁶ Yılmaz, a.g.e. s.106

²¹⁷ Nisa 4/24

²¹⁸ Ateş, Süleyman, “*Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri*”, Yeni Ufuklar Neşr. İstanbul, 2003, s. 46

²¹⁹ Müslim, “Nikah”, 11

kazancı mahiyetinde olduğu halde nikahtaki bedel-i muayyene mehir adı verilerek yüksek bir şeref ve hiçbir akitte bulunmayan müstesna bir asalet izafe edilmiştir.²²⁰

Müt'a Nikahının meşruiyetini savunanların delillerini şöyle sıralayabiliriz:

1) Şia'ya göre, Nisa suresinin 24.ayetinde nikah lafzına yer verilmeksizin “müt'a” kökünden türedilen bir fiil kullanılarak, “*Onlardan faydalanmanıza karşılık ücretlerini veriniz*” buyrulması ücret mukabilinde yararlanmanın meşruiyetini gösterir. Burada “mehir” değil de “ücur” kelimesinin kullanılması da daimi nikahtan söz edilmediğinin kanıtıdır, zira mehir doğrudan nikah akdinin bir sonucudur, ücret ise yararlanmaya müsaade edilmesinin karşılığıdır.²²¹ Allah Teala, daimi nikahın karşılığında ödenmesini istediği bedeli ise “nihle”, “fariza” ve “sadaka” olarak ifade buyurmuştur.²²²

2) Ayetteki *istimta'* kelimesiyle faydalanma ve cima kastedilmiş olamaz. Çünkü böyle olsa, kadından faydalanmayan kimsenin hiç mehir vermemesi gerekir. Halbuki dühulden önce karısını boşayan, yarı mehir vermekle yükümlüdür. Eğer buradaki *istimtâ* ile sürekli nikah kastedilmiş olsa, o zaman ayetin hükmüne göre yalnız akid yapmakla bütün mehri ödemek gerekir. Çünkü, “*Onlara ücretlerini yani mehirlerini veriniz*” buyrulmuştur. Oysa daimi nikahta yalnız akid yapmakla mehrin tamamını vermek gerekmez. Dühul şarttır. Ancak müt'a nikahında mücerred akilde ücretin tamamını vermek vacib olur.²²³

3) “*Ücretlerini veriniz*” anlamındaki cümleye “takip” anlamı taşıyan “fa” harfiyle başlanarak ödenecek ücretin devamlı evlilikteki mehirden farklı, yani hemen yerine getirilmesi gerekli bir vecibe olduğu belirtilmiştir. Halbuki kalıcı evlilikte mehir, örf'e bağlı olup önce veya sonra da ödenebilir.²²⁴

4) Ayetteki bu kelimenin mut'a nikahına delalet ettiği konusunda bazı sahabilere özellikle de Abdullah İbn Abbas'a dayandırılan rivayetler vardır. Aralarında Übeyy İbn Ka'b, Said bin Cübeyr ve Abdullah İbn Mes'ud'un da bulunduğu bir grup *فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ* cümlesini “*ilâ ecelin müsemmâ*” ilavesiyle okudukları rivayet edilir.²²⁵

²²⁰ Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, (tr: Ahmet Naim ve Kamil Miras) DİB Yay. (I-XII) Ankara, 1987, XI, 93

²²¹ Dönmez, İbrahim, Kafi, a.g.m. XXXII, 174

²²² Bakara 2/236-237; Nisa 4/4

²²³ Ateş, Süleyman, *Evlenme ve Boşanmayla İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s.54-55

²²⁴ Dönmez, İbrahim, Kafi, a.g.m. XXXII, 174

²²⁵ İbn Kesir, *Tefsîrü'l Kur'ani'l Azim*, II, 490

Bu durumda söz konusu cümle, “Onlardan belirli bir vakte kadar faydalanmanıza karşılık ücretlerini veriniz” manasına gelmektedir.

1) Eğer bu ayet ile daimi nikah kastedilmiş olsa, aynı sûrede nikah hükmünün başka yerlerde tekrar edilmiş olması gerekir. Çünkü sûrenin baş tarafında 3-4 ncü ayetlerde asıl nikah izah edilmiştir. Burada aynı şeyin tekrarına lüzum yoktur. Ama bu ayeti müt’aya hamledersek o zaman ayet yeni bir hüküm getirmiş olur, tekrar olmaz.

2) Rivayetlerin çoğunluğu, Hz. Peygamber’in müt’ayı ve evcil merkep etini yemeyi Hayber günü nehyettiğini söylüyor. Yine Hz. Peygamber, müt’ayı, Mekke’nin Fethi’nde veya Veda Haccında serbest bırakmıştır. Mekke’nin Fethi ve Veda Haccı, Hayber’den çok sonra olmuştur. Öyleyse müt’anın Hayber günü neshedildiği yolundaki haberler doğru değildir. Aksi takdirde nasihin, mensuhtan önce vuku bulması gerekir. Nasih ve helal kılmanın birkaç kez vuku bulduğu yolundaki haberler de zayıftır.

Şia’nın delillerini bu şekilde sıralayan Razi, şu cevabı veriyor:

1) Müt’anın, önceleri mübah olduğunu inkar etmiyoruz. Ancak biz bunun nesh edildiğini söylüyoruz. Bu ayet, müt’anın meşru olduğuna delil olsa bile bizim sözümüz çürümüş olmaz. Çünkü neshedilmiştir. Tatalım ki Übeyy ve Abdullah İbn Abbas kıraatları doğrudur. Fakat bunlar, ancak müt’anın başlangıçta meşru olduğunu gösterir. Buna zaten itirazımız yok. Müt’a meşru idi, fakat neshedilmiştir. Kaldı ki bu rivayetler ahad haberidir. Ahad haberiyle Kur’an sabit olmaz.

2) Müt’ayı nesheden hüküm, ya tevatüren veya ahad haberiyle bilinir. Tevatüren bilinmiş olsa, ashabdan bazılarının tevatür yoluyla bilinen bir şeyi inkar etmiş olmaları gerekir, şeklindeki delile karşılık da deriz ki: Bu sahabiler, neshi işitmiş, sonra unutmüş olabilirler. Sonra Hz. Ömer (r.a.) bunu büyük bir topluluk içinde hatırlatınca onlar da hatırlamış ve onun doğru söylediğini anlayıp onu kabul etmişlerdir.

3) Hz. Ömer’in: “Müt’a, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında mübah idi, ben onu yasaklıyorum” şeklindeki sözüne gelince, Hz. Ömer bu sözüyle Hz. Peygamber’in mübah kıldığı bir şeyi kendisinin yasakladığını kasetmişse hem kendisinin, hem de bu sözünden dolayı onunla savaşmayanların tekfiri gerekir. Dolayısıyla Emiru’l mü’minin (İmam Ali) de tekfiri gerekir. Bunların hepsi batıldır. O halde söylenecek tek şey kalıyor.

Hz. Ömer’in kasdı şu idi: “Müt’a, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında mübah idi; fakat ben Rasulüllah’ın bunu neshettiğini bildiğim için menediyorum.”²²⁶

²²⁶ Razi, *Tefsiru’l- Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, III, 289-290

Razi, ayetin son cümlesinin anlamı üzerinde de şöyle diyor:

Ayetin, nikahın hükmünü beyan ettiğini söyleyenlere göre eğer mehir olarak belli bir miktar takdir edilmiş ise, anlaşma ile o takdir edilenin tamamını vermek, ya da düşürmekte bir günah yoktur. Buna göre *et terâdî* karşılıklı olarak mehir üzerinde anlaşmadır. Fakat ayetin müt'a olduğunu söyleyenlere göre anlamı şudur:

Müt'anın süresi dolunca artık erkeğin, kadın üzerinde bir hakkı kalmaz. Eğer erkek, kadının yanında daha fazla kalmak ister de “Sen süreye birkaç gün ilave et, ben de ücretin artırayım” derse kadın serbesttir. Dilerse bu teklifi kabul eder, dilerse reddeder. İşte “*Haktan sonra karşılıklı anlaşmanızda sizin üzerinize bir günah yoktur.*” Cümlesi bunu ifade ediyor. Yani önceden kesdiğiniz ücret ve süreden sonra aranızda anlaşmanızda bir günah yoktur. Şüphesiz Allah, her şeyi bilen, yerli yerince yapan, en güzel hüküm verendir.²²⁷

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Mü'min, kitap ve sünnette esasları belirlenen meşru evlilik yolunu tercih etmelidir. Müt'a nikahında erkek sadece cinsel olarak ihtiyacını gidermektedir. Halbuki evliliğin sebeplerinden birisi de çoğalmaktır. Ancak müt'a anlaşmasının en başında böyle bir durum istenmemektedir. Yapılan bu evliliğe de nikah ismi verilerek meşruiyet kazandırmak doğru değildir. Müt'aya, Hz. Peygamber (s.a.v.) bazı zaruret hallerinde ruhsat vermişse de en son Mekke fethedildikten sonraki günlerde Kâbe'de şöyle buyurmuştur: “*Ey İnsanlar! Müt'a nikahı ile kadınlarla evlenmenize izin vermişim. Allah, artık bunu kıyamete kadar haram kılmıştır. Bu nedenle kimin yanında müt'a nikahı ile nikahlı kadın varsa bıraksın. Onlara verdiğiniz şeyleri de almayınız.*”²²⁸

Ancak bu bir nesih midir? Yoksa şarap ve domuz eti gibi bir yasaklama mıdır? Şarap ve domuz etine kıyas edilirse zinaya düşme tehlikesi karşısında başvurulabileceği anlamına gelir. Ancak Hz. Peygamber'in evlenemeyen gençlerden, zinaya karşı nafil oruç tutarak korunmalarını istediği dikkate alınırsa İslam'ın ömür boyu süren sıcak aile yuvası kurumunu korumayı hedeflediği sonucuna ulaşabiliriz.

3. Eşcinsel evlilikler

Sözlükte “havuzu çamur vb. ile sıvamak suretiyle onarmak” anlamına gelen livâta kelimesi örfte erkekler arasındaki eşcinsel ilişkiyi ifade eder. Arapça'da bu

²²⁷ Razi, a.g.e. III, 290-291

²²⁸ Müslim, “Nikah”, 21

manada aynı kökten türeyen *livât*, *mülâvata* ve *televvut* kelimeleri de kullanılmaktadır. Kelime, anlamını erkekler arası eşcinsel ilişkinin yaygın olduğu Lût kavminden almaktadır.²²⁹

Türkçe’de livâta karşılığı olarak lûtilik ve oğlancılık kelimelerinin yanı sıra eşcinsellik de kullanılmaktadır. Bununla birlikte aynı cinse mensup kişiler arasındaki cinsel ilişkileri ifade etmesi sebebiyle eşcinsellik, lezbiyenlik/ sevicilik olarak adlandırılan kadınlar arası eşcinsel ilişkiyi de kapsamaktadır. Türkçe’de livâta fiilini işleyen kimselere lûti ya da eşcinsel adı verilir. Batı dillerinde livâta karşılığı olarak Lût kavminin yaşadığı Sodom şehrinden türetilen *sodomy/ sodomie* kelimesi de kullanılır.²³⁰

Erkekler arası eşcinsel ilişki hemen her dönemde ve her toplumda cinsi bir sapkınlık olarak görülmüş ve kınanmıştır. Tevrat’ta, Sodom halkının Rabbe karşı günahkar olduğu ve orada her türlü ahlaksızlığın, özellikle cinsi sapıklığın yaygınlaştığı ifade edilir.²³¹

Yahudilik’te çirkin bir davranış olarak kabul edilen erkekler arası eşcinsel ilişkiler yasaklanmış ve bu tür ilişkide bulunanların cezalarını ölüm olduğu bildirilmiştir.²³² Yeni Ahid’de de eşcinsel ilişkide bulunanlar şiddetle kınanan kimseler arasında sayılmıştır.²³³

Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyruluyor:

*“Lût’u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: ‘Sizden önce alemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz? Hakikaten siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz. Kavminin cevabı ise sadece, “Çıkarın bunları memleketinizden! Güya onlar kendilerini fazla temiz tutan insanlar!... demek oldu. Bunun üzerine biz de onu ve karısı dışında aile fertlerini kurtardık. Karısı ise azab içinde kalanlardan oldu.”*²³⁴

Hız. Lût’un onları, işlemekte oldukları o iğrenç fiillerinden vazgeçirmeye çalıştığından söz edilmektedir. Çünkü onlar, kendilerinden önce hiçbir kavmin işlemediği o iğrenç işi yapıyorlardı. Kadınların yanı sıra erkeklere de şehvetle

²²⁹ Yaşaroğlu, Kamil, “Livata” md. *DİA*, XXVII, 198, Ankara, 2003

²³⁰ Yaşaroğlu, Kamil, a.g.m. XXVII, 198

²³¹ Tekvin, 13/13; 18/20

²³² Levililer, 18/22; 20/13

²³³ Romalılar’a Mektup, 1/27

²³⁴ A’raf, 7/80-84

yanaşıyorlardı. Hayvanlar bile onların bu yaptıklarını yapmaz. O halde bütün canlıların fitratlarına ters düşen bu davranıştan öncelikle uzak durmaları gerekir. Kuşkusuz bu sapkınlıkların temelinde tevhid inancından sapmanın önemli bir payı vardır; ancak bu tür sapmalar, tevhid inancından sapmanın da ötesinde davranışlardır. Hz. Lût'un hanımının helak edilmesi, akrabalık bağının iman konusunda hiçbir öneminin olmadığını ve Allah nezdinde itibar sahibi olmak için bu bağa ihtiyaç olmadığını anlatır. Allah katında değerli olmak ya da olmamak, sadece iman ve salih amel kıstasıyla ölçülebilen bir durumdur.²³⁵

Kur'an-ı Kerim'de livâta kelimesi geçmemekle birlikte "aşırı derecede çirkin davranış, açık hayasızlık ve sapkınlık" anlamındaki fâhişe (çoğulu fevâhiş) ve fahşâ kelimeleri, livâta fiilini de kapsayan geniş bir içerikle yirmi dört yerde geçer ve zina, livâta, sevicilik gibi iffetsizlikler şiddetle kınanmıştır.²³⁶

Cinsî ihtiyaçların tabii ve meşrû çerçevede karşılanması, fitrat ve iffetin korunması, insanlık onurunu zedeleyen her türlü cinsî azgınlık ve sapıklıktan uzak durulması Kur'an'ın temel mesajlarından biridir. Kur'an'da, Lût kavminin livâtanın yaygınlık kazandığı ilk toplum olduğuna atıfla onların, bu çirkin fiili işlemleri ve peygamberleri Hz. Lût'un kendilerini bu işten alıkoymaya yönelik uyarı ve öğütlerine kulak vermeyişleri sebebiyle helak edildiği anlatılır.²³⁷

Kur'an-ı Kerim, Lût kavminin helak oluşunun sebebinin bu ahlaksızlığa bağlar. Şu halde, bu küçümsenecek bir ictimai bozukluk değil, insanlığın ciddi bir meselesidir. Kur'an her asra hitap ettiğine göre onda yer alan meseleler asıl itibarıyla geçmişini anlatsa bile, hal ve istikbale de parmak basmaktan uzak değildir. Öyle ise livâta her zaman için insanlığın karşılaşılabileceği bir ahlaki çöküş, ictimai bir musibet kaynağıdır.

Günümüzde ortaya çıkan ve tıbbî yollarla tedavisi ve önlenmesi henüz imkan dahiline girmemiş bulunan AİDS afetinin de livâtanın yaygın olduğu çevrelerde çıkmış olması ve yayılma sebebinin de esas itibarıyla livâta ve zina olması, üzerinde durulması gereken bir husustur. Dinimizin cinsi hayatın disipline edilmesi hususunda gösterdiği hassasiyetin hikmeti şimdi daha iyi anlaşılmalı olmalıdır.²³⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) de:

²³⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, II, 296-297

²³⁶ Yaşaroğlu, Kamil, a.g.m. XXVII, 198

²³⁷ A'raf 7/80-84; Hûd 11/78-83; Ankebût 29/28-35

²³⁸ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yay. (I-XVIII), V, 201

“Allah Teala hazretleri, erkeğe temas eden veya kadınlara arka uzvundan temas eden erkeğe (kıyamet günü rahmet nazarıyla) bakmaz.”²³⁹

“Ümmetim için en ziyade korktuğum şey, Lût kavminin amelidir.”²⁴⁰ buyurarak ümmetini uyarmıştır.

Bu çirkin fiile bulaşmış olanlar, medeni toplumun bütün imkanlarından faydalanmasına karşılık bir aile hayatının getirdiği sorumlulukları yüklenmekten kaçınması ve bütün enerjisini, cinsel arzularını gayr-i meşru yollarla tatminde harcaması nedeniyle topluma karşı vefa sözünü tutmamış olurlar. Bu bencil ve uygun olmayan davranış sadece faydasız bir hareket olmakla kalmaz, aynı zamanda toplum ahlakına da büyük zarar verir. Böylece, o kimsenin kendisini, ailesine ve insanlığa faydalı kılamaz hale getirir ve bir başka erkekte de doğal olmayan kadınsal özelliklerin yerleşmesine neden olur. Bu da aslında, kendilerine rağbet edilmemesi dolayısıyla en azından iki kadının ahlaksızlığına ve zinaya düşmelerine yol açar.²⁴¹

Eşcinsellerin, giderek artan bir biçimde birlikte yaşama ve bu yaşamın gerektirdiği hak ve yükümlülüklerle sahip olma taleplerini dikkate alan devletler, söz konusu birlikteliklere belli oranlarda hukuki etki tanımıştır. Bugün dünyada, eşcinsel birliktelikler; evlilik, kayıtlı birliktelik veya medenî birliktelik şeklinde resmileşmektedir.²⁴²

Bugün, dünyada, eşcinsel çiftlerin, birlikteliklerini resmileştirebilecekleri üç ayrı statü mevcuttur. Bunlar, evlilik (*same-sex marriage*), kayıtlı birliktelik (*registered partnership*) ve medeni birliktelik (*unregistered cohabitation*) olarak adlandırılmaktadır.²⁴³

Devletlerin bu kurumlara ilişkin düzenlemeleri, farklılık arz etmektedir. Nitekim, Kanada'nın *Ontario*, *British Columbia*, *Saskatchewan* ve *New Foundland* gibi eyaletleriyle ABD'nin *Massachusetts* eyaletinde kabul edilen tekli (*monistic*) modelde, homoseksüel ve heteroseksüel çiftler, birlikteliklerini, evlilik kurumu ile resmileştirebilmektedir. Bu eyaletlerde, ayrıca, kayıtlı birliktelik, medeni birliktelik gibi farklı statüler kabul edilmemiştir. Diğer bir grup devlet, model olarak ikili (*dualistic*) modeli kabul etmiştir. Bu modelde, kayıtlı birliktelik sistemi kabul edilmiş, ancak bu statüden sadece eşcinsel çiftlerin yararlanabilmesine olanak tanınmıştır. Almanya,

²³⁹ Tirmizi, Muhammed b. İsa, *es- Sünen*, Çağrı Yay. İst. 1981, (I-V) “Rada”, 12

²⁴⁰ Tirmizi, “Hudud”, 24

²⁴¹ Mevdüdü, *Tefhîmu'l-Kur'an*, II, 61

²⁴² Sirmen, Kazım Sedat, “Eşcinsel Birliktelikler ve Bunların Kanunlar İhtilafı Hukukunda Düzenlenişi”, AÜHFD, 2009, c. 58, ss.826-875

²⁴³ Sirmen, Kazım Sedat, a.g.m. ss. 826-875

Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya, İzlanda, Slovenya, İsviçre ve Birleşik Krallık gibi ülkeleri örnek verebiliriz. Bu sistemde, heteroseksüel çiftler, ilişkilerini ancak klasik evlilik yoluyla resmileştirebilirler. Son model olan çoğulcu (*pluralistic*) modeli kabul eden devletler ise, kayıtlı birliktelik sistemini hem eşcinsel çiftler, hem de heteroseksüel çiftler için geçerli kılmıştır. Bu sistemi kabul eden devletler, Belçika, Hollanda, Kanada, Arjantin, Fransa, Lüksemburg, Yeni Zelanda ve İspanya (*Balearic Adaları, Basque, Cantabria, Kanarya Adaları, Estremadura, Madrid ve Valencia*)'dır. Kayıtlı birliktelikten hem eşcinsel, hem de heteroseksüel çiftler yararlanırken evlilik hakkından sadece heteroseksüel çiftlerin yararlanmasının, eşcinsel çiftler bakımından ayrımcılık anlamına geleceği iddiasını değerlendiren Hollanda ve Belçika gibi devletler eşcinsel çiftlere evlilik hakkı da tanımışlardır.²⁴⁴

Bugün için Avrupa devletlerinden sadece beş tanesi, Belçika, Hollanda, İspanya, Norveç ve İsveç eşcinsel çiftlerin evlenmelerine imkan sağlamıştır. Eşcinsel çiftler için dünyada kayıtlı birliktelik sistemini getiren ilk devlet Danimarka olmuştur. Kayıtlı birliktelik sistemiyle, eşcinsel çiftlere, birlikteliklerine resmiyet kazandırabilme ve bir takım hak ve yükümlülükler sahip olabilmeye imkanı sağlamıştır.²⁴⁵

4. Boşanma oranlarındaki artış

Tüm evlilikler bir ömür boyu sürmek ve mutlu olmak amacıyla gerçekleştirilir. Tüm toplumlarda temel değerlerden biri de evlilik olgusunun sağlıklı ve dengeli bir şekilde sürmesidir. Evlenmeye karar veren bireyler, aile kurarak daha huzurlu, mutlu ve geleceğe dönük bazı sonuçların (çocuk sahibi olma, yalnız kalmama, ortak bir hayatı sürdürme v.b.) beklentisi içinde hareket ederler. Ancak bazı durumlarda aile ilişkileri ve evlilik hayatına ilişkin beklentiler arasında bir uyum ve sağlıklı bir yapı oluşmayabilir.

Karşılanmayan beklentiler, başarılı şekilde yürütülmeyen ilişkiler, artan tartışma ve çatışmalara bağlı olarak eşlerin evliliklerini sonlandırmaları olarak tanımlanan boşanmanın psikolojik, ekonomik, sosyal ve hukuki boyutları bulunmaktadır. Nedenleri, sonuçları ve etkileri toplumdan topluma, zamandan zamana ve kişiden kişiye değişiklik gösteren boşanma, aile ve evlilik kadar eski olmasına

²⁴⁴ Sirmen, Kazım Sedat, a.g.m. ss. 826-875

²⁴⁵ Sirmen, Kazım Sedat, a.g.m. ss. 826-875

rağmen, günümüzde artan bir eğilim göstermesi onun güncel sosyal problemler içerisinde değerlendirilmesine neden olmaktadır.²⁴⁶

Toplumların temel değerlerinin zaafa uğraması, şehir hayatının yoğunlaşması ve bireysel değerlerin ön plana çıkması ile birlikte toplumların temeli olan aileyi yıkıma götüren aile içi şiddet ve boşanma olgusu neden ve sonuçları açısından birey, toplum ve hukuk açısından giderek daha önemli bir olgu haline gelmiştir. Aileye ilişkin değerlerin yıprandığı özellikle de genç nüfusta büyük bir farklılaşma yaşandığı gözlenmektedir. 2000’li yıllardan itibaren hem sayı hem de oran olarak artış göstererek aile bireylerinde ve toplumda ortaya çıkan hasarla birlikte gündeme gelmiştir.²⁴⁷

Evlenme, basit bir sahiplenme duygusundan ibaret değildir. Faydacı ve maddeci eğilimlerin büyük şehirlerde önem kazanması, ahlaki değerlerimizde bir takım sapmalara sebep olmakta ve bir çok evlilik sırf eğlenmek gayesiyle gerçekleştirilmektedir. Evlilik yaşının yükselmesi, evlenen genç çiftlerin evliliklerinin ilk beş yılında çocuk istememeleri gibi nedenleri sayabiliriz.²⁴⁸

Ailenin ve sosyal konuların ihmal edildiği günümüzde Batı ülkelerini önemli toplumsal sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Toplumsal yapıdaki çözülme, ahlaki erozyon ve aile gibi geleneksel kurumlardaki aşınmanın çok daha kapsamlı sonuçlar olduğunu göstermektedir. Dünyanın birçok ülkesiyle karşılaştırıldığında Türkiye’deki boşanma oranlarının hala düşük düzeylerde olması ülkemiz için bir avantajdır. Ancak son yıllardaki artışlar ve boşanmaya yönelik değer farklılaşmaları/algılamalar ülkemiz için de ciddi bir sosyal sorun olma düzeyine gelebileceğine işaretir.²⁴⁹

Günümüzde Türk ailesini kuşatan sorun alanlarına bakıldığında, nedenleri ve sonuçları bakımından ilk sıralarda boşanma olgusunun yer almaya başladığı görülmektedir. Türkiye’de son 20 yıla kadar boşanma olgusunun önemli bir toplumsal sorun olarak algılanmadığı bilinmektedir. Özellikle 20. yüzyılın son dönemine kadar ülkemizde güçlü aile bağlarının ve dini inançların etkisiyle beraber toplumda boşanmış bireylere özellikle de kadına karşı ön yargılı ve damgalayıcı tutumların olması, kadının ekonomik bağımsızlığının bulunmaması, ailede sorunların çözümlendiği bir dinamik

²⁴⁶ TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, (Nisan-Mayıs-Haziran 2008) s.13

²⁴⁷ Gürçan, Ayşen, *Boşanma Nedenleri Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ank., 2009, s. 9

²⁴⁸ Yılmaz, *Kur’an Ailesi*, s.27

²⁴⁹ Gürçan, Ayşen, a.g.m. s. 10

yapının söz konusu olması v.b. faktörler²⁵⁰ nedeniyle boşanma olgusu toplumsal bir sorun oluşturmamaktaydı.

Yaşanılan yüzyılın “stres çağı” olarak nitelendirilmesine neden olan bireysel stres kaynaklarının artmasıyla birlikte tahammülsüz bireylerin yetişmesi, adeta her an problem çıkartacak fırsatın gözlenmesi, sürekli tüketimi hedef alan tüketim tutkusu, ailelerin sorumsuz birey yetiştirme tarzı, medyanın ürettiği değer kargaşası ve lüks hayatı özendirilmesi ile birlikte oluşan ahlaki yozlaşma, evlilikte maddi değerler üzerine kurulmak istenen hayat tarzı vb. faktörler, boşanmaya yol açan etkenlerden sayılabilir.

TÜİK verilerine göre ülkemizde 2007 yılı itibariyle 638.311 kişi evlenmiş; 94.219 kişi de boşanmıştır. Nüfusumuz da 73.875.000 olarak açıklanmıştır. Dünyanın birçok ülkesiyle karşılaştırıldığında Türkiye’deki boşanma oranlarının henüz düşük düzeylerde olması ülkemiz için bir avantajdır. Ancak yine de 1990’lı yıllardan itibaren gözlenen artış oranı, boşanma olgusunu ülkemiz için de önemli bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkarmaktadır.

TÜİK’in yaptığı araştırmaya göre, 2007 yılı itibariyle ülkemizde “geçimsizlik” nedeniyle boşanma oranı % 90 ‘lara ulaşan bir oranla en yüksek düzeydedir. Sözlük anlamı; düşünce ve duygu birliğinin yok olması, bağlılık bilincinin, karşılıklı sevgi ve saygının ortadan kalkması hali olan “geçimsizlik” % 90’lara ulaşan bir oranla çiftleri boşanmaya götürmektedir.²⁵¹

Günümüz dünyasında ve Türkiye’de temel aile sorunlarından biri olarak kabul gören boşanma olgusu, nedenleri ve sonuçları bakımından bireyi, aileyi, toplumu ve toplumsal düzeni etkilemektedir. Aile kurumu tüm dünyada önem arz eden ve genel kabul gören bir temel yaşam ünitesidir. Aile politikalarının temelinde başta boşanma olmak üzere aile birliğinin dağılması, parçalanması ile birlikte toplumda telafisi imkansız sorunlarla başa çıkmaya ilişkin gayretler yer almaktadır. Bu tecrübeyi yaşayan ülkelerin/toplumların bugüne kadar geçirdikleri toplumsal değişim ve dönüşümleri yaşamamak için boşanma olgusu gibi önemli toplumsal yansımaları olan dinamiklerin üzerinde ısrarcı ve yoğun bir incelemeye gereksinim olduğu bilinmelidir.

4. 1. İslam’ın boşanmaya bakışı

²⁵⁰ Arıkan, Çiğdem, *Yoksullukta ve Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*, Ank. 1992

²⁵¹ İnal, Nihat, *Uygulamada Boşanma Davaları*, Yetkin Yay. Ank. 1992

İslam dini, neslin devamı için tek yol olan evliliği teşvik etmiş, eşlerin evlilik birliğini, karşılıklı sevgi ve saygı ortamını olabildiğince korumalarını istemiş, boşanmayı da ancak evliliğin sürmesine imkan kalmadığında başvurulabilecek bir çözüm şekli olarak meşru saymıştır. Yani İslam dini, boşanma müessesesini de kabul etmiştir.²⁵²

Kur'an-ı Kerim:

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُنَّ شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

“...kadınlarla iyi geçinmeyi emretmiş; kendilerinden hoşlanılmadıysa, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmasanız da Allah onda bir çok hayır takdir etmiş,”²⁵³ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de eşlerin birbirlerine iyi davranmalarını tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştur: “Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı olanlardır.”²⁵⁴ ; “Bir kimse karısına kin beslemesin, onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir.”²⁵⁵

Kur'an-ı Kerim, boşanmanın hukuku ve ahlakı üzerinde özellikle durmaktadır. Yani boşanmanın da bir edebi, ahlakı ve usulü vardır. Günümüzde çok defa şahit olduğumuz kavgayla, yaralamayla ya da cinayetle neticelenen bir ayrılma biçimi İslam'da yoktur. Eğer boşanmak durumunda kalıyorsanız, iyilikle, güzellikle, adaletle, takva ile ihsan ölçüsü içerisinde boşamayı Allah emrediyor.²⁵⁶ Yani gerek boşanma aşamasında gerekse boşandıktan sonra sürekli olarak karşı tarafı suçlayıcı, küçük düşürücü ifadelerden sakınmak gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de aile içi anlaşmazlığın ortaya çıkması halinde evliliğin devamını sağlamaya yönelik bazı tedbirlere başvurulmasının, geçimsizliğin devam etmesi durumunda ise erkek ve kadının ailelerinden seçilecek hakemlerin onların arasını bulmaya gayret etmesinin istenmesi de²⁵⁷, karı-koca arasındaki uyuşmazlıkların ilk çözüm yolunun boşanma olmaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

²⁵² Talak 65/1-7

²⁵³ Nisa, 4/19

²⁵⁴ Ebû Dâvud, “Sünnet”, 15

²⁵⁵ Müslim, “Rada”, 61

²⁵⁶ Bakara 2/231-232-236-237

²⁵⁷ Nisa 4/35

Hakemleri, karı kocanın kendileri belirleyeceği gibi, erkek ve kadının yakınları, komşuları, yahut hâkim de tayin edebilir. Bu, mü'minlere farzdır.²⁵⁸

Taberi'ye göre Allah Teala, Müslümanlara, birbirlerini sıkıntıya düşüreceklerinden korkulan koca ve karının durumlarını görüşmek üzere iki hakem gönderilmesini emretmiştir. Bu emrini Müslümanlardan sadece belli kimselere tahsis etmemiştir. Bütün Müslümanlar, bu mesele hakkında hakem tayin etmenin, karı kocaya veya Müslümanları yöneten idareciye ait olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.²⁵⁹

Ancak bu hakemleri tayin etmenin sadece karı kocaya mı ait olduğu yoksa Devlet idaresine mi ait olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Çünkü Resulullah'tan bu konuda herhangi bir haber zikredilmemiştir. Ümmet de bu hususta ihtilaf etmiştir. Madem ki durum böyledir o halde ayeti, bütün ümmetin icma ettiği şekilde izah etmek daha uygundur. O halde hakemi, ya karı kocanın tayin etmesi ya da Devlet idarecisinin tayin etmesi uygun olanıdır. Bunları dışında herhangi bir kimsenin hakem tayin etmesi caiz değildir.²⁶⁰

Gerektiğinde aileden olmayan kimseler de hakem tayin edilebilir. Hakemler, geçimsizlik nedenini ve bunun giderilmesi çaresini ararlar. Genellikle bilginler, hakemlerin hem birleştirme, hem de ayırmaya karar verme yetkisine sahip oldukları görüşündedirler. Fakat Katâde, Zeyd ibn Eslem, Ahmed ibn Hanbel gibi bilginler hakemlerin, ancak birleştirmeye karar verebileceklerini, ayırma yetkisine sahip olmadıklarını söylemişlerdir.²⁶¹

Bana göre hakem olarak seçilecek kimselerin sözüne, doğruluğuna, tarafsızlığına güvenilebilen bir kişi olması gerekir. Ayrıca benim tarafım haklıdır! düşüncesinde olunursa hiçbir sorunun çözülemeyeceği de unutulmamalıdır.

İslam öncesi Arap toplumunda evliliği sona erdirme hakkı, istisnalar olmakla birlikte yalnız kocaya aitti. O dönemde erkek karısını sınırsız sayıda boşayabiliyor, zulmetmek amacıyla iddeti bitmeden önce ona dönüyor, sonra tekrar boşuyordu. Bu durum Kur'an tarafından yasaklanmıştır.²⁶²

İslam, prensip itibariyle boşama hakkını erkeğe vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de: "Kadınlarınızı boşadığınız zaman..."²⁶³, "Kadınlarınızı boşamak istediğinizde..."²⁶⁴,

²⁵⁸ Ateş, Süleyman, *İslam'da Kadın Hakları*, s. 23

²⁵⁹ Taberi, *Câmiu'l Beyân an Te'vili Ayi'l Kur'an*, VI, 726

²⁶⁰ Taberi, a.g.e. VI, 727

²⁶¹ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 534

²⁶² Bakara 2/229-230

²⁶³ Bakara 2/231-232

²⁶⁴ Talak 65/1

“*Mü’min kadınları nikahlayıp da henüz dokunmadan onları boşarsanız...*”²⁶⁵ gibi ayetlerde boşanma eyleminin erkeğe ait olduğunu anlayabiliriz.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de “*Boşama, o hakkı alan kimseye aittir.*”²⁶⁶ Buyurarak kadına eşi tarafından evlilik akdi esnasında veya daha sonra boşama yetkisinin verilebileceğini ifade etmiştir. Nitekim kocasından boşanmak isteyen Sabit b. Kays’ın hanımı Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘e gelerek kocasını, ahlakı ve dininde herhangi bir kötülük bulunmamasına rağmen, ondan hoşlanmadığı için boşanmak istediğini²⁶⁷ ifade etmesi, boşama hakkının kadına da ait olabileceğini göstermektedir.

Hanım da nikah akdinde taraf olmasına rağmen talak hakkının kadının değil de erkeğin elinde olmasının sebebi evlilik hayatını muhafaza etmek, iyi düşünülmeden alelacele bu hayata son verilmesinin ciddi neticelerini önlemektir. Çünkü mehri veren, evin ve hanımın, nafakasını temin eden erkek olduğu için genellikle neticeyi o daha iyi takdir eder, büyük zararlara yol açacak keyfi tasarruflardan da uzak bulunur. O halde boşama hakkının erkeğe verilmesi şu iki sebepten dolayıdır:

a) Genellikle kadın erkekten daha duyguludur. Talak hakkına o sahip olursa olabilir ki aile hayatının yıkılmasına değmeyecek kadar basit sebeplerden dolayı talakı kullanıverir.

b) Talakın ardından mehr-i müecceli ödemek, iddet içinde nafaka, giyim ve diğer ihtiyaçlarını temin etmek gibi bir takım mali yükler getirmektedir. Kadın ise boşanmada mali bakımdan zarar görmez. Dolayısıyla kadın, çabuk etkilenmesi ve sinirlenivermesi sebebiyle talakı kullanma noktasında temkinli hareket edemez.²⁶⁸

Hıristiyanlık’ta ise, X. yüzyıldan itibaren Katolik Kilisesi, “Tanrının birleştirdiği insan ayrılmamalıdır” şeklindeki İncil buyruğundan hareketle, hayatta iken evlilik bağının bozulmayacağını kararlaştırmıştır.²⁶⁹

Hıristiyan dünyasında yaşanan değişik çalkantıların bir sebebi de bu boşanma yasağıdır, denebilir. Zira bu durum bir taraftan kilise dışındaki evlenme ve boşanmalara yola açmış, kilisede boşanıp ikinci defa evlenemeyenler bunu kilise dışında yapmaya başlamışlardır. Bu sebeple Batı dünyasında ahlâki problemlerin ve çözümlerin

²⁶⁵ Ahzab 33/49

²⁶⁶ İbn Mace, “Talak”, 31

²⁶⁷ Buhari, “Talak” 11

²⁶⁸ Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, (çev. Ahmet Efe, Nurettin Yıldız ve arkadaşları) İstanbul, 1994, Risale Yay. (I-X), IX, 285-286

²⁶⁹ Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, MÜİFV Yay. İstanbul, 2009, s.77

temelinde Hıristiyanlıktaki bu boşanma yasağının bulunduğunu ileri sürmek mümkündür.²⁷⁰

Yahudilikte ise, boşanma meşru bir olay kabul edilmiştir. Hatta Yahudi toplumunda boşanmalara sıkça başvurulduğu ve bu konuda aşırılığa kaçıldığı bilinmektedir. Zira ifrat ile tefrit arasında gidip gelmişler fakat vasat yol olan fitratı yakalayamamışlardır. İslamiyet ise, fitrî yol olan vasat yolunu seçmiştir. Hayatı çekilmez hale getiren bir beraberliğin işkence olduğunu kabul ederek boşanmayı daha iyi bir hayatın başlangıcı olarak kabul etmiştir.²⁷¹

4. 2. Boşanma Çeşitleri

İslam hukukunda evlilik hayatını sona erdiren dört sebep vardır: Boşama, muhâla'a, hakimin ayırması ve ölüm.²⁷² Evliliğin sona ermesinde daha çok rastlanılan şekil, kocanın boşaması demek olan *talâk*tir. Bunun yanında *muhâla'a* ya da *hul'* denen karşılıklı rıza ile boşama, *tefrîk* denen adlî boşanma; taraflardan sadece birisinin iradesiyle meydana gelen ayrılığa *boşama*, her iki tarafın iradesini gerektiren ayrılıklarla, hâkimin ayırmasına da *boşanma* denir.²⁷³

4. 2. 1. Talak

Sözlükte “serbest kalmak / serbest bırakmak, bağından kurtulmak / bağıni çözmek” anlamındaki **talâk** kelimesi, fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikah akdinin bozulmasını ifade eder. Türkçe karşılığı boşama ve boşanmadır. Kur'an-ı Kerim'in 65.sûresine isim olan talâk ve aynı kökten türeyen kelimeler ayet ve hadislerde çok defa terim anlamıyla geçer.²⁷⁴

Talâk, evliliği sürdürebilmek için yeni akde ihtiyaç bulunup bulunmaması açısından “ric'î” ve “bâin”, Kur'an ve Sünnet'e uygunluk açısından da “sünnî” ve “bid'î” kısımlara ayrılır.²⁷⁵

²⁷⁰ Yılmaz, *Kur'an Ailesi*, s. 292

²⁷¹ Yılmaz, a.g.e. s. 292-293

²⁷² Karaman, Hayrettin, *İslam'da Kadın ve Aile*, s.101

²⁷³ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s.78

²⁷⁴ Acar, H.İbrahim, “Talak” md., *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 496

²⁷⁵ Acar, H.İbrahim, a.g.m. XXXIX, 498

4. 2. 1. 1. Ric'î Talâk

Kocanın boşadığı hanımını, iddeti içinde, yeni bir nikâh akdi yapmaksızın tekrar aile hayatına kabul etme hakkına sahip olduğu talaktır. Boşamanın ric'î sayılabilmesi için birinci veya ikinci talak olması, tarafların fiilen karı-koca hayatı yaşamış olmaları, boşamanın bir bedel karşılığında yapılmaması ve Hanefiler'e göre sarîh ya da sarîhe yakın belli lafızlarla gerçekleşmesi gerekmektedir. Ric'î talakta koca, iddet süresi içinde kadının rızası bulunmasa da sözle veya evlilik hayatını fiilen sürdürerek eşine dönebilir; ancak sözle yapılması ve bu esnada şahitlerin bulundurulması, dolayısıyla insanların bu olaydan haberdar edilmesi menduptur. Evlilik bağı devam ettiğinden ric'î talak sebebiyle beklenen iddet süresi içinde eşlerden birinin vefat etmesi halinde diğeri ölene mirasçı olur.²⁷⁶

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyruluyor:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”²⁷⁷

İslam, boşama sayısını sınırlandırarak cahiliye devri zulümlerinden birini daha kaldırmış ve kadının sınırsız olarak boşanıp geri alınma hakkını kocanın elinden almıştır. O zamanlarda bir koca istediği kadar ve istediği zaman boşama hakkına sahipti. Bazen de erkek, bunu kötüye kullanarak hanımını boşuyor, onu bekletiyor, o kadın başkasıyla evlenmek istediğinde de onu tekrar alıyordu. Allah Teala, bu ayeti

²⁷⁶ Acar, H.İbrahim, a.g.m. XXXIX, 498

²⁷⁷ Bakara 2/229

indirerek boşamanın üç olduğunu, üç talakla boşandıktan sonra o kadın başka bir erkekle evlenip ondan da ayrılmadıkça ilk kocasına helal olmayacağını hükme bağladı.²⁷⁸

Ayet, dönüşlü boşamayı (ric'î talak) iki defa ile sınırlamaktadır. Karısını iki defa boşayan, ona tekrar dönebilir veya onu tekrar nikahlayabilir. Ama kadın iddetini doldurmuşsa, erkek yeni nikah kıyarak eşine döner. Yeni nikah kıymak, yeni evliliğe benzer. Bu sebeple, geri dönme konusunda kadının rızası şarttır.²⁷⁹

Burada bir hususa değinmekte fayda görüyorum. Toplumda iddet konusunda yeterli bilginin bulunmadığını düşünüyorum. Zira bazı boşanmayla neticelenen evliliklerde bu sürenin takip edilmeden ikinci bir evliliğin yapıldığını duymaktayız. Ayrıca eşlerin her sinir anında “seni boşuyorum”, “boş ol” gibi ifadelerden de sakınması gerekmektedir.

Sözlükte “*saymak, sayılan şeyin miktarı, adet*” anlamına gelen *iddet* kelimesi İslam hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. Bunun için de iddet, evliliğin sona ermesinin belli başlı sonuçları arasında yer alır.²⁸⁰

4. 2. 1. 2. Bâin Talak

Evliliği kesin olarak sona erdiren, kocaya yeni bir nikah ve mehir tesbiti olmadıkça boşadığı eşine dönme imkanı vermeyen boşamaya *bâin* denmektedir.²⁸¹

Zifaktan önce meydana gelen veya zifafa girdikten sonra olup, tam ayrılığı (beynünnet) ifade eden kinayeli veya açık bir ifade ile meydana gelen veya üç talak hakkının da kullanıldığı boşanmaya dönülemez boşanma anlamında (bâin talak) denir.²⁸²

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyruluyor:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

²⁷⁸ Taberi, *Câmiu'l Beyân*, IV, 125; İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'an'il-Azîm*, II, 13-14;

²⁷⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 249

²⁸⁰ Acar, H.İbrahim, “İddet” md. *DİA*, XXI, 466

²⁸¹ Yaman, Ahmet, a.g.e. s.92

²⁸² Bilmen, Ömer, a.g.e. II, 175

“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikahlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın, anlayan bir toplum için açıkladığı hükümlerdir.”²⁸³

Bu ayet İslam’dan önce yaygın olan çok ciddi ve kötü bir sosyal alışkanlığı düzeltmeyi amaçlamıştır. O zamanlarda bir koca istediği kadar ve istediği zaman boşama hakkına sahipti. Ne zaman karısı ili ilişkisi kötüye gitse onu boşar ve işine gelirse tekrar onunla evlenirdi. Buna bir sınırlama getirilmediği için, olay sık sık tekrarlanabilirdi. Bu nedenle kadın, ne onunla tam bir karı-koca ilişkisi içinde olur, ne de başkasıyla evlenebilecek özgürlüğe sahip olurdu. Kur’an’ın bu ayeti, bu tür zulmü ortadan kaldırmaktadır. Bütün evlilik yaşamı boyunca bir koca, karısını ancak iki kez boşama hakkına sahiptir. Bundan sonra ne zaman onu üçüncü kez boşarsa, artık ondan tamamen ayrılmış olur.²⁸⁴

Yapılan evliliğin geçersiz olması halinde, ikinci evlilik herhangi bir şekilde sona erse de eski kocasına dönemez. Hz. Aişe’den rivayet edildiğine göre; Allah Rasulüne, birisini evlenip boşadığı, sonra başka birisiyle evlenip onun da zifaftan önce boşadığı bir kadının ilk kocasına helal olup olmadığı sorulmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu durumda onun ilk kocasına helal olmayacağını buyurdu.²⁸⁵

Yüce Allah, üçe kadar boşamaya müsaade etmiş ve bunların da kadının temiz bulunduğu “tuhur” zamanlarında yapılması istemiştir. Dolayısıyla birinci ve ikinci boşama birer deneme dersidir. Bu denemeler yapıldıktan sonra üçüncü kez boşamaya gerek gören ve Hakk’ın bahsettiği bu tecrübe dersinden yararlanmayı hiç de takdir etmeyen bir erkekle o kadın arasında ciddi bir aile hayatı olacağına ihtimal verilemez. Fakat o kadının elden çıkıp başkasının yatağına girmesi gibi acı bir ayrılıktan sonra bile, ruhlarının derinliklerinde önce hissedemedikleri bir evlenme ilgisi bulunduğunu takdir ederlerse, o zaman bunun ciddiyetine inanılabilir. Bu durumda, bu nikahtan sonra bu

²⁸³ Bakara 2/229-230

²⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'an*, I, 179

²⁸⁵ Müslim, “Nikah”, 17

ikinci koca şayet o kadını boşarsa, bu kadın ile önceki kocanın birbirlerine tekrar dönüp her ikisinin hoşnutluğu ile nikah olunmalarında bir sakınca yoktur.²⁸⁶

Burada önemli olan, insan psikolojisinin ve pratik hayatın gerçeklerini görmemizdir. Nitekim maksat, gerçekler dünyasından ayrılıp hayal alemine dalmak değildir. Çünkü istenen, arzulara uymak ve şehveti tatmin etmek değildir. Nitekim iki taraf da birleşme ve ayrılma noktasında cinsel istekleri ve arzularına terk edilmemişlerdir. Ortada, uyulması gereken Allah'ın koyduğu ölçüler vardır. Bu öyle bir hayat nizamıdır ki, kaçırıldığı zaman hem Allah'ın razı olduğu ve hem de arzu edilen mutlu hayat yaşanamaz.²⁸⁷

4. 2. 1. 3. Sünnî Talak

Erkeğin, karısını cinsel ilişkinin bulunmadığı temizlik döneminde boşamasıdır.²⁸⁸

Kur'an-ı Kerim'de:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın...”²⁸⁹ ayetinde, kadınları iddet içinde boşamak ve iddeti saymak emredilmektedir.

Sûreye “Ey Peygamber” şeklinde başlanmakla beraber sözün akışı ve özellikle kullanılan fiillerin çoğul olması, burada Resulullah'ın şahsında mü'minlere hitap edildiğini, evlenme ve boşanmanın aynı zamanda sosyal bir konu olduğunu göstermektedir. Özel olarak Hz. Peygamber'e hitap edilmesi ise, bu hükümlerin tebliğ

²⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 109

²⁸⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, I, 408

²⁸⁸ İbn Mace, “Talak”, 2

²⁸⁹ Talak 65/1

edilmesi ve doğru uygulanmasının sağlanmasında ona verilen görevin ve genel olarak konunun önemine dikkat çekme amacıyla izah edilebilir.²⁹⁰

Buhari'nin rivayetinde, Abdullah İbn Ömer, âdet halinde bulunan karısını boşamış babası Ömer durumu Allah'ın Elçisine haber vermiş, buna çok kızan Allah'ın Elçisi Ömer'e:

*“Karısına dönsün, kadın temizleninceye ve tekrar âdet görünceye dek onu yanında tutsun. Eğer o zaman boşamak isterse içine girdiği temizlik süresinde kadınla hiç temas etmeden onu boşasın. İşte Yüce Allah'ın emrettiği iddet budur.”*²⁹¹
Buyurmuştur.

Kadının ay hali döneminde genellikle meydana gelen bedensel ve ruhsal değişiklikler, eşler arasındaki geçimsizliği etkileyebileceğinden boşama gibi ciddi sonuçları olan ve soğuk kanlılıkla düşünülüp kararlaştırılması gereken bir tasarrufun bu devrede gerçekleştirilmesi uygun değildir. Temizlik döneminde olmakla birlikte cinsel ilişkiden sonra vuku bulan boşamanın da evlilik birliğine son verme irade ve kararlılığından ziyade arızî bir sebepten kaynaklanmış olması muhtemeldir. Sünnî talak anlık öfke, arızî duygu ve düşüncelerin etkisi altında sonradan pişmanlık duyulacak adımlar atılmasını ve aile yuvasının dağılmasını önlemek için alınan tedbirlerden biridir.²⁹²

4. 2. 1. 4. Bid'î Talak

Kadını hayızlı iken veya temizlik günlerinde cinsel temastan sonra boşama ya da bir defada birden çok boşama türüdür.²⁹³

Fakihlerin çoğunluğuna göre bu durumlardaki bir boşama, bidat ve haram olup ve bu yola başvuran kişi günahkar olmakla birlikte hukuken geçerlidir.²⁹⁴

Talak, kadının temizlik döneminde ve mübâşeret etmeden önce verilmelidir. Çünkü kadın hayızlı iken, ne kendisi, ne kocası, hamile olup olmadığını bilemez. Bu şartların konulmasında pek çok maslahatlar vardır. Kadını hayızlı iken boşamamanın bir yararı da hayızlı iken sinirli olduğu tıbben sabittir. Bu bakımdan kadın ile kocası arasında kolayca tartışma çıkabilir ve her ikisi de bu tartışmayı sona erdirmede başarısız

²⁹⁰ Zemahşerî, Ebu'l Kasım Cârullah, Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l Egâvil Vücûhi't-Te'vil*, (I-IV), Beyrut, 1947, IV, 107

²⁹¹ Buhârî, “Talak”, 1

²⁹² Acar, H.İbrahim, “Talak” md. *DİA*, XXXIX, 499

²⁹³ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.404

²⁹⁴ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s.94

kalabileceklerinden, tartışma boşanmaya kadar varabilir. Ancak kadın temizlik dönemini beklediğinde, tartışmanın unutulması muhtemeldir.²⁹⁵

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Aile problemleri, ciddiye alınması gereken bir konu olduğu için atılacak her adımın birden fazla kişiyi ilgilendiren belirli sorumlulukları da beraberinde getireceği unutulmamalıdır. Evliliğin sonlandırılması, gelip geçici heveslere alet edilmemelidir. Eşlerin ailede daima birbirlerine karşı sevgi ve saygıyı ihmal etmemeleri gerekir. Ayrılma söz konusu olduğunda da yine İslam'a göre hareket edilmelidir. Özellikle kocanın evlilik bağının sona ermesiyle ortaya çıkacak sonuçları ölçüp biçmesi, makul ve soğukkanlı bir değerlendirme yapıp sağduyuyla hareket etmesi gerekmektedir.

5. Kur'an'a göre evlenme engelleri

Bir ailenin oluşabilmesi için eş seçimine dikkat edilmesi yanında aralarında evlenme engeli bulunup bulunmadığı da araştırılmalıdır. Konumuzun önemi açısından evlenme engelleri hakkında bilgi vermekte fayda görüyorum. Evlenme engellerini mutlak (sürekli) ve geçici evlenme engelleri olmak üzere iki kısımda inceleyebiliriz:

5. 1. Mutlak (sürekli) evlenme engelleri

Aralarında evlenme engeli bulunan kişiler ile ilgili hükümler Kur'an ve Sünnet tarafından tespit edilmiştir. Bu gruba giren evlenme engelleri sürekli olup, hiçbir şekilde ortadan kalkmaz.

Kan hısımlığı, evlenmeden doğan hısımlık ve sütten doğan ilişki, devamlı evlenme manileri içinde yer almaktadır.²⁹⁶

Kur'an-ı Kerim'de:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمْ اللَّائِي
أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمْ اللَّائِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّائِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ
تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا

²⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'an*, XI, 360

²⁹⁶ Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, s.80

“Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, (eğer anneleriyle zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur) öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”²⁹⁷ buyrularak doğumla meydana gelen kan hısımlığı, evlenme sebebiyle meydana gelen sıhrî hısımlık ve süt emmek suretiyle oluşan süt hısımlığıdır.

5. 1. 1. Kan hısımlığı nedeniyle evlenilmesi haram olan kadınlar

Bunlar “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları” olmak üzere yedi grubu oluşturmaktadır. Şimdi bunları kısaca izah edelim:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ Ayete göre anneler, oğullarına haramdır. Kendi anneleriniz, babanızın ve annenizin anneleri, onların anneleri, ne kadar yukarıya varırsa varsın bütün nineleriniz size haram kılınmıştır.²⁹⁸

وَبَنَاتُكُمْ Kızlarınız, gerek kendi evladınız, gerek oğlunuzun veya kızınızın kızları, torunları ne kadar aşağı inerse insin sizin zürriyetinizden gelen bütün kızlar size haramdır.

Bilginlerin çoğunluğu, gayri meşru yoldan (zina sonucu) olan kızların da diğer kızlar gibi babasına haram olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü “kızlarınız” sözü geneldir. Ne yoldan olursa olsun, insanın sülbünden gelen bütün kızlara şamildir.²⁹⁹ Bu nedenle *bint* lafzı, kişinin sadece kızlarını değil, oğlu veya kızı vasıtasıyla torunlarını da kapsamaktadır.³⁰⁰

²⁹⁷ Nisa 4/23

²⁹⁸ Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s. 33

²⁹⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, II, 478

³⁰⁰ Şaban, Zekiyü'd-din, *el-Ahkâmü's-Şer'iyye li'l Ahvâli's-Şahsiyye*, Beyrut, 1978, s.147

وَأَخَوَاتِكُمْ *Kız kardeşleriniz*, Anne-baba bir, anne bir, yahut baba bir bütün kız kardeşleriniz. Anne veya baba tarafından nesep ortaklığı olmayan kız haram değildir. Kız kardeşin kız kardeşi, eğer erkeğin kız kardeşi değilse haram olmaz.³⁰¹

Burada şu hususa da değinmekte fayda görüyorum. Bazı aileler, çocukları olmadığından ya da hep aynı cins çocukları olduğundan dolayı üzüyor ya da değişik yollara tevessül edebiliyorlar. Kur'an'da Yüce Allah: "...çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar..."³⁰² buyurarak ister kız ister erkek cinsinden olsun, doğan her çocuk Allah'ın bağıışı ve armağanı olduğuna, erkek ve kız çocuklarına birlikte sahip olmak da kısır kalmak da ilahi iradeye bağlı olduğuna göre, çocuk sahibi olma veya olamama, kız veya erkek çocuğunun dünyaya gelmesi insanlar için bir övgü veya yergi konusu olmamalı, bir üstünlük ya da kusur gibi görülmemelidir.

Kulun görevi, çocuk sahibi olmuşsa bu armağanı veren Allah'a şükretmek, istediği veya gerekli meşru sebeplere tevessül ettiği halde çocuk sahibi olamamışsa sabretmektir.³⁰³ Tabii ki tıbbî bir hastalık varsa tedavi olunacaktır, ancak mutlaka çocuk sahibi olmak için "tüp bebek" yöntemiyle başka bir kadının "taşıyıcı anne" adı altında yumurta hücrelerini almak ya da başka bir erkeğin sperm hücrelerini almak İslam'a göre uygun değildir. Evli eşler arasında uygulanması şartıyla bu yöntem, tedavi kapsamına girer ve bir sakınca bulunmaz. Ancak yabancı bir erkeğin spermini, bir kadına bu yolla nakletmek bir çeşit zina sayılır. Zina benzeri yolla oluşan döllenmiş hücrenin nikahlı eşe nakledilmesi ona meşruluk kazandırmaz. Çünkü bunu yüklenen kadın yalnız taşıyıcılık yapmış olur.³⁰⁴ Böyle bir uygulamadan çocuk sahibi olunduysa bu çocuğun anne ve babası kimdir? Ya da kardeşleri kimdir? Zaman içerisinde farkında olmadan kardeşler arasında bir evlilik olacak olursa bunun sorumlusu kim olacaktır? Bu konuda topluma gerekli dini bilginin verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

وَعَمَّاتِكُمْ *Halalarınız*, Babalarınızın, dedelerinizin kız kardeşleri olan bütün halalarınız.

وَحَالَاتِكُمْ *Teyzeleriniz*, Annelerinizin ve ninelerinizin kız kardeşleri olan büyük küçük bütün teyzeleriniz. Ancak, bu sınıfı teşkil eden kan hısımlarının çocuklarıyla

³⁰¹ Ateş, *Evlenme ve Boşanmayla İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s. 34

³⁰² Şûra 42/50

³⁰³ Kur'an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, 653

³⁰⁴ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 553-554

evlenmek haram değildir. Yani, hala ve teyze kızları, amca ve dayı kızlarıyla evlenmede engel yoktur.³⁰⁵

وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ *Erkek ve kız kardeşinizin kızları, gerek çocukları ve gerekse torunları olsun yeğenleriniz.*

Medeni Kanunda da kan hısımlığı kesin evlenme engelleri arasında sayılmıştır. Üst soy ile alt soy arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında evlenmek yasaktır. (MK. md. 129)

5. 1. 2. Süt dolayısıyla evlenilmesi haram olan kadınlar

وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ *Sizi emzirmiş olan süt anneleriniz ve nineleriniz, süt kardeşleriniz.* Süt anne, kişiyi emziren kadın, yahut bu kadının nesep veya süt anneleri, nineleridir. Bunların hepsi, emene haramdır. Süt emzirenlere anne, beraber emenlere kardeş denilmesi, nesep hükümlerinin bunlarda da geçerli olduğunu gösterir. Süt anneler, süt kardeşler bulununca süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler, süt kardeş kızları da var demektir. Buna göre süt yüzünden haram olanların kıyas yoluyla yedi olduğu, fakat Kur'an-ı Kerim'de yalnız ikisinin anılmasıyla yetinildiği anlaşılır.³⁰⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) : “Nesepçe haram olanlar süt yoluyla da haram olurlar.”³⁰⁷ Buyurmak suretiyle süt hısımlığından doğan evlilik yasağı, nesebe (kan) hısımlığına benzetilerek genişletilmiştir.

Yani süt emziren kadın, emen çocuğun annesi durumuna, kadının kocası da babası durumuna geçer. Kadın o çocuğa haram olduğu gibi oğulları, kızları, erkek ve kız kardeşleri, ataları, amcaları, teyzeleri, oğul ve kız torunları ve dayıları da haram olur. Aynı kadından emen erkekler ve kızlar –ister emzirenin kendi çocuklarıyla emsin, ister başkalarının çocuklarıyla o kadından emmiş bulunsun- birbirlerine haram olurlar. Böylece neseb ile yedi, buna kıyasen süt ile de yedi olmak üzere buraya kadar ayette on dört mahrem sayılmış olmaktadır.³⁰⁸

Süt hısımlığının bir evlilik engeli oluşturması, İslam dinine has bir hükümdür. Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta süt hısımlığı bulunmamaktadır. Kilise hukukunda vaftiz

³⁰⁵ Şaban, Zekiyü'd-din, a.g.e. s. 145

³⁰⁶ Ateş, *Evlendirme ve Boşanmayla İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s.35

³⁰⁷ Ebû Davûd, “Nikah”, 7; Tirmizi, “Radâ”, 3

³⁰⁸ Ateş, Süleyman, a.g.e. s.35

evladı ile vaftiz anne ve babası arasında meydana geldiği kabul edilen evlenme yasağı ise manevi yakınlık sebebine dayanmaktadır.³⁰⁹

Süt hısımlığı sadece emen çocuk ile emziren kadın ve o kadının kan hısımları arasında vücut bulur. Emen çocuğun kan hısımlarıyla emziren kadın arasında süt hısımlığı söz konusu olmaz. Buna göre süt emen çocuğun öz kardeşleriyle süt kardeşleri birbirleriyle evlenebilirler. Aynı şekilde süt emen çocuğun babasıyla süt anası, anasıyla süt babası arasında süt emme (rada) sebebiyle haramlık söz konusu olmaz.³¹⁰ Süt hısımlığı, sadece belirli yakınlar arasında evlenme engeli oluşturur; mirasçılık, nafaka yükümlülüğü, şahitlik yasağı gibi hükümler doğurmaz.³¹¹

Emilmesi gereken süt miktarı konusunda farklı görüşler ifade edilmiştir. Ebû Hanife ve İmam Mâlik'e göre, eğer çocuk en az orucu bozacak kadar bir miktar süt emerse, o kadın evlilik bakımından aynı öz annesi gibi olur. Fakat İmam Ahmed'e göre, haramlar, ancak çocuk en az üç kez emdiğinde, İmam Şafi'ye göre de en az beş kez emdiğinde yasak başlar.³¹²

Süt hısımlığının doğması için süütün emme süresi içinde emilmesi şarttır. Ebû Hanife'ye göre bu süre iki buçuk yıldır. Delili ise, "...Çocuğun ana karnında taşınması ile süttten kesilmesinin süresi otuz aydır."³¹³ ayetidir. O'na göre, otuz ay, hem gebeliğin hem de süttten ayrılmanın ayrı ayrı süresidir. Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarının da aralarında bulunduğu çoğunluğa göre de iki yıldır. Delili ise: "Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler."³¹⁴ ayetiyle, Hz. Peygamber'in: "Süt hısımlığı, ancak iki yaş içinde emziren sütle teşekkül eder."³¹⁵ hadisine dayanmaktadır.³¹⁶

Burada bir hususu belirtmekte fayda görüyorum. Son zamanlarda özellikle medyada süt bankacılığı adı altında tartışmalar yaşanmaktadır. Çocuklar süt anneye çeşitli nedenlerden dolayı verilebilir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de süt anneye verilmiştir.³¹⁷ Ancak, süt bankası gibi bir çalışmada kimin kimden süt emdiği net bir şekilde belli olmalıdır. Yani bu şartlar sağlanırsa caiz olur. Eğer bunun kaydı tutulmaz ise bebek için çok önemli olan anne sütü hizmeti verilir ama bir harama da kapı açılmış

³⁰⁹ Kaşıkçı, Osman, "Rada" md. *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 384

³¹⁰ Aktan, Hamza, Sosyo- Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, II, 403

³¹¹ Kaşıkçı, Osman, a.g.m. *DİA*, XXXIV, 385

³¹² Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 344

³¹³ Ahkaf 46/15

³¹⁴ Bakara 2/233

³¹⁵ Buhari, "Nikah", 21

³¹⁶ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.171

³¹⁷ İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, (I-VIII), Beyrut, 1978, c.1, s.111

olur. Süt annelik durumunda süt emen çocuk süt anneden olan bütün çocuklarla evlilik durumu haramdır. Bu sebeple çocuk, süt annesinden olan bütün çocuklarını tanımalıdır. Eğer bunlar kayıt altına alınmaz ise ilerde evlenmeleri muhtemel olan bu çocukların sorumluluklarını kime ait olacaktır? Bunların iyi araştırılması gerekmektedir.

5. 1. 3. Sıhrî hısımlık sebebiyle evlenilmesi haram olan kadınlar

Sıhr (çoğulu *eshâr*) kelimesi, “eritmek, karıştırmak ve yaklaştırmak” gibi manalara gelen *shr* kökünden türemiş olup evlilik bağı tarafların ve yakınlarının birbirine kaynamasını ve karışmasını sağladığı için bu yolla meydana gelen hısımlığa *sıhriyyet* denmiştir.³¹⁸

Kur’an-ı Kerim’de:

وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ *Kadınlarınızın anneleri* diye ifade olunan kayınvalideyle evlenmek, zifaf olsun olmasın, size haramdır.³¹⁹ Fakat Hz. Ali’ye göre, eğer henüz cinsel birleşme meydana gelmemişse, nikahlayan kişiye, o kadının annesi haram olmaz.³²⁰

وَرَبَائِكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ *Kendileriyle zifafa girdiğiniz karırlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleriyle zifafa girmemişseniz- onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur.*

Eğer nikahladığınız halde henüz anneleriyle birleşmemişseniz, kızlarını almanızda üzerinize bir günah yoktur. Ayetin açık anlamı, üvey kızın, kocaya haram olması için iki şartı gerekli kılıyor:

1) Üvey kızın, üvey babasının evinde bulunması. İslam Bilginlerine göre, üvey kızların genellikle anneleriyle birlikte üvey babalarının yanında buldukları için ayette: “*evlerinizde bulunan üvey kızlarınız*” diye ifade edilmiştir.

2) Üvey babanın, kızın annesiyle birleşmesi. Birleşmeden annesinden ayrılan adam, kızıyla evlenebilir.³²¹

³¹⁸ Aktan, Hamza, “Sıhriyyet” md. *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 111

³¹⁹ Ateş, *Evlenme ve Boşanmayla İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s.39

³²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 345

³²¹ Ateş, Süleyman, a.g.e. s.40

Allah, bu kelimeleri, akrabalık ilişkisinin hassasiyetini göstermek için kullanmıştır. Karısının kızı, kendi evinde büyümüş olsun veya olmasın, kocaya haramdır.³²²

Sihri hısımlık bağı, kişinin sosyal ve ailevi çevresini oluşturması, akrabalık ilişkilerini ve sorumluluklarını yakından ilgilendirmesi yanında aile hukukunun önemli bir konusunu da meydana getirmektedir.

وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ Kendi sülbünüzden gelen oğullarınızın eşleri, yani gelinleriniz ki, bütün torunların eşlerini de kapsar. “sülbünüzden” kaydı ile, üvey oğullar ve evlatlıklar bu hükümden çıkarılmıştır.³²³ Evlatlık olarak alanın oğullarının dul veya boşanmış eşlerinin değil, sadece kendi oğullarının karılarının kendilerine haram olduğunu belirtmek için kullanılmıştır.³²⁴

Hz. Peygamber’in azatlı kölesi olan Zeyd b. Harise’yi toplum, Muhammed’in oğlu Zeyd diye çağırıyordu. Yüce Allah, bu uygulamanın yanlış olduğunu, Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur:

وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ

“...Allah, evlatlıklarınızı öz çocuklarınız gibi tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O erdirtir. Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nispet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin...”³²⁵

Yüce Allah, Resûlüne yüklediği peygamberlik görevleri arasında, evlat edinme geleneğinin izlerini silme sorumluluğunu da O’na yüklemek istiyordu. Allah, Zeyd’in Zeyneb’i yakında boşayacağını ve kararlaştırdığı bir hikmetten dolayı kendisinin onunla evleneceğini Hz. Peygamber’e ilham ediyordu.³²⁶

Hz. Peygamber’in evlatlığı Zeyd, eşi Zeyneb binti Cahş’ı boşayınca cahiliye örfüne göre Zeyneb, Allah elçisinin gelini olarak kabul edildiği için bu durum Hz.

³²² Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 345

³²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, s. 1324

³²⁴ Mevdûdî, a.g.e. I, 345

³²⁵ Ahzab 32/4-5

³²⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, IX, 338

Peygamber ile aralarında evlenme engeli sayılıyordu. Ancak bu anlayış Kur'an'da şu ayette kaldırılmıştır:

فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا
مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

“...Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikahladık ki evlatlıkları, karılarıyla ilişkileri kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.”³²⁷

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), evlatlığı Zeyd, eşi Zeyneb'i boşayıp iddeti bittikten sonra onunla evlenmiştir. Böylece bir cahiliye örfü de bu şekilde sona ermiştir.³²⁸

Evlatlık kurumunu yaşıtan etkenlerden biri de kimsesiz çocukların bakım ve gözetim ihtiyacıdır. Bunlara nesebi belli olmayan çocuklar da eklenebilir. I. ve II. Dünya savaşlarının doğurduğu sosyal problemler çerçevesinde Batı'da nesebi belli olmayan veya kimsesiz kalan çocukların sayısında büyük bir artış meydana gelmiş ve evlat edinme kurumunun hukuk sistemlerinin tekrar gündemine girmesinin önemli faktörünü oluşturmuştur. Müslümanlığın evlenmeyi kolaylaştırıp özendirme, boşanmaya cevaz vermesi, gayri meşru birleşmelere ağır cezalar tertip etmesi İslam toplumunda evlilik dışı çocukların sayısını çok azaltmıştır.³²⁹

Diğer taraftan çocukların bakımı İslamiyet'in özen gösterdiği konuların başında gelmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde³³⁰ ifade buyrulduğu gibi, kimsesizleri koruyup gözetme ve onlara iyi davranma mecburiyeti getirirken savaş ganimetlerinin paylaşımını konu alan ayetlerde de³³¹ bu mallardan yetimlere pay ayırarak devleti, kimsesizlere sahip çıkma konusunda sorumlu tutmuştur. Öte yandan bu kurumun zaman zaman kötüye kullanıldığı, evlatlıkların ucuz iş gücü ihtiyacını giderme amacına yönelik olarak istihdam edildiği de görülmüştür.³³²

Bu konuyla ilgili olarak bir hususu belirtmekte fayda görüyorum. Toplumda zaman zaman bazı kimselerin özellikle de çocuğu olmayan ailelerin, öksüz, yetim ve muhtaç durumda olan çocukları, ya kendi akrabalarından ya da çocuk yuvasından almak

³²⁷ Ahzab 32/37

³²⁸ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.171

³²⁹ Aydın, M. Akif, “Evlat Edinme” md. *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 528

³³⁰ Bakara 2/220; Nisa 4/8-10; Duha 93/9

³³¹ Enfal 8/41; Haşr 59/8

³³² Aydın, M. Akif, *DİA*, a.g.m. XI, 528

suretiyle evlat edindiklerini ve nüfusuna geçirdiklerine şahit olmaktayız. Unutulmamalıdır ki bu çocuklar o kişilerin öz babaları ya da öz anneleri değildir. Kendilerinin bu durumu çocuktan saklamaları doğru değildir. Kur'an'ın ifadesiyle o çocukları babalarına nispet ederek çağırılmaları ya da babalarının kim olduğu bilinmiyorsa dinde kardeşi olarak tanınması gerektiği istenmektedir. Zaman içerisinde meydana gelebilecek problemlere karşı çözümün de bu olduğunu düşünüyorum.

5. 2. Geçici Evlenme Engelleri

Bu türdeki evlenme engelleri, belirli hallerde ortadan kalkabilir ve dolayısıyla daha önce evlenemeyen taraflar evlenebilir hale gelebilirler. Şu altı şekil bu tip evlenme engellerini göstermektedir:

5. 2. 1. Din farkı

Geneli itibariyle bütün insanlığın evlilik kurumuna sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak aile kurulurken din farkı göz önünde bulundurulmalı mı? Yoksa kişinin birbirini sevmesi ve kabullenmesi yeterli mi? Bu konuda toplumda bir problem oluşur mu? Bu durumdan çocuklar nasıl etkilenmektedir? İslam'ın bu konuya bakışı nasıldır? Bu ve buna benzer sorulara ayetlerin ışığında cevap vermeye çalışalım.

Yahudilik ve Hıristiyanlıkta din farkı, aile kurmak için önemli bir konu mudur? Öncelikle bu konuya biraz değinmek istiyorum.

Yahudilik, din farklılığını bir evlenme engeli kabul eder.³³³ Bu yüzden Yahudiler kendilerinden başkasıyla evlenme konusunda titiz davranmakta ve Babil sürgününden sonra bazı tavizler verilmiş olsa da yabancılara kız vermemektedirler.³³⁴ Yahudilik'te Yahudi olmayanla evlenme, Yahudi soyunu bozacağı için uygun görülmemiştir.³³⁵

Hıristiyanlıkta da din farklılığı evlenme engeli olarak kabul edilmiştir. Kilise, XII. asırda Hıristiyanlarla Hıristiyan olmayanların evliliğini hükümsüz saymıştır. Roma İmparatorluğu Kanunları ise Hıristiyanlarla Musevilerin evlenmesini kesin olarak yasaklamıştı. Daha IV. asırdan itibaren mahalli konsiller, Hıristiyanlarla Hıristiyan

³³³ Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), İst.1996, Tensiye, 7/3; Ezra, 10/10-11

³³⁴ Erdem, Mustafa, "Dinler ve Aile", Türk Aile Ansiklopedisi, Ank.1991, I, 343

³³⁵ Ünal, Asife, *Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik*, Kültür Bakanlığı, Ank. 1998, s.25-26

olmayanların evlenmelerini yasaklayan bir çok kararlar aldılar. Hıristiyanlıkta evlenme, Kilise, İsa ve Tanrı'nın meydana getirdiği birliği temsil eder. Oysa Hıristiyan olmayan kimselerin evlenmesi böyle bir netice doğurmaz.³³⁶

İslam'da ise, müşriklerle evlenmek yasaklanmıştır. Bu hususta haramlık, şirk ortadan kalkıncaya kadar devam eder. Müşrik kapsamına Allah'tan başka şeylere, yani aya, güneşe, tabiat güçlerine tapanlar girdiği gibi; ateistler, Bahâiler ve Kadiyâniler de girer. İslam'ın iman esasından birine inanmayan kimse de aynı hükme bağlıdır.³³⁷

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyruluyor:

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَا أُمَّةً مُّؤْمِنَةً خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَا أَعْبَادٌ أَوْلَىٰ لَكُمْ بِالنَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mü'min bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar. Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara ayetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler.”³³⁸

Ali bin Ebi Talha, İbn Abbas'tan rivayetle: “Müşrik kadınlar iman edinceye kadar onları nikahlamayın” kavlinde : Allah bunlardan ehl-i kitap kadınlarını istisna etmiştir, demiştir. Mücahit, İkrime, Said bin Cübeyr, Dahhak ve diğerleri de böyle demişlerdir.³³⁹

Evlilikte iki kişi arasında köklü bir mutabakatın ve uzun bir birlikteliğin olması arzu edilir. Mü'min bir erkeğin, Allah'a ortak koşan bir kadını beğenmesi, güzelliği ve benzeri dünyevî nedenlerle olabilir. Mü'min bir kadının, Allah'a ortak koşan bir erkeği beğenmesi de aynı nedenlerden olabilir. Mü'min kişi, ahiret ile dünyanın çatıştığı

³³⁶ Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya, 1998, s.111

³³⁷ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 172

³³⁸ Bakara 2/221

³³⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm* I, 582

meselelerde ahireti tercih eder. O halde mü'min, cehenneme çağrı yolunu tercih eden müşrik bir kadınla, evlilik gibi önemli ve kalıcı bir bağ kuramaz.³⁴⁰

“Mü'min bir cariye müşrik bir kadından hayırlıdır, kadın hoşunuza gitse de...”

Bu ayet Abdullah bin Revaha hakkında inmiştir. Onun bir cariyesi vardı. Ona kızdı ve ona bir tokat vurdu. Sonra da pişman oldu, Hz. Peygamber'e gelip haber verdi. O da: “O nasıl biridir?” dedi. Abdullah bin Revaha da: O, oruç tutar, namaz kılar, güzel abdest alır ve Allah'ın bir, senin de O'nun Peygamber'i olduğuna şahadet getirir, dedi. Hz. Peygamber de: Ey Abdullah, o mü'mindir, dedi. O da: Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki onu azad edip nikahlayacağım, dedi ve onu nikahladı. Müslümanlar, onu bu hareketinden dolayı kınadılar. Cariyesini nikahladı, dediler. Onlar ise müşrikleri nikahlamak isterler, soyları nedeniyle böyle yapmak isterlerdi. Allah Teala da: “Mü'min bir cariye müşrik bir kadından daha hayırlıdır, kadın hoşunuza gitse de...” ayetini indirdi.³⁴¹

Ayet, mü'min erkeklerden söz ederken *evlenin, evlenmeyin* etken kipini kullanırken, mü'min kadınlardan söz ettiğinde *evlendirin, evlendirmeyin* şeklinde ettirgen kipi kullanmaktadır. İşte bundan dolayı alimlerin çoğu, kadının evliliğinde velisinin rızasını şart koşmuşlardır. Kuşkusuz velinin rızasından önce kadının kendi rızası önemlidir. Kadının rızasından sonra ancak velisinin rızası bir anlam ifade eder. Kimse rıza göstermesi için kadını zorlayamaz.³⁴²

Müslüman erkeğin kitabî kadınla evlenmesinin caiz olduğu hükmü, daha sonra gelen:

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلْلٌ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلْلٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Bugün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini

³⁴⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 242

³⁴¹ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, III, 717; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm*, I, 584

³⁴² Şimşek, a.g.e. I, 243

vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir.”³⁴³ Ayetiyle açıklanmıştır.

Şu halde Kitap ehlerinden olanların yiyeceklerini yerken veya kadınlarını alırken imanı bozmaktan, dinden dönme tehlikesine düşmekten son derece çekinilmelidir.³⁴⁴

Müslümanlar Kitap Ehliyle, onlar da Müslümanlarla bir arada yemek yiyebilirler. Ancak, Kitap Ehli İslam hukuku açısından gerekli kuralları gözetmez veya yiyecek ve içeceklerinin içine haram şeyler karıştırırlarsa, Müslümanlar onların yemeklerine katılmamalıdır. Eğer kestikleri hayvanın üzerine Allah’ın adını anmazlar veya Allah’tan başka bir şeyin adını anarlarsa, bu hayvanın eti Müslümanlara haram olacaktır.³⁴⁵

Ehl-i kitap’tan olan gayri müslim erkekle Müslüman kadının evlenmesinin caiz olmadığı hükmü de bütün İslam alimlerinin (müctehid ve müfessirler) ittifakı yani icmâ-ı ümmet vardır. Bu icmâin nakli (vahye dayanan) delili ayetler ve uygulamalardır. Şöyleki:

a) Ehl-i kitap’tan olan gayri müslimlerin de bir kısmında şirk vardır, ayet bu bakımdan onları da içine almış, Maide ayeti, kadınlarıyla müslüman erkeklerin evlenmelerini caiz kılmış (bu ayetin hükmünden onları istisna etmiş), fakat müslüman kadınların kitabî erkeklerle evlenebileceklerini söylememiştir; Şu halde yasağın bu parçası devam etmektedir.

b) Mümtehine suresinin 10. ayetinde Medine’ye göçüp gelen ve sığınan kadınlardan mü’min olanların kafirlere geri verilmesi şu ayetle yasaklanmıştır: لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ “...ne bunlar onlara ne de onlar bunlara helaldir.” Buyrulmuştur.

Hudeybiye Anlaşmasının üzerinden fazla bir zaman geçmemişti ki Mekke’deki azılı düşmanlardan Ukbe b. Ebî Muayt’ın Müslüman olan kızı Ümmü Külsüm, bir yolunu bulup Medine’ye geldi; Hz. Peygamber’e iltica edip, “Ya Resulallah! ben, dinim için onların yanından kaçıp geldim. Beni koru, müşriklere geri verme! Beni kafirlere geri verecek olursan, bana işkence yaparlar, dinimden döndürmeye çalışırlar!”³⁴⁶ dedi. Bunun üzerine Mümtehine sûresinin 10. ayeti nazil oldu.

³⁴³ Maide 5/5

³⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 168

³⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu ’l-Kur’an*, I, 458

³⁴⁶ İbn Sa’d, “*Tabakat*”, VIII, 231

Burada kafirlerden büyük ihtimalle, Mekke müşrikleri kastedilmektedir. Ancak kullanılan ifade, manası daha kuvvetli olan “kâfir” dir. Bu ifadeye göre kâfir erkek ile müslüman kadın evlenemez.

a) İslam aile hukukuna göre ailenin velisi ve reisi erkektir. Erkeğin kâfir olması durumunda ise, mü’min kadın onun emri ve yönetimi altına girecektir.

b) Örnek devirlerden günümüze kadar uygulama da böyle olmuştur. Gayri müslim kadınlarla müslüman erkekler evlenmişler, ancak kitabî de olsalar gayri müslim erkeklerle müslüman kadınlar evlenmemişlerdir.³⁴⁷

Kitabî olan kadın, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi semavî dine iman eden kimsedir. Yahudiler Tevrat’a, Hıristiyanlar da İncil’e inanmaktadırlar. Ayetteki “*muhsenât*” kelimesiyle hür ve iffetli kadınlar kastedilmiştir. Ayrıca insanların iffetli kadınlarla evlenme arzusunda olacaklarını, karı- koca arasındaki sevgi ve sükûnetin sağlanması için bunun gerekliliğine işaret edilmektedir.

Müşriklerle değil de kitabî olan kadınla evliliğin mübah olmasındaki sebep; bu kadının müslümanla evlenmesi dolayısıyla bazı İslamî temel prensiplerle karşılaşması Allah’a, Peygamberlere, ahiret gününe, hesap gününe iman etme ihtimalidir. Karı-koca arasında var olan bu temel prensipler de, aile hayatının doğru çizgide yürütmesine vesile olacaktır.³⁴⁸

İslam dini, getirdiği hükümlerde sosyal yapıyı, çevreyi, fertlerin psikolojik durumlarını göz önünde bulundurmıştır. İnsanın dünya ve ahiret saadetinde aile hayatının önemli bir yeri vardır. Eşler arasındaki ilişki sadece cinsel değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir ilişki olduğundan Müslüman eşin müşrik olan eşini etkileyip onun, ailesinin ve çocuklarının Müslüman olmalarına sebep olabileceği gibi, müşrik eşin de Müslüman eşini, ailesini ve çocuklarını şirke düşürmesi de mümkündür. Müslüman ise, küfre götürecek bir şeyi yapmaktansa, duygularını bastırmayı tercih etmelidir.³⁴⁹

Bütün bu açıklamalardan sonra şunları söyleyebiliriz: Aile kurulurken, inanç farklılığına dikkat edilmelidir. Geleneğe göre Müslümanların ancak kendi aralarında evlenebilecekleri ilke olarak kabul edilir. Bununla birlikte Müslüman erkeğin ehl-i kitaptan olan kadınlarla da evlenebileceği belirtilmiştir, ancak böyle evliliklerde de zaman zaman aile ilişkilerinde, özellikle çocukların eğitimi, dini inancı, kişiliği üzerinde

³⁴⁷ Kur’an Yolu, I, 239-240

³⁴⁸ Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 123

³⁴⁹ Acar, Halil İbrahim, “*Evlenme Engeli Olarak Din Farkı*”, AÜİFD, 2002, XVII, 32

bazı problemlerin yaşandığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte Ehl-i kitaptan olup sonradan İslam'ı seçenlerin ve çocuklarını İslam'a göre yetiştiren ailelerin olduğunu da ifade edebiliriz.

Günümüzde bazı evliliklerde din farkının gözetilmediğine tanık oluyoruz. Halbuki bu davranış İslam'a göre uygun değildir. Din farkı önemli bir meseledir. Özellikle çocukların dinî açıdan yetiştirilmelerinde olumsuz anlamda bir etkileme söz konusu olmaktadır. Bu yüzden gençlerin evlenirken mutlaka din faktörünü göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

5. 2. 2. İki kız kardeşle birden evlenememe

وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ Bir erkekle baldızı yani evli bulunduğu kadının kız kardeşi arasında muvakkat bir sıhrî haramlık mevcuttur. Kişi evli bulunduğu kadını boşayıp kadın iddetini bitirmeden veya evli bulunduğu kadın ölmeden baldızıyla evlenemez. Başka bir ifadeyle kişi aynı anda iki kız kardeşle nikahlı bulunamaz.³⁵⁰ Kur'an'da bu hüküm açık olarak ifade edilmektedir.³⁵¹

Bir kadın ile halası ve teyzesinin, kardeşi kızınının, kız kardeşi kızınının üzerine aynı anda bir erkekle nikahlı olmalarının haram olduğu da hadis ile sabittir.³⁵² Geçmişte iki kız kardeşle aynı anda evli olmak caiz görülüyordu. Bu ayetle söz konusu adet ortadan kaldırılmış ve geçmişte bu şekilde evlilik yapmış olanlar, bu ayetten sonra eşlerinden birini boşamıştır. Ayetteki ifadeler, geçmişte bu şekilde yapılmış olan evliliklerin devam edebileceğini değil, böyle bir yasak geçmişte olmadığından dolayı kişiye günah yazılmayacağını anlatmaktadır.³⁵³ Ayetin devamında da:

إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

“Ancak geçen geçmiştir. Çünkü Allah hakikaten yargılayıcıdır, çok esirgeyicidir.” buyurmak suretiyle İslamiyet'ten önce bu tür uygulamaların yapıldığını, ancak Allah'ın çok bağışlayan olduğu ifade edilmiştir.³⁵⁴

³⁵⁰ Aktan, Hamza, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, II, 402

³⁵¹ Nisa 4/23

³⁵² Buhari, “Nikah”, 27

³⁵³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 492

³⁵⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, V, 85

5. 2. 3. Evli bir kadınla evlenememe

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı...³⁵⁵ Başkasıyla evli olmaktan doğan evlenme engeline “hakku’l gayr” (başkasına aidiyet) denilmektedir.³⁵⁶

İhsân terimi lügatta menetmek demektir. Namusu zarardan koruduğu için evli erkeğe *el muhsan*, kadına da *el muhsane* denir. İhsan terimi, Kur’an’da dört anlamda kullanılır: hürriyet, iffet, İslam ve evlilik. Burada evlilik anlamında olup, *el muhsanat*, evli kadınlar demektir.³⁵⁷ “Sahip olduğunuz cariyeler başka” istisnası ipucu ile de hür olan kadınlar demek olduğu anlaşılmaktadır. Gerek Müslümanların, gerek zimmilerin ve gerek kendileriyle savaş halinde bulunan kimselerin nikahı altında bulunan ve hür olan bütün kadınların da genel olarak nikahı haramdır.³⁵⁸

Bu ayetle –Cahiliye devrinde bazı durumlarda caiz görülen- birden fazla erkekle evli olma adeti kaldırılmış, bir kadının ancak bir erkeğin nikahı altında bulunabileceği ve yalnızca onunla karı-koca hayatı yaşayabileceği hükmü getirilmiştir.³⁵⁹ Bu, İslam toplum düzeninde birinci temeli teşkil eden ve aileyi koruma amacına yönelik bir hükümdür. İslam toplumu aile temeli üzerine kurulmuştur. Burada, birçok kişinin aynı kadınla yapacakları cinsi ilişkiden veya fuhşun yayılıp toplumun kirlenmesinden kaynaklanan her türlü nesep karışıklıklarından ve bütün şüpheli durumlardan aileyi koruma amacı güdülmüştür. Bu kural, aynı zamanda toplumun birlik ve uyumunu sağlamanın da garantisidir.³⁶⁰

Bugün toplumda aile bağlarının zayıflatılmasını amaçlayan veya ailenin temel taşı olan “sorumluluk” bilincini yıkmayı, onun yerine değişken “arzu”ları, geçici “iç güdülerini” veya “şehveti” yerleştirmek isteyen ve bunu da medya kanalıyla yaymaya çalışan insanlar olabilir. Bu kişiler, cinsel istek ve arzuları ön plana çıkararak aile bağlarını gevşetme amacına yönelik yayınlar yapabilirler. Eşiyle küçücük bir anlaşmazlığa düşen bir kadına, hemen bir erkek arkadaş bulmasının telkin edilmesi,

³⁵⁵ Nisa 4/24

³⁵⁶ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 100

³⁵⁷ Ateş, Süleyman, *Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s.42

³⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, II, 539

³⁵⁹ Kur’an Yolu, II, 32

³⁶⁰ Kutub, *Fî Zılâli’l Kur’an*, II, 440

böyle bir erkek arkadaşı kurduğu gayri meşru ilişkiyi de “kutsal ilişki” gibi göstermek İslam’a göre uygun değildir. Bu görüşlerin yayılmasını isteyenler, toplumun yıkılmasını, fuhuş ve ahlaksızlığın yayılmasını isteyen şehvet düşkünü ve nefislerine esir olanların görüşüdür.³⁶¹

إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ “Ellerinizi sahip olduğu” anlamındaki ayette geçen “yemin” kelimesi, aslında sağ el manasında olduğundan yani ellerinizle meşru bir şekilde hakkıyla kazandığınız mülklerinize demektir ki, en fazla köle ve cariyeler için kullanılır. Burada söz konusu kadınlar olduğu için bundan maksat hakkıyla sahip olduğunuz köle kadınlar demek olduğu da apaçık bellidir.³⁶²

İslam hukukuna göre, bütün esir alınan kadınlar devlete teslim edilir. Devlet de onları serbest bırakma, düşman elindeki Müslüman esirlerle takas etme veya onları askerlere dağıtma hakkına sahiptir.³⁶³

Esir alınan kadınlarla birleşebilmek için kadınların iddetlerinden çıkmış olmaları, gebe olmamaları şarttır. Gebe kadınlarla birleşmek yasaklanmıştır. Sonra her insan ancak kendi cariyesi ile birleşebilir. Başkalarının cariyesi ile birleşmek zina olur.³⁶⁴

كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ

“(...Bunlar) üzerinize Allah’ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı.”

5. 2. 4. Kadının iddet beklemesi sebebiyle evlenmesinin haram olması

Sözlükte “saymak, sayılan şeyin miktarı, adet” anlamına gelen iddet kelimesi İslam hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. Bunun için de iddet, evliliğin sona ermesinin belli başlı sonuçları arasında yer alır.³⁶⁵

³⁶¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, II, 442

³⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 540

³⁶³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, I, 347

³⁶⁴ Ateş, Süleyman, *Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s. 43

³⁶⁵ Acar, H.İbrahim, “İddet” md. *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 466

İslam'da iddetin süresi, evliliğin sona ermesi şekillerine göre farklılık göstermektedir:

5. 2. 4. 1. Kocası ölen bir kadının iddet süresi;

Kur'an-ı Kerim'de:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

*“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”*³⁶⁶ buyruluyor.

Arap toplumunda kocası ölen kadın, bir yıl yas tutar, evinden ayrılmazdı. Kur'an, bu süreyi dört ay on güne indirmiştir. Fakat bu müddet sonunda kadının, mutlaka evden çıkıp gitmesi gerekmez. Şayet kadın, evinden ayrılmak istemezse, kocanın varisleri, terekeden, bir yıl süreyle kadının nafakasını karşılamak zorundadır. Ancak bu bir yıl, yas tutma süresi değildir. Dört ay on günden fazla yas tutmak haramdır.³⁶⁷

Kocası vefat etmiş olan kadınlar, iddet süresi içerisinde, evlenme isteğini açığa vuracak şekilde süslenmez, güzel koku sürünmez ve görücüye çıkmazlardı. Bir yıl geçmeden evlenemez, şahsî hürriyetini kullanamazdı.³⁶⁸

Sürenin bu şekilde belirlenmesi, kadının hamile kalıp kalmadığının kesin olarak ortaya çıkmasıyla izah edilmiştir. Az da olsa bazı müfessirler bunun, yas müddeti olduğunu söylemişlerdir. Bu sebeple kadının hamile olmadığı kesin olarak ortaya çıksa bile bu müddeti bekleyeceğini söylemişlerdir. Ancak yas tutmak; yıkanmamak, tırnakları kesmemek, saçını taramamak, yırtık elbise giymek yahut siyah elbiseler bürünmek anlamına alınmamalıdır. Bilakis bu tür şeylerden kaçınmak gerekir. Burada kastedilen, kocası ölmüş olan kadının, evlenme isteğini açığa vuracak şekilde süslenmemesi, giyim kuşamında sade olmalıdır.³⁶⁹

³⁶⁶ Bakara 2/234

³⁶⁷ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 418

³⁶⁸ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (I-XIII), İstanbul, ts. Anadolu Yay. II, 656

³⁶⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 254

Kocası ölen bir kadına, iddet süresi içerisinde açıkça evlenme teklifi edilmesi yasaklamıştır.

Kur'an'da şöyle buyruluyor:

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْتَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِيمَ اللَّهِ أَنَّكُمْ سَتَذَكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ

“(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileriyle evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikah yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok bağışlayandır, halimdir.”³⁷⁰

Buna göre, iddet bekleyen bir kadına üstü kapalı evlilik teklifi çitlatılabilirse de iddet müddeti sonuna kadar evlenme akdetmek mümkün olmayacaktır.³⁷¹

5. 2. 4. 2. Kocası ölen bir kadın hamileyse;

Kur'an-ı Kerim'de:

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

“...Hamile olan kadınların bekleme süresi ise, doğum yapımlarıyla sona erer.”³⁷²

Hamile kadının iddet süresinin doğum bitimine kadar olduğunda tüm İslam alimleri görüş birliği içindedir. Ancak iddeti esnasında kocası vefat eden hamile kadının iddet süresi hakkında ihtilaf vardır. Bunun nedeni, Bakara 234'te kocası vefat eden kadının iddetinin 4 ay 10 gün olarak belirtilmiş olmasıdır. Zira bu ayette dul

³⁷⁰ Bakara 2/235

³⁷¹ Bilmen, *Hukuki İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 385

³⁷² Talak 65/4

kadınlar içine, hamile olanların da girip girmediği sarıh değildir. Hz. Ali ve İbn Abbas, bu iki ayeti birlikte mütaala edip, sonuçta hamile kadının iddetinin doğuma kadar olduğunu açıklamışlardır. Ancak hamile olan dul kadın için, iki iddetten uzun olanını kabul etmişlerdir.³⁷³

Ebu Seleme b. Abdirrahman, İbn Abbas ve Ebu Hüreyre (r. anhüm) kocasının vefatı esnasında yükünü bırakan bir kadının (Sübey'atü'l Eslemi) iddeti hakkında fikir alış verişinde bulunuyorlardı. İbn Abbas, "İki sürenin sonuncusunu bekler." dedi. Ebu Seleme ise, "Hayır! Yükünü bırakınca helal olur." dedi. Ebu Hüreyre de "Ben kardeşimin oğlu ile aynı görüşteyim." dedi. Bunun üzerine durumu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Ümmü Seleme'ye iletiler. Ümmü Seleme dedi ki: "Sübey'atü'l Eslemiye, kocasının vefatından biraz sonra doğurdu ve Resulullah (s.a.v.)'tan fetva istedi. Hz. Peygamber de ona evlenmesini emretti, buyurdu."³⁷⁴

Vefat iddetinin hikmeti hakkında değişik açıklamalar yapılmıştır. Bunların başında kadının ölen kocasından hamile olup olmadığını tespit etmek ve şayet hamile kalmışsa çocuğunu doğuruncaya kadar bir başkasıyla evlenmesini engellemek gelir. Bunun yanı sıra duygusal yönü daha baskın olan kadının kendisini toparlayıp hayata intibak etmesine fırsat vermek de iddetin amaçlarından biri olarak gösterilmiştir.³⁷⁵

İddet beklemenin bir hikmeti de, bu süre içerisinde karı kocanın iyice düşünüp bir anlaşma zemini bulmalarına, aradaki kırgınlığı gidererek tekrar birbirlerine dönmelerine imkan verilmesidir. Karı-koca herhangi bir sebeple kavga edebilir, anlaşmazlığa düşebilir, öfkeye kapılıp boşanmağa kalkabilirler. Ama bu anlaşmazlık, çoğu kez bir öfkenin eseridir. Şimdi bunlar, birbirlerine yaklaşımadan, aynı evde veya başka evlerde bir süre ayrı yaşayıp düşünürlerse, çoğunlukla yaptıklarına pişman olur, birbirlerini gerçekten sevdiklerini ve ayrı yaşayamayacaklarını anlar ve birbirlerine dönmeğe karar verebilirler.³⁷⁶

5. 2. 4. 3. Boşanan bir kadının iddeti;

Boşanan kadının iddeti, üç defa hayız görüp temizlenmesidir. Bu da ayette açık bir şekilde ifade edilmiştir:

³⁷³ Razi, *Tefsiru'l- Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, XXX, 35

³⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 119

³⁷⁵ Kur'an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 257

³⁷⁶ Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s. 59-60

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنْنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁷⁷

Yukarıdaki ayette geçen *kurû* ve *akra*, *kar’ün* kelimesinin çoğuludur ki, zıt anlamlı sözcüklerden olarak, hayz ve tuhur (temizlik) anlamlarına gelen ortak bir sözcüktür. Ebu Hanife, bunu hayz (adet) anlamında almış, Şafî de tuhr (temizlik) anlamında kabul etmiştir. Ebu Hanife’ye göre boşanan kadın, boşanmasını müteakib üç adet görmesini bekleyecektir. Şafî’ye göre, bulunduğu temizlik süresinden sonra iki temizlik süresi daha bekleyecektir.³⁷⁸

Fakihler bu ayetin yorumu hakkında farklı görüşlere sahiptir. Hanefî bilginlerine göre koca, karısı üçüncü adetinden temizlenene dek onunla tekrar birleşme hakkına sahiptir. Bu aynı zamanda Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Mes’ûd, Ebu Musa Eş’ari gibi sahabelerin görüşüdür. Şafîi ve Maliki fakihleri ise kocanın, karısının üçüncü adet kanamasını görünceye dek tekrar birleşme hakkına sahip olduğu görüşündedir. Hz. Aişe, İbn Ömer ve Zeyd bin Sabit bu görüştedir. Fakat kocanın bir veya iki kez boşadığı zaman tekrar birleşme hakkına sahip olduğu, üç kez boşadığında tekrar birleşme hakkını kaybettiği noktası iyice anlaşılmalıdır.³⁷⁹

Burada beyan edilen iddet, adet gören, gebe olmayan, nikahtan sonra kocasıyla birleşmiş bulunan kadınlara mahsustur. Nikahlanıp da henüz kocasıyla birleşmeden boşanan kadınlar: “Mü’min kadınları nikahlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur.”³⁸⁰ Ayetinin hükmü gereğince iddet beklemezler. Küçüklük veya yaşlılık sebebiyle adet görmeyen kadınlar ise üç ay beklerler. Bu durum da ayette

³⁷⁷ Bakara 2/228

³⁷⁸ Ateş, *Evlenme ve Boşanmayla İlgili Ayetlerin Tefsiri*, s.59

³⁷⁹ Mevdûdi, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I,178

³⁸⁰ Ahzab 33/49

belirtilmiştir: “Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olanlarla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.”³⁸¹

Kişi, her temizlik döneminde karısını bir talakla boşar. İslam’ın önerdiği boşama şekli budur. Bir temizlik döneminde veya bir defada üç talakla boşamanın geçerli olup olmadığı tartışmalı konulardandır. Çoğunluk bu şekilde boşamanın, dinde önerilen boşama şekline uymasa da geçerli olduğunu söylemektedir. Karısını boşayan kişi, eğer onu geri alacaksa, ona güzel davranmalı; tamamen boşayacaksa da haklarını ödeyerek boşamalıdır. Ayrıca boşamanın ardından kadını karalayacak sözler söylenmemelidir.³⁸²

Evlenirken kocanın eşine verdiği mehri, boşamadığı halde baskı yaparak kısmen veya tamamen geri alması caiz değildir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de: “...Açık bir hayasızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın, onlarla iyi geçinin.”³⁸³ Buyrulmaktadır.

Ancak kadın evliliğe tahammül edemiyor, geçimsizlik sebebiyle evlilik hukukuna riayet edememekten korkuyorsa, bir meblağ ödeyerek evliliği bitirmesi (muhâlea) caiz kılınmıştır. Geçimsizlik kocadan kaynaklanıyor, mehri almadan da karısını boşamak istemiyorsa yine kadın mehrini vererek boşanır; ancak bu takdirde aldığı mehir kocaya helal olmaz. Muhâlea anlaşmasıyla evliliği sona erdirmek Hanefiler’in de dahil olduğu çoğunluğa göre yeni bir nikâh yapmadan dönüş imkanı vermeyen bir boşamadır (bâin talak), bununla evlilik bağı kopmuş olur.³⁸⁴

5. 2. 5. Üç kere boşamış olma

Bir erkek karısını üç kere boşarsa, kadın başka bir erkekle geçerli bir şekilde evlenmeden tekrar ona dönemez. Bu ikinci evlilik talak, fesih veya ölümle sonlandıktan ve kadın iddetini bitirdikten sonra, isterse tekrar birinci kocasıyla evlenebilir. Karı ile eski karısı arasında mevcut bu geçici yasağı ortadan kaldırmaya yönelik muameleye “tahlil (helal kılma)” veya kısaca “hulle” adı verilir.³⁸⁵

Kur’an’da şöyle buyruluyor:

³⁸¹ Talak 65/4

³⁸² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, I, 249

³⁸³ Nisa 4/19

³⁸⁴ Kur’an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 251

³⁸⁵ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 174

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”

“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikahlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı hükümlerdir.”³⁸⁶

Bu ayet İslam'dan önce yaygın olan çok ciddi ve kötü bir sosyal alışkanlığı düzeltmeyi amaçlamıştır. O zamanlarda bir koca istediği kadar ve istediği zaman boşama hakkına sahipti. Ne zaman karısı ili ilişkisi kötüye gitse onu boşar ve işine gelirse tekrar onunla evlenirdi. Buna bir sınırlama getirilmediği için, olay sık sık tekrarlanabilirdi. Bu nedenle kadın, ne onunla tam bir karı-koca ilişkisi içinde olur, ne de başkasıyla evlenebilecek özgürlüğe sahip olurdu. Kur'an'ın bu ayeti, bu tür zulmü ortadan kaldırmaktadır. Bütün evlilik yaşamı boyunca bir koca, karısını ancak iki kez boşama hakkına sahiptir. Bundan sonra ne zaman onu üçüncü kez boşarsa, artık ondan tamamen ayrılmış olur.³⁸⁷

Karısını iki defa boşayan, ona tekrar dönebilir veya onu tekrar nikahlayabilir. Ama kadın iddetini doldurmuşsa, erkek yeni nikah kıyarak eşine döner. Yeni nikah kıymak, yeni evliliğe benzer. Bu sebeple, geri dönme konusunda kadının rızası şarttır.³⁸⁸

³⁸⁶ Bakara 2/229-230

³⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'an*, I, 179

³⁸⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 249

Sünnete uygun boşama hakkı, her biri kadının aybaşı halinde olmamak üzere üçtür. Bir temizlik içinde ancak bir boşama hakkı kullanılabilir. Her bir hak kullanıldıkça koca kendini tartıp düşünmeli, kesin ayrılmaya niyetli ise eşini iyilikle bırakmalı, pişmanlık duyuyor ve mutlu bir beraberliği umuyor ise iyilikle evliliğe dönmelidir.

Evlenirken kocanın eşine verdiği mehri, boşamadığı halde baskı yaparak kısmen veya tamamen geri alması caiz değildir. Ancak kadın evliliğe tahammül edemiyor, geçimsizlik sebebiyle evlilik hukukuna riayet edememekten korkuyorsa, bir meblağ ödeyerek kocasından boşanmak istiyorsa bu takdirde, mehri kısmen veya tamamen geri ödeyerek evliliği bitirmesi (muhâlea) caiz kılınmıştır. Muhâlea anlaşmasıyla evliliği sona erdirmek Hanefiler'in de dahil bulunduğu çoğunluğa göre yeni bir nikah yapmadan dönüş imkanı vermeyen bir boşamadır (bain talak) bununla evlilik bağı kopmuş olur.³⁸⁹

Yapılan evliliğin geçersiz olması halinde, ikinci evlilik herhangi bir şekilde sona erse de eski kocasına dönemez. Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre; Allah Rasulüne, birisini evlenip boşadığı, sonra başka birisiyle evlenip onun da zifaktan önce boşadığı bir kadının ilk kocasına helal olup olmadığı sorulmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v.) de kadının balcığından tatmadıkça hayır, buyurdu.³⁹⁰

5. 2. 6. Çok eşliliğe bağlı evlenme engeli

Çok kadınla evlilik, eski çağlardan beri bütün milletlerde uygulana gelmiş bir uygulamadır.³⁹¹ İslamiyet'ten önce Arabistan'da erkekler diledikleri kadar kadınla evlenirlerdi ve bu kadınların üzerinde her türlü tahakküm hakkına sahiptiler. Fakat çok kadınla evlilik, toplumun tüm kesimlerinde değil, ekonomik gücü yerinde olan kabile şefleri arasında daha çok yaygındı. Erkeklerin geneli ise tek eşliliği tercih ediyordu.³⁹²

Kur'an-ı Kerim, tek eşle evliliği esas almakla birlikte, belirli şartlar yerine getirildiği takdirde ve bazı sebeplerin var olması durumunda³⁹³ birden fazla evliliğe müsaade edilmiş olup, bu sayı dört ile sınırlandırılmıştır:

³⁸⁹ Kur'an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 251

³⁹⁰ Müslim, "Nikah", 17

³⁹¹ Ateş, *Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile ilgili Ayetlerin Tefsiri*, s. 14

³⁹² Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 112

³⁹³ Bilmen, a.g.e. II, 113-114

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَنِّي وَثَلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدَنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا

“Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helal olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”³⁹⁴

Bu ayetin iniş sebebi hakkında bir olay zikredilmemiştir. Ancak, şunu belirtmekte fayda görüyorum. Allah, birden fazla kadınla evliliği mübah gören ayetten evvel yetimlerin durumuna dikkat çekmektedir. Kuşkusuz babaları harplerde şehid düşmüş yetimlerin kötü durumlara düşmeleri, toplumun kötü duruma düşmesi demektir. Yetimleri, şahsiyetli birer insan olarak yetiştirmek tüm toplum üyelerinin görevlerindedir. Böylece yetimler, cihad meydanında öldürülen babalarının boşuna ölmediklerini, “ilay-i kelimetullah” için şehid düştüklerini anlamalıdır.³⁹⁵

Ayetin tefsiri konusunda Buhari ve Müslim, Hz. Aişe'nin bir yorumunu naklederler: Urve b. Zübeyr, Hz. Aişe'den, “Yetimler hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız...” ayetini sordu. Hz. Aişe de şöyle cevap verdi:

“Kızkardeşimin oğlu, bu o yetim kızdır ki velisinin yanında olur, malını onun malına katar. Güzelliği ve malı adamın hoşuna gider, bu veli, adaletli biçimde diğer kadınlara verilen mehri ona vermeden onunla evlenmeye kalkar. İşte böylelerine, en yüksek mehirleri vermedikçe yetim kızlarla evlenmek yasaklanmış ve başka kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir.”³⁹⁶ Bu hadiste sırf malı için yetimlerle evlenmenin yasak kılındığı açıklanmıştır.

Bu ayette Müslümanların ikişer, üçer, dörder kadın alabileceği bildirilmiştir. Ayetin maksadı kaç kadın alınacağını belirtmek değil, yetimlere zulmü önlemek için başka kadınlarla evlenme yolunu göstermektir. Buradaki “evleniniz” emri vücut değil, ibaha ifade eder. Yani bu emrin hükmü, farz değil, mübahtır. Ayet, mutlaka 2,3,4, kadın almayı emretmiyor. Bu müsaadeyi de kadınlar arasında adalet etme şartına bağlıyor. Son bölümde ise: “Eğer adalet yapamamaktan korkarsanız bir tane alınız” buyuruyor.

³⁹⁴ Nisa 4/3

³⁹⁵ Yılmaz, “Kur'an Ailesi”, s.280

³⁹⁶ Buhari, “Nikah” 1

Ayetten de anlaşıldığı üzere, aslolan bir kadınla evlenmektir. İki, üç veya dört kadınla evlenmek ise sadece caizdir. Ayrıca caiz oluşu da, evlenilen kadınlar arasında adalet şartına bağlanmıştır. İslam'ın diğer emirleri göz önünde bulundurulduğunda bu şartın ötesinde bir takım şartlar da vardır. Bunlardan bazıları şöyle sıralayabiliriz:

a) Erkek, evleneceği kadınların geçimini sağlayabileceği imkana sahip olmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadislerinde: “*Kimin iki hanımı olur ve aralarında adaletli davranmazsa kıyamet günü (vücudunun) yarısı düşük olarak gelir.*” Diğer bir rivayette de “*Bir tarafı eğri (mefluç) olarak gelir.*”³⁹⁷

Bu hadis, birden fazla hanımla evlenen kimsenin hanımlar arasında eşitliğe ve adalete riayet etmesinin vacib olduğunu ifade etmektedir. Böyle olunca kişinin birine meyletmesi haramdır, kul hakkına girer, sorumluluğu büyük olur. Meselenin önemine binaen Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

“*Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise, (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.*”³⁹⁸

Burada istenen eşitlik zahiren akseden, maddi hususlardadır; gecelerin taksiminde, nafaka tahsisinde, vazife tevziinde v.s. Şarihler, ayet-i kerimenin sevgide eşitlik talep etmediğini, bunun kulun elinde olmayan bir husus olduğunu belirtirler.³⁹⁹

b) Hem evlendiği hanımlarına ve hem de çocuklarına harama düşmeyecek imkan ve ortamı sağlama gerekmektedir. Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır:

“*Ey İman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...*”⁴⁰⁰ buyurmak suretiyle, aile kavramının kapsamı sosyal yapıya göre farklılıklar taşısa da buradaki ana fikir, bir müslümanın manevi mesuliyetinin sırf kişisel hayatıyla sınırlı olmadığına dikkat etmesinin gerekliliğidir.⁴⁰¹

³⁹⁷ Ebu Davud, “*Nikah*”, 39; Tirmizi, “*Nikah*”, 42

³⁹⁸ Nisa 4/129

³⁹⁹ Canan, İbrahim, “*Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*”, XV, 533

⁴⁰⁰ Tahrim 66/6

⁴⁰¹ Kur'an Yolu, a.g.e. V, 335

Bir diğ er husus ise nikah akdinde kadının taraf olduğ udur. Kimse herhangi bir kadını ilk eş olmaya yahut ikinci, üçüncü veya dördüncü kuma olmaya zorlayamaz. O halde ikinci, üçüncü veya dördüncü kuma olmaya rıza gösteren de kadının kendisidir. Sadece cariyelerin böyle bir seçim hakları bulunmamaktadır; onlar efendilerine aittir. Her ne kadar birden fazla kadınla evlenme durumunda adaletsiz davranma endişesi olduğ unda kişinin cariyelerle yetinmesi önerilmiş se de bu, kişilerin hiçbir kayıt ve şart olmaksızın cariyelere diledikleri şekilde davranabilecekleri anlamına gelmez. Kuşkusuz cariyelerin hakları, hür kadının hakları düzeyinde değildir. Rızalarının şart koşulmaması, mehirlerinin olmaması, söz konusu ettiğimiz farklılıklar arasındadır. Ancak insan olarak onların da bir takım hakları vardır ve bu hakların gözetilmesi gerekir.⁴⁰²

İslam'da erkeğ e birden fazla kadınla evlenme (poligami) izninin verilmesini, kadın haklarına riayetsizlik sayanlar olmuştur; bu itirazlara şöyle mukabele edilebilir:

a) Bu emir değil, izindir; dileyen kullanır, dileyen kullanmaz. Kadın evlenirken, kocasının, üzerine evlenmemesini şart koşarsa, koca bu şarta riayet etmek mecburiyetindedir. Ayrıca bu izin kötüye kullanılır, zararlı bulunursa, devletin (ül'ül emrin) müdahale ve yasaklama hakkı vardır.

b) Bu izin mutlak değil, adalet şartına bağlıdır; adalete riayet edemeyecekler için birden fazla kadınla evlenmek caiz ve helal değildir.

c) İslam, asırların ve nesillerin dinidir. Belli bir mekan ve zamanın değil, bütün zamanların ihtiyaçlarına hitap eder. Savaşların sık olduğ u zamanlarda erkeklerin sayısında azalma olmakta, kocasız kalan hanımların, ikinci eş olarak da evlenme ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır.

d) Bazı evliliklerde erkek güçlü olurken ve çocuk isterken, kadın soğuk, hasta veya çocuksuz olmaktadır; bu durumda , ilk evliliğ i bozmadan erkeğ i zinadan korumak ve çocuk sahibi olması için, bu izni zaruri kılmaktadır.⁴⁰³

Medeni Hukuk da tek eşliliğ i esas almıştır. Önceki evlilik kesin evlenme engeli sayılmaktadır. Yeniden evlenmek isteyen kimse önceki evliliğ in sona ermiş olduğ unu ispat etmek zorundadır.(M.K. md. 130)

Sonuç olarak ş unları söyleyebiliriz: Birden fazla evlilik, zaruret halinde başvurulacak bir yoldur. Zorlayıcı sebep olmadan bunu uygulamak, İslam'ın emri

⁴⁰² Şimşek, *Hayat Kaynağ ı Kur'an Tefsiri*, I, 473

⁴⁰³ Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, s.242

değildir. Gayri meşru bir şekilde, nikahsız olarak birlikte yaşamak haramdır. Bunlar, toplum ahlakını yozlaştırır, insanları birbirine düşman eder, insan neslini de bozar.

Kur'an'da, insanlar için kaynaşıp huzur bulacakları kendi türünden eşler yaratıp aralarında sevgi ve merhamet meydana getirmesi Allah'ın kudretinin kanıtları arasında sayılmış⁴⁰⁴, mecazi bir anlatımla eşlerin birbirleri için elbise konumunda olduğu belirtilmiş⁴⁰⁵, çeşitli şekillerde evlilik teşvik edilmiş⁴⁰⁶, neslin bozulmasına yol açacak gayri meşru ilişkiler yasaklanmıştır.⁴⁰⁷ Ayrıca nikah akdi, erkek tarafından kadına verilen sağlam bir teminat olarak nitelenmiş⁴⁰⁸, evlenemeyenlerin bu imkanı buluncaya kadar iffetlerini korumaları istenmiştir.

6. Yaşlıların aile dışına terk edilmesi

Hayatın son evresi olan ve Kur'an'ın ifadesiyle “*erzeli'l- umur*”⁴⁰⁹ yani, ömrün en zor, en güç anı adını verdiği yaşlılık dönemi, fiziki olarak güçsüzlük dönemi olsa da ömür boyu elde edilen bilgi ve tecrübelerin ışığında bir muhasebe ve olgunluk dönemi olması açısından önemli bir evredir.

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyruluyor:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

“Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, hakkıyla kudret sahibidir.”⁴¹⁰

Bu ayette, “Çocukluk, gençlik ve yaşlılık” dönemlerinin tümü Allah tarafından yaratıldığı ifade buyrulmuştur. Dilediğini güçlü, dilediğini de zayıf yaratmak O'nun elindedir. Dilediğine olgunluğa erişmeden, dilediğine de gençliğinin başlangıcında

⁴⁰⁴ Rum 30/21

⁴⁰⁵ Bakara 2/187

⁴⁰⁶ Nahl 16/72

⁴⁰⁷ İsrâ 17/32

⁴⁰⁸ Nisa 4/21

⁴⁰⁹ Nahl 16/70

⁴¹⁰ Rûm 30/54

ölümü tattırabilir. O dilediğine uzun bir ömür ve sağlık verir, dilediğini de dopdolu bir gençlik hayatından sonra zelil ve eziyetli bir yaşlılık hayatına eriştirir.⁴¹¹ Şüphesiz hayatın böyle farklı merhalelerden oluşmasında pek çok hikmetler vardır.

Kur'an'da yaşlanma döneminin, kayıpların yaşanabileceği bir dönem olabileceği vurgulanırken, diğer taraftan bu dönemin verimlilik dönemi olabileceğine de işaret edilmektedir. Hz. İbrahim'e yaşlılık döneminde bir evlat müjdesinin verilmesi⁴¹², Hz. Zekeriy'a, yaşlılık sebebiyle kemiklerinin zayıfladığını, saçlarının ağardığını ve karısının da kısır olduğunu ifade ederek Allah'tan bir erkek evlat isteğinde bulunmuştu ve kendisine bir erkek evlat müjdelenmişti.⁴¹³

Kur'an'da peygamberlerle ilgili olarak anlatılan bu olaylar, onlar için bir mucize olarak değerlendirilebilir. Ancak bu olaylar yaşlanma döneminde de pek çok yaşlının üretici verimliliğini sürdürebileceğine de işaret etmektedir. Aynı zamanda yaşlılığın bu dönemleri bize, hayatın psikolojik ve ruhani bir iniş dönemi olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Yüce dinimiz, insana saygı ve sevgiyi temel ahlaki görevlerimiz arasında saymış, büyüklere karşı yapacağımız davranışlar konusunda önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda: "*Küçüklerimize acımayan, büyüklerimize de saygı göstermeyen bizden değildir.*"⁴¹⁴ Yani bir Müslümanın tavrı küçüğe sevgi, büyüğe saygı göstermektir.

Her şeyi maddileştiren ve artık hayata sadece bu gözle bakma gibi bir yanılgi içerisinde olan günümüz insanı daha fazla mutlu olayım derken kendi dünyevi ve uhrevi mutluluğuna zarar vermektedir. Rahmet duygusu kalpten boşalınca insan, yaşlıya acımayı, saygı ve merhameti de önemsemez bir hale gelebiliyor. Mutluluğu sadece bireysellikte ve maddede arama yanlışlığına düşebiliyor. Ömürlerinin büyük bir kısmını ailesine, topluma ve devlete hizmetle geçirmiş olan insanların yaşlandıkları bir dönemde insan onuruna yakışır bir şekilde ilgiye, sevgiye her zamandan daha fazla ihtiyaçları vardır. Oysa günümüzde yaşlıların evden, aileden, toplumdan, kendi çocukları ya da yakınları tarafından dışlanarak ya huzurevlerine terk edilmekte ya da kendi hallerine bırakılmaktadırlar. Bu durum ise gönüllerinde derin yaralar açmakta ve hayatın zorlukları karşısında onları çaresiz bırakmaktadır. Dolayısıyla yaşlılar, başta ailesi ve

⁴¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, IV, 313

⁴¹² Hûd 11/71-73

⁴¹³ Meryem 19/4-7

⁴¹⁴ Ebû Davud, "Edeb", 58;

akrabaları başta olmak üzere toplum tarafından sahiplenilmeli ve onlara sıcak bir aile ortamı sunulmalıdır.

Bununla birlikte bir de hayata tutunamayanlar var. Karşılaştıkları sıkıntılar, çaresizlikler karşısında hayata küsenler var. İnsanlardan, çevresinden uzaklaşanlar var. Unutmak için yanlışa sapanlar var daha da vahim olanı canlarına kıyanlar var... Sığınacakları bir yer bulamadıkları zaman tek sığınak olarak intihari görenler var. Allah'a olan inançlarının zayıflığından, bu dünyadaki tüm sıkıntıların sabredildiğinde ahirette mükafata dönüşeceği bilincinin eksikliğinden, bu dünyaya niçin geldiğini kavrayamamaktan ya da hayatı sadece bu dünyadan ibaret saymaktan kaynaklanan nedenlerden dolayı ömrünü bu şekilde İslam'a uygun olmayan bir şekilde sonlandırmak da ne kadar acı bir tablodur.

Bütün yaşlılara karşı şefkat ve hürmet vazifemiz olmakla beraber, anne-babamıza göstermemiz gereken saygı ve merhametin ayrı bir önemi vardır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا
أُفٌّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, ana-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”⁴¹⁵ buyruluyor.

Bu ayet, insan üzerinde Allah'tan sonra en büyük hak sahibi olan kimselerin anne- baba olduğunu bildirmektedir. O halde çocuklar anne ve babalarına itaat etmeli, saygı göstermeli ve hizmet etmelidirler. Anne-baba nasıl çocukluklarında onları besleyip büyüttülerse, çocuklar da onlara aynı şekilde hizmet etmelidirler.⁴¹⁶

Ana- babaya karşı evlatların görev alanı çizen bu ayetlerde, onların özellikle yaşlılık dönemlerinin esas alındığı belli olmaktadır. Bu devrede artık roller değişmiş olup; çocukların zaaf anlarında onların yanında olan ebeveyn, şimdi kendileri zaafa düşmüşler, evlatlarının hizmet ve bakımına ihtiyaç duyar hale gelmişlerdir.

⁴¹⁵ İsra 17/23-24

⁴¹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'an*, III, 103

İçine düştükleri acziyetten dolayı hayatlarının geri kalan bölümünü evlatlarının yanında sürdürmek durumunda kalan bu iki nazik kalbe kırıcı, incitici bir şey söylenmeyecek, anne- baba, küçüklüklerinde yavrularına gösterdiğine benzer bir özenle sarıp sarmalanacak, bu insani şefkatle de yetinilmeyerek, bu iki can, şefkat ve merhametin ana kaynağına emanet edilecek, yani onların bağışlanması için dua edilecek. Böylece evlat, söz ve fiillerindeki güzelliği, anne- babası için dua ederek taçlandıracaktır. Dikkat edilirse, bu ibarelerin tamamının sözle iletişimle ilişkili olduğu görülecektir.

Onlara “öf bile deme” emri, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Arapça’da “üff” kelimesi, hoşnutsuzluk, sıkıntı ya da tiksinti hallerinde sarf edilen bir ünlem, çıkarılan bir sestir.⁴¹⁷ Bu cümleden anlaşılan, rahatsızlık verecek en ufak bir söz, jest, mimik ve davranışların yasaklanmış olmasıdır.

Buradan şu sonuca varmak mümkündür: Her dönemin kendine özgü olumlu ya da olumsuz özellikleri olabilir. Yaşlılık döneminin sıkıntıları fazla olmakla birlikte bu dönem huzur ve mutluluk içerisinde de geçirilebilir. Bu dönemde karşılaşılan en büyük sıkıntı yalnızlık ve ilgisizliktir. Aslında gerçek yalnızlık kişinin yaratanından uzak kalmasıdır. Bu dönemi bizi yaratan Rabbimizle gönülden güçlü bir iletişim kurarak dua ve ibadetlerimizle geçirebiliriz. Yeter ki hayata küsmeyelim ve mutluluğu farklı yerlerde aramayalım.

Bir çok sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı, çekirdek aileye geçilmeye başlandığı andan itibaren Batı ülkelerinde, yaşlıların büyüyen sorunlarını çözmek için yeni kurumlar oluşturuldu. Bunlar özellikle seksenli yıllarda Türkiye’de de “Huzur Evleri” adı altında yaygınlaşmıştır. Fakat Batılılar, bunun bir çözüm olmadığını, aksine yaşlılara bir çok sıkıntılar getirdiğini kesin bir şekilde anlayarak hizmeti yaşlıların evine götürmeyi hedeflemişlerdir.⁴¹⁸

7. Sıla-i rahim düşüncesinin giderek zayıflaması

Sözlükte “bağ, ilişki” anlamına gelen *sıla* ile mecazen “insanlar arasındaki soy birliği, akrabalık bağı” manasındaki *rahm/rahim* (çoğulu *erhâm*) kelimelerinden oluşan *sıla-i rahim*, terim olarak “kan bağı ve evlenme yoluyla oluşan akrabalık bağlarını

⁴¹⁷ Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, s.564

⁴¹⁸ Yılmaz, *Kur’an Ailesi*, s.30

yaşatma, akrabalarla ilişkiyi sürdürme, haklarını gözetme, onlara ilgi gösterme, iyilik ve yardımda bulunma, ziyaret etme” şeklinde açıklanmaktadır.⁴¹⁹

İslam dininin temel hedefi, insanların dünyada huzur, güven ve mutluluk içerisinde yaşamasını temin etmek olup, ahirette de ebedi saadete ulaşmasını sağlamaktır. Dolayısıyla bireyin huzur ve mutluluğu için gerekli olan Allah ile, diğer insanlar ile ve çevresiyle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar getirmiştir. İnsan sosyal bir varlıktır. Birbirleriyle münasebet kurarak hayatını idame ettirmek durumundadır. İslam dini, ailenin yanında akrabalık ilişkilerine de büyük önem vermiştir.

Kur'an-ı Kerim'de:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

“Allah’a ibadet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana- babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”⁴²⁰

Bu ayette Allah’a kulluk etme ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmamanın hemen ardından ana- babaya iyi davranılmasının istenmesi, ana- babaya iyi davranmanın önemini göstermektedir. Ayet, ana- babadan başlayarak iyilik etme çevresini genişletmektedir. Müslüman’ı diğerlerinden ayıran özellik ise, akrabalarından başlamak üzere diğer insanlara iyilik etmesidir. Bu arada günümüzde önem arz eden bir hususa dikkat çekmek gerekir: Hıristiyan misyonerler, ekonomik imkanlarını kullanarak muhtaç kimselere yaptıkları yardımları misyonerlerinin bir aracı olarak kullanmaktadır. Bu yolla fakir bir çok toplumda etkili oldukları da bir gerçektir. Bu sebeple Müslümanlar, öncelikle kendi fakirlerine yardım eli uzatmalı ve onları misyonerlerin tuzaklarından kurtarmalıdır.⁴²¹

⁴¹⁹ Çağrı, Mustafa, “sıla-i rahim” md. *DİA*, İst. 2009, XXXVII, 112

⁴²⁰ Nisa 4/36

⁴²¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, I, 506-507

Başka bir ayette:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً
وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden bir çok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.”⁴²² Nisa suresinin bu ilk ayetinde Allah’a saygısızlığın hemen arkasından akrabalık haklarına riayet etmemekten sakınılması emredilmiştir.

el- erhâm, *rahm*’in çoğuludur. *Rahm*, kadının çocuk yatağıdır. Fakat, akrabalığa da denir. *Sıla-i rahim*, akrabayı ziyaret; *kat’i rahim* ise, akraba ile ilgiyi kesmektir. Burada erhâm hakkına riayet emredilmekle, kadınlara karşı şefkatle davranılması, aile hukukuna riayet edilip aralarında rahim bağı bulunan insanların, birbirlerine karşı sevgi ve şefkatle hareket etmeleri, akrabayla ilgiyi kesmemeleri emredilmektedir.⁴²³

Elmalılı, Ra’d suresinin 21. ayetinde geçen ve Allah’ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözetlenlerden övgüyle söz eden ifadede sıla kökünden bir fiil kullanılmış olmasını dikkate alırken, peygamberlerin ve onların mirasçıları olan alimlerin, hısım akrabaların, komşunun ve bütün mü’minlerin ve hatta zimmet ehli olan gayri müslimlerin ve bütün insanların hatta evcil hayvanlardan böceklere varıncaya kadar bütün canlıların, bitkilerin ve cansızların hukukuna riayet edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bütün yaratılmışların haklarına saygı göstermek ve riayet etmek hep bu ifadenin içindedir. Aslında yaratılmışların haklarına riayet etmek, yaratanın hakkına riayet etmek demektir.⁴²⁴

Başka bir ayette ise:

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ

⁴²² Nisa 4/1

⁴²³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, II, 194

⁴²⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, V, 141

“Allah’a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah’ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya; işte lanet onlara, yurdun kötüsü (cehennem) de onlarıdır.”⁴²⁵ buyruluyor.

Allah’ın korunmasını emrettiği şeyleri koparanları şu şekilde açıklayabiliriz: Yani Allah’a ve Peygamberlerine iman etmek, akrabalarla ilişkiyi kesmek, mü’minlerle ve diğer hak sahipleriyle bağları kopartmak ve onlarla yardımlaşmamak ve Allah’ın farz kıldığı bütün bağları kesmek demektir.⁴²⁶

Ebu Eyyûb Hâlid İbn Zeyd el- Ensâri (r.a.) den rivayet edildiğine göre bir adam:

Ya Resulullah! Beni cennete götürüp cehennemden uzaklaştıracak davranışı haber ver, dedi.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “Allah’a ibadet edip O’na hiçbir şeyi denk tutmazsın. Namazı kılar, zekatı verir ve akrabasını koruyup gözetirsin.”⁴²⁷ Buyurarak cennete girebilmek ve cehennemden kurtulabilmek için, hadiste sayılan din esaslarıyla birlikte akraba hakkının ifade edilmesi konunun önemini göstermektedir.

İslamiyet’in ilk yıllarında inen Mekkî ayetlerde Hz. Peygamber’e akrabalık ilişkilerinin gözetilmesi ve bu hususa dikkat edilmesi emredilmiştir.⁴²⁸ Her mü’min erişebildiği herkese hakkı tebliğ etmekle sorumludur; fakat, bu tebliğe, hiç şüphesiz kendisine en yakın olan kimselerden ve özellikle de kendi sorumluluğu altında bulunan kimselerden yani, kendi ailesinden başlaması gerekir.⁴²⁹

Günümüzde insanlar sıla-i rahimi unuttur hale geldiler.Şehir merkezlerinde kurulan büyük büyük sitelerde kimse kimseyi tanımıyor, kimsenin hatırını sormuyor. Hayatın bu koşuşturması içerisinde bir selamı bile çok görmeye başladık. Akrabalarımızdan, komşularımızdan hastası olan, cenazesini olan ya da hayırlı bir işi olan kimseleri bile sormaz olduk. Bayramları ise, bir tatil fırsatı gibi görmeye başladık. Belki bunda tatillerin uzun olmasının da bir etkisi olabilir, ama yine de bunun geçerli bir mazeret olduğunu düşünmüyorum.

⁴²⁵ Râ’d, 13/25

⁴²⁶ Zuhayli, Vehbe, *Tefsirü’l-Münir*, VII, 135-136

⁴²⁷ Buhari, “Edep”, 10; Müslim, “İman”, 14

⁴²⁸ Şu’arâ, 26/214

⁴²⁹ Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, s. 759

Ayet ve hadislere baktığımız zaman, Allah'a ibadetten sonra ana- babaya, akrabaya iyiliğin zikredilmesi, cennet ve cehenneme götüren fiillerden sayılması konunun ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. İslam dini, kişinin çevresine karşı duyarlı davranmasını ve başkalarını düşünmeyi sağlayacak sorumluluk bilinci, diğergamlık, ihlas, ihsan, sadakat, iffet, haya, ana- baba hakkı, komşuluk hakkı, sıla-i rahim gibi konulara uyulmasını emretmiştir.

8. Zararlı alışkanlıklar ve aileye etkisi

İslam, insana ve insan sağlığına büyük önem vermiştir. Zira insan, Allah'ın en güzel yarattığı⁴³⁰, şan ve şeref sahibi kıldığı⁴³¹ bir varlıktır. En güzel bir şekilde yaratılan insanın görevlerinden birisi de hayatını ve sağlığını korumasıdır.

İslam'da muteber olan maslahatlar beş esasta toplanmıştır:

- a) Dini koruma
- b) Camı koruma
- c) Akli koruma
- d) Nesli koruma
- e) Malı koruma

İnsan hayatı ancak bu beş şey sayesinde ona layık bir yaşayış olabilir.⁴³²

Günümüz dünyasında, iletişim ve etkileşimin arttığı, değişim ve dönüşümün hızlandığı, bilimsel bilgi ve teknoloji alanında olağanüstü gelişmelerin ortaya çıktığı bir yüzyıl yaşamaktayız. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda büyük bir etki yaratan bu oluşumlar, sosyal hayatı ve insan ilişkilerini etkilemektedir. İnsan ilişkilerini ve sosyal yaşamını düzenleyen bir kurum olan aile de bu durumdan etkilenmektedir. Fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanan aile riskle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu riskler, aileyi dolaylı ya da doğrudan etkileyebilmektedir. Bu riskleri zararlı alışkanlıklar başlığı adı altında şöyle sıralayabiliriz:

8. 1. Alkol ve uyuşturucular

Her türlü alkollü içecekler ile afyon, esrar, eroin, kokain, katı, sıvı, toz veya hap gibi her türlü uyuşturucuların kullanımı dinimizce haram kılınmıştır. İlim, fen ve teknoloji ilerledikçe bu hakikatin doğruluğu anlaşılmaktadır. Sadece sağlığa zararlı

⁴³⁰ Tin 95/4

⁴³¹ İsra 17/70

⁴³² Muhammed, Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, s. 238

olmakla kalmayıp trafik kazalarından aile geçimsizliklerine, boşanmalara kadar alkol kullanımı en önemli sebepler arasında gösterilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

“Ey İman edenler! İçki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?”⁴³³

İslam'ın ilk muhatapları olan toplumda çok yaygın bulunan içki ve kumar alışkanlığı karşısında, önce insanların bunların kötülükleri üzerinde düşünüp bir yargıya ulaşmalarına fırsat tanınmıştır. Diğer taraftan, kesin yasaklar getirilmeden önce imanın sağlam temeller üzerine oturması sağlanmış ve ilahi buyruklara mutlak itaat gerektiği fikri zihinlere ve gönüllere yerleştirilmiştir.⁴³⁴

Kur'an ve hadiste içki ve uyuşturucularla alakalı yasak dile getirilirken, münhasıran belli bir maddeye has olan bir kelime değil, daha ziyade belli bir duruma sebebiyet veren bir madde kullanılmıştır. Yani yasak münhasıran muayyen bir madde için gelmiş olmamakta, muayyen bir durumu hasıl eden bütün maddeler için gelmiş olmaktadır. Böylece nazar-ı dikkate arzedilen bu durum “Aklın örtülmesi” dir. Yasak da “Aklın örtülmesi” ne sebep olan her bir madde içindir. Bu, alkollü maddeler olmuş, afyon veya eroin gibi maddeler olmuş, bugün ilaç şeklinde alınan, yarın bir başka şekilde alınacak olan maddeler olmuş fark etmez.⁴³⁵

İşte bu maksatla Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin kullandığı kelime “hamr” kelimesidir. Kelime lügat açısından “Bir şeyi örtmek” manasına gelen bir kökten gelir.

⁴³³ Maide 5/90-91

⁴³⁴ Kur'an Yolu, II, 268

⁴³⁵ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, VII, 267

Öyle ki, Arapça'da, şahitlikten kaçarak gördüğünü gizlemek, utanmak, örtmek, örtünmek, örtü, kapak gibi pek çok kelime bu kökten türetilir.⁴³⁶

“Şeytan, içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister” buyrulurken bunların yol açtığı ahlaki ve dini konulardaki zararlar hatırlatılmış; ayette de ifade edildiği gibi insanların arasının açılmasına, kavgalara ve daha birçok zararlara sebebiyet vermektedir, ardından da toplum veya devlet baskısı gibi sebeplerle değil, iman etmiş ve ikna olmuş bir Müslüman olarak bu yasaklara uyulması gerektiği vurgulanmış ve “Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?” buyrulmuştur. Ayette “şeytan işi iğrenç şeyler” olarak nitelenen içki ve kumarın ruh ve beden sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulmuş ve daha çok sosyal hayatta açtığı yaralara ve dini hayata vurduğu darbelere değinilmiştir.⁴³⁷

Alkollü içkiler de, yalnız akla değil mala, cana, nesle ve dine zararlıdır. Aklı ve fikri işlemez hale getiren, düşünme kabiliyetini dumûra uğratan, uyuşturucu maddeler ve alkol, toplumu etkisi altına almaktadır. Trafik suçları ve kazalarının çok çeşitli sebepleri arasında alkollü araç kullanmanın önemli bir etkisi vardır.

Üzülerek ifade etmeliyim ki, ülkemizde alkol ve uyuşturucu kullanımı lise gençliğine kadar inmiştir. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde alkol nedeniyle yatanların % 80'inin 15-25 yaşlarında alkole başladığı tespit edilmiştir. Alkol yüzünden tedavi gören hastaların % 17'si 15-25 yaş arası gençlerdir.⁴³⁸

Devlet ve toplum olarak bu tehlikeyi görmezlikten gelemeyiz. Bunun için gerekli tedbirler mutlaka alınmalı ve bu zararlı maddeler ile mücadeleye devam edilmelidir. Özellikle anne babalar, çocuklarıyla yakından ilgilenmeli, kimlerle arkadaşlık yaptığını dikkat etmelidirler. Mezuniyet törenlerinde gençlerin alkol ve uyuşturucuyla tanıştıklarını zaman zaman medyadan öğreniyoruz. Bu merasimlerin lüks otel kafeteryalarında değil de okulun kendi bünyesinde yapılmasını daha uygun görmekteyim. Ayrıca okul önlerindeki büfelerde bu zararlı maddeler satılmamalıdır. Eğitim kurumlarında konu ile ilgili dersler konulmalı, yazılı ve görsel olarak öğrenciler bilinçlendirilmelidir. Özellikle de TV'de yayınlanan dizilerde alkol ve uyuşturucu madde reklamı yapılmamasına dikkat edilmelidir.

⁴³⁶ Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, VII, 267

⁴³⁷ Kur'an Yolu, *Türkçe Meal ve Tefsir*, II, 269-270

⁴³⁸ Doğan, Yıldırım, *Alkol ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı, Gençlik ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı*, MEB Yay. Konya, 1983, s. 23

8. 2. Kumar

Kumar kelimesi Türkçe'ye Arapça'daki *kumâr* dan geçmiştir. Şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay yahut yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme, şeklinde tanımlanabilen kumar, türü ve şekli toplumlara ve dönemlere göre değişiklik gösterse de esas itibariyle haksız kazanç, mal ve zaman israfı, irade zafiyeti ve toplumsal çözülme gibi bir dizi olumsuzluğa yol açtığı için dinler ve temel ahlak öğretileri tarafından yasaklanmış ve kınanmıştır. İslam dininin temel yasaklarından biri de kumardır.⁴³⁹

Kur'an-ı Kerim'de:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا

“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. Deki: ‘Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için bir takım faydalar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür...’⁴⁴⁰ buyrularak kumar kınanmıştır.

Daha sonra inen bir ayette ise: “Ey iman edenler! (Akli örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık sokmak; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?”⁴⁴¹ ifadesiyle içki ve kumarın birlikte zikredilmesi, insanlığın yakasını kurtarmakta zorlandığı iki temel kötü alışkanlık olduğuna işaret vardır. Günah ve yasak oluşları da Allah’ı zikretmekten ve namazdan alıkoyması, insanlar arasında düşmanlık doğurması, zulüm ve haksızlığa sebebiyet vermesi gibi gerekçelerle açıklanmıştır.

Ayetlerde *hamr* ile beraber anılan *meysir*, *yüsr* veya *yesâr* kökünden gelir. *Meysir*, parçalara ayrılacak şey demektir. Boğazlanacak deveye de *meysir* denir. Deveyi kesip parçalayana *yâsir* dendiği gibi, kesilecek deve üzerinde kumar oynayanlara da *yâsir* denilir. Allah’ın haram kıldığı *meysir*, oklarla oynanan piyangoya benzer bir

⁴³⁹ Bardakoğlu, Ali, “Kumar” md. DİA, Ankara, 2002, XXVI, 364

⁴⁴⁰ Bakara 2/219

⁴⁴¹ Maide 5/90-91

kumardır. Fakirlere ikram için oynanan bir kumar çeşidi idi. *Ezlâm* ve *aklâm* denilen oklarla oynanırdı.⁴⁴²

Haram olan *meysir*, mal verip almaya sebep olan kumardır. Mal verme ve alma olmayan oyun kumar olmaz. Atlı veya yaya koşuları, ok atmalar, silah eğitimleri, vücudu geliştiren sporlar ve bunlara konan mükafatlar, fıkıh kitaplarında belirtilen şartlara göre helaldir.⁴⁴³

Şurası unutulmamalıdır ki dünya hayatı bir imtihandır⁴⁴⁴, şeytan ise insanoğlunun apaçık düşmanıdır⁴⁴⁵, çirkinliği ve hayasızlığı emreder⁴⁴⁶, insanı saptırmak için onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağını⁴⁴⁷, ancak ihlaslı kullarına bir şey yapamayacağını⁴⁴⁸, yukarıdaki ayetlerde de ifade edildiği üzere içki ve kumarla insanların arasına düşmanlık sokmak ve Allah'ı anmaktan alıkoymak istediğini Kur'an-ı Kerim haber vermektedir.

İslam'da hem helal kazancın korunması ve haksız yoldan mal kazanmanın önlenmesi, hem de ekonomik imkanların mümkün olduğunca geniş katmanlara dağıtılması temel ilkelere biridir. Bu itibarla İslam dini, dünyayı daha iyi yaşanır hale getirmek ve insanca bir hayat sürebilmek için çalışıp kazanmayı, Allah'ın verdiği nimetlerden olabildiğince yararlanmayı emreder, çalışmadan, emek sarf etmeden, emek vermeden, alın teri dökmeden başkalarının malını haksız yere elinden almayı yasaklamıştır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا لَكَبِيرٌ مِّنْ نَّفْعِهِمَا

“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla (haksızlıkla) yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.”⁴⁴⁹ Buyurarak müslümanın kazancının helal yoldan olması gerektiğini bildirmiştir.

⁴⁴² Ateş, Süleyman, *Haram Olan Eylemler*, Yeni Ufuklar Neşr. İst. 1997, s.88

⁴⁴³ Razi, *Tefsiru'l- Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, II, 219-220

⁴⁴⁴ Mülk 67/2

⁴⁴⁵ YâSin, 36/60

⁴⁴⁶ Bakara, 2/268

⁴⁴⁷ A'raf 7/17

⁴⁴⁸ Hicr 15/40

⁴⁴⁹ Nisa 4/29

Kumar, boşa harcanan vakittir. Hesapsız tüketilen paradır. Aileye daha az zaman ayırmaktır. Hz Peygamber (s.a.v.)'in ifadesiyle: “*İki nimet vardır ki insanların çoğu onların kıymetini bilmez, aldanır. Onlar, sağlık ve boş zamandır.*”⁴⁵⁰ Buyurarak zamanın ve sıhhatin önemine işaret etmiştir. Sırf zevk ve eğlence için yapılan bu para tüketimi, bir çok muhtaç insanın refaha kavuşmasına yardımcı olabilir.

Kumarın zararlarını neredeyse her gün haberlerden, gazete manşetlerinden ve TV'lerden öğreniyoruz. Kumar yüzünden başa gelen trajik olaylar, zorla imzalattırılan çekler, senetler, bir gecede her şeyini kaybedenler, intihar edenler, yıkılan, dağılan aile yuvaları, parçalanmış evlilikler ve bunlardan olumsuz etkilenen çocuklar... bütün bunlardan en çok sevinen ise şeytan olacaktır. Çünkü aile dağılmış, intihar olayları meydana gelmiş, çocuklar perişan olmuş, toplum da bütün bu olumsuz gelişmelerden etkilenmektedir.... Kur'an, on dört asır evvel bizleri ne güzel uyarmış ve “*vazgeçtiniz değil mi?*” diyerek bizi uyarmıştır.

İslam'ın tanıdığı meşru kazanç yollarında mutlaka karşılıklı fayda vardır. Halbuki kumarda bir taraf kazanırken öbür tarafın hiçbir kazancı olmaz, sadece ziyanı olur. Kumar, nice ocakları söndürmüştür. İslam, içki ve kumarı yasaklamakla toplumun üzerine çöken iki kâbusu def'etmiştir.⁴⁵¹

İslam Dini'nin, kumarı haram kılmasını şu hikmetlerle açıklayabiliriz:

a) Müslüman, hayat ve kazancı şansa ve tesadüfe değil, aldığı tedbirler ve verdiği emeğin sonucuna bağlamalıdır.

b) Başkasının malı haramdır; bunu almanın yolu ya –çeşitli şekilleriyle- mübâdele veya bağış vs; kumar ise haksız kazanç yoludur.

c) Kaybeden verdiği razi görünse bile, kalbinden müteessir bulunduğu ve kazanana kin, düşmanlık duyduğu şüphesizdir.

d) Kaybeden kazanmak, kazanan bu zevki yeniden tatmak için tekrar oynarlar ve bu hal giderek alışkanlık kazandırır ve kişiyi kumarcı yapar.

e) Kumar, ibadetlere engel olur.

f) Kumarın zararı, fertlerde kalmaz toplum da sirayet eder; üretime katılmayan, işsiz, güçsüz, kumar oynamakla vakit öldüren kimselerin çoğalmasına sebep olur.⁴⁵²

Burada bir konuya daha temas ederek bu konuyu bitirmek istiyorum. Gelişen teknolojik imkanlar, kitle iletişim araçları, internet dediğimiz her geçen gün hızına

⁴⁵⁰ Buhari, “Rikak”, 1

⁴⁵¹ Ateş, *Haram Olan Eylemler*, s. 91-92

⁴⁵² Karaman, Hayreddin, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İstanbul, 2010, İz Yay. s. 168-169

yetişemediğimiz bir iletişim ağı var hayatımızda. Tabii ki iyiye kullanıldığında çok yararlı bilgiler elde edilebiliyor ancak kötüye kullanıldığında ise bireylere ve topluma çok zararları da olduğu da bir gerçektir.

Benim temas edeceğim bir diğer konu ise **sanal kumar**. Yani teknolojinin imkanlarını kullanarak kumarın masa başında oynanmasını çıkartıp, büyük kitlelerin iştirak ettiği sayısız kumar türünden bahsediyorum. Günümüzde kumar, internet ortamına taşınmış, sanal alemde rahatlıkla oynanır hale gelmiştir. Öyleki geceler boyu vaktini sanal kumarın karşısında geçirip ailesi ve çocuklarını ihmal eden kimseler vardır.

İlk aşamada bedava kumar oynatan siteler, daha sonra kişileri kumarın pençesine düşürmektedir. Öyle ki, e-kumar, internette kumar, online casino, online kumar olarak da ifade edilen sanal kumar... Sanal ortamda kumar oynamayı cazip hale getirmek için her şey düşünülmüş, nakit paraya bile ihtiyaç yok. Bir kredi kartı veya banka kartı ile internete bağlı bir bilgisayar bunun için yeterli görülüyor. Kayıp da kazanç da verilen kredi kartı veya banka hesap numarasıyla olduğu için ne kadar kazanıldığı veya kaybedildiği başta bilinmiyor. Ama sonunda kaybeden insan ve aile oluyor, toplum oluyor. Bu gibi zararlı fiillerden çocuklarımızı, gençliğimizi ve ailemizi korumamız gerekmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de:

*“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”*⁴⁵³ buyruluyor.

Sonuç olarak İslam'da kumarın yasaklandığı, maddi kazanç ve kaybın şansa ve bilinmez bir sonuca bağlandığı her türlü bahis tutuşma ve talih oyununun kumar mahiyetinde olduğu, bu ögenin bulunmadığı oyunların ise doğrudan değil kumara vesile olma ve alıştırma yönüyle sakınca taşıdığı görülür. Böyle olunca satranç, tavla, iskambil gibi oyunlar ancak kumara alet edilmesi, Allah'a, aileye ve topluma karşı görevleri aksatmaya yol açması gibi bir sonuca götürmesi halinde o sonuca paralel bir dini hüküm alır. Böyle bir durum bulunmadığında ise bunların diğer oyun türlerinden farklılık arzemediği söylenebilir.

⁴⁵³ Tahrim 66/6

9. İnternet Kullanımı ve Aileye Etkisi

Son zamanlarda bilgi ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler, bilgisayar ve internet kullanımının hızla yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu süreçte, aile ve toplumsal yapımız, değerlerimiz hızla değişmeye başlamıştır. Üzülerek söylemeliyim ki, pek çok anne- baba bugün eğitiminden sorumlu olduğu çocuklarından, bilgisayar ve internet kullanımı hakkında daha az ya da hiç bilgi sahibi değildirler. Dolayısıyla çocuklarının bilgisayar ve sanal ortamda kimlerle iletişim kurduklarını bilememektedirler.

En yaygın kitle iletişim araçlarından biri olan televizyonun aile içi iletişimdeki etkisi, insanlara sağladığı tek yönlü iletişim yapısı nedeniyle sınırlı iken internet sağladığı çok yönlü iletişim yapısı nedeniyle insanlarla istediği yönde iletişim kurabilme, dolayısıyla daha etkin bir kültür paylaşımı sunabilmektedir. İnternetin toplumsal yaşam üzerinde olumlu/olumsuz etkileri yadsınamaz bir gerçektir.

Ancak böylesine yaygın ve etkin bir bilgi ve iletişim kaynağının kullanımı, beraberinde getirdiği olanak ve yararlarla karşın, birçok farklı sorunların da ortaya çıkmasına neden olabilmekte; özellikle de bilgisayar ve internet kültürüne ve bilincine sahip olmayan kişiler için riskler taşımaktadır. Özellikle de çocuk tacizcileri, günümüz teknolojisini kendi amaçları doğrultusunda kullanarak uyuşturucu, terör, hırsızlık, cinayet, şiddet gibi yasal olmayan yollarla çocuklar için tehlike oluşturabilmektedir.

İnternet olumlu yönleri itibariyle çocukların dünyayı ve hayatı keşfetmeleri, öğrenmeleri ve eğlenmeleri adına azımsanamayacak derecede etkiye sahiptir. Tüm olumlu gelişmelere rağmen günümüzde internetin ve bilgisayarın yol açtığı olumsuz gelişmeler de vardır. Bilgisayar ve internet kullanımının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için kullanıcı, ebeveyn ve devletten oluşan üçlü mekanizmanın karşılıklı sorumluluk anlayışı içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. Anne-babalar, çocuklarını bilgisayar odasında internetle baş başa bırakmak yerine evin ortak kullanım alanlarından birinde bilgisayarı kurarak çocuğunu, internetin olumsuz etkilerinden kurtarabilir.

İnternet başında saatlerce geçirilen vakitler, aile bireylerinin birbirleriyle geçirdikleri zamanın azalması, belki de internetin aile içi iletişim boyutundaki en büyük olumsuzlukları arasında sayabiliriz. Gün içerisinde iş ve okul nedeniyle birbirlerinden ayrı kalan aile üyelerinin tek ortak paylaşım zamanları olan akşam saatlerini de internet

başında geçiriyor olmaları elbette aile bireylerinin birbirleriyle olan iletişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yapılan bir araştırmada, internet ile ergenlerin iletişimi arasında bilgisayar, televizyon ve internet gibi iletişim araçlarının aile ile iletişimi olumlu ya da olumsuz etkileyip etkilemediği sorusuna öncelikle anne ve babaların, kendilerinden çok bu teknolojilere zaman ayırdıkları bu nedenle iletişim çatışmalarının yaşandığı görüşü hakim olmuştur.⁴⁵⁴

Pakistan'da 2004 yılında, internetin toplum üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırmada toplumun her kesiminden ve her yaş grubundan internet kullanan kişilerle anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, Pakistan'da internetin toplumun geneli üzerinde etkide bulunarak, artan internet kullanımının, artan yalnızlık ve depresyon, azalan sosyal bağlar ve zayıf aile iletişimini getirmekte olduğu sonuçları bulunmuştur.⁴⁵⁵

KKTC'de 12-17 yaşları arasındaki 686 ilköğretim ve ortaöğretim öğrencisiyle gerçekleştirilen bir araştırmada, internetin öncelikle erkek öğrenciler tarafından daha çok kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca, bu öğrencilerin genellikle eğlence ve iletişim amaçlı kullandıkları, internette sohbet odalarını kullanırken genellikle kendilerini farklı bir şekilde tanıttıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte, internet üzerinden oynanan oyunların büyük bir bölümünün şiddet içerikli oyunlar olduğu ve bu oyunları oynama ile anti-sosyal saldırı ve kendine yönelik saldırı arasında ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁵⁶

Kore'de 4. 5. ve 6. Sınıftaki 222 çocuk ile gerçekleştirilen çalışmada çocukların internet kullanımının, aile geçirilen zamanla ve aile içi iletişim ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, çocukların toplam internet kullanım sürelerinin aile ile geçirilen zamanı azalttığı, ancak iletişimle ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, araştırmada ailelerin, çocukları faydalı web sitelerine yönlendirmelerinin ve internet kullanımında çocuklara eşlik etmelerinin, çocukların interneti eğitsel amaçla kullanım sıklığını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.⁴⁵⁷

Bununla birlikte, gerek Türkiye, gerekse diğer ülkelerde yürütülen çalışmalar sonucunda internetin aile iletişimi üzerinde etkileri hakkında net bir görüş birliğine

⁴⁵⁴ İnternet kullanımı ve aile, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (Proje Yürütücüsü: Abdullah Kuzu, Proje Danışmanı: Ferhan Odabaşı) Ank. 2008, s. 5

⁴⁵⁵ İnternet kullanımı ve aile, a.g.e. s. 6

⁴⁵⁶ İnternet kullanımı ve aile, a.g.e. s. 7

⁴⁵⁷ İnternet kullanımı ve aile, a.g.e. s. 7

varılamamıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında; toplumların, internet teknolojilerinin ve internet kullanım amaç ve yöntemlerinin zamanla değiştiği, bu davranışların kültür ve sosyo- ekonomik düzey gibi bir takım değişkenlerle de birlikte farklılık gösterme olasılığıdır. Ayrıca Türkiye’de, internetin aile iletişimi üzerine etkileri ile ilgili araştırmaların çok az sayıda olduğuna dikkat çekilmiştir⁴⁵⁸.

İnternet, günümüz insanına uzaktan alışveriş imkanı sunarak bazı kolaylıklar da getirmiştir. İnsanlar sanal alışverişte cazip imkanlarla ihtiyaç duydukları her şeyi kolaylıkla almaktadırlar. Bu da tüketim çılgınlığı ve israfa neden olmaktadır. Allah Kur’an’da: *...Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.*⁴⁵⁹ buyurmaktadır. Oyunlar, eğlenceler, yarışlar ... kişileri Allah’a olan kulluk vazifelerini yerine getirmekte olumsuz etkilemektedir. Ayrıca savaş oyunlarının puan toplama yoluyla sunulmasının şiddeti artırması açısından doğru olmadığını belirtmek istiyorum.

Psikolog Conner’in yaptığı bir araştırmaya göre, internet bağımlılığı çevreye karşı duyarsızlık, toplum ve aile ilişkilerinde zayıflık, günlük işlerde üretken ve verimli olamama, depresyon, eşler arasında cinsel uyumsuzluk, cinsel fantazilere düşkünlük... gibi problemlere neden olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁰

Günümüzde insanların interneti kullanarak mahrem bilgilerini “chat” ortamında tanıdık ya da tanımadık kişilerle paylaşımlarını doğru bulmuyorum. Kişiye ait özel bilgiler bazı iyi niyetli olmayan kimseler tarafından kötü amaçlı olarak kullanılabilir. Bu da özel hayata müdahale ya da özel hayatın ihlali anlamına gelmektedir ki İslam’a göre uygun değildir. Bu yüzden çok ailelerin dağıldığını, sorunlar yaşadığını medyadan öğreniyoruz.

Sanal ortam, aynı zamanda kişinin nefsiyle de baş başa kaldığı bir mekandır. Nasıl ki evimize gelen bir yabancıyı hemen evimize almıyorsak sanal ortamdaki bilgileri de iyi tahlil etmemiz gerekmektedir. İnternet ortamında paylaşılan bilgilerin ya da başkası aleyhinde yapılan yorumların da kul hakkı ihlali olduğunu unutmamamız gerektiğini belirtmekte fayda görüyorum.

⁴⁵⁸ İnternet kullanımı ve aile, a.g.e. s. 7

⁴⁵⁹ A’raf 7/31

⁴⁶⁰ Bahadır, Abdülkerim, “İnternet ne kadar dost, ne kadar düşman”, Diyanet Aylık Dergi, Ağustos 2010, sayı: 236, ss. 6-8

SONUÇ

Bir milletin varlığı, huzuru, güven ve bekası, onun temeli olan ailenin varlığı, sağlamlığı, huzur ve güveniyle mümkündür. Toplumun temeli ailedir. Neslin yetiştirilmesinde aileye büyük görevler düşmektedir. Çocuk yetiştirmek, sadece çocuğu biyolojik olarak büyütmek değildir, onu yararlı bir birey haline getirmektir.

İslam dini, aileye layık olduğu değeri vermiş ve bu kurumu her çeşit olumsuzluklardan korumuştur. Kur'an-ı Kerim'de aile ile ilgili bütün hükümler ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Toplum hayatının huzur ve güveni için ailenin her çeşit olumsuzluklardan korunması gerekmektedir. Ailede baş gösterecek en ufak bir problemde başta çocuklar etkilenecektir. Bu yüzden aile üyelerinin ve yeni evlenecek olan kişilerin ailenin önemini iyi kavramaları ve sorumluluk bilincinde olmaları gerekmektedir.

Aile olmak sadece bir çatı altında kalmak değildir. Aynı zamanda Allah'ın rızasına uygun bir yol arkadaşlığı demektir. Öncelikle eşler arasındaki sevgi, daha sonra da anne-baba ve çocuklar ve akrabalar arasındaki sevgi, ailenin sıradan bir birliktelik veya zorunlu olarak bir çatı altında yaşama grubu olmadığını göstergesidir.

Ancak günümüzde modernleşme, teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler, kentleşme ve yaşam felsefesindeki değişim süreçlerinin ortaya çıkardığı oluşumlar, başta insan ilişkileri olmak üzere toplumu ve aileyi olumsuz etkilemiştir. Özellikle son zamanlarda artış gösteren boşanmalar, nikahsız beraber yaşamalar, evlilik dışı çocuk sahibi olunması, kitle iletişim araçlarının aile değerleri üzerindeki olumsuz yayın yapımları gibi nedenlerden dolayı bugün ciddi anlamda aile problemleri yaşanmaktadır. Burada şunu da belirtmekte fayda görüyorum. Çağımızın olumsuz şartlarından en az etkilenen İslam ailesi olmuştur. Zira o gücünü Kur'an ve Sünnet'ten almıştır. Eğer böyle olmasaydı, Batı kültürünün yoğun etkisi karşısında çözüldü. Halbuki bugün Batı'da bile İslam kimliğini muhafaza eden ailelerin sayısı az değildir.

Kur'an'da en detaylı olarak evlenme, boşanma ve aile fertlerinin görev ve sorumlulukları anlatılmıştır. Kur'an'da oruç ve miras ile ilgili hükümlere

“*hudûdullah*”⁴⁶¹ yani Allah’ın sınırları denildiği gibi, evlenme ve boşanma ile ilgili ailevî konulara da “*hudûdullah*” denilmiştir.⁴⁶²

Kur’an-ı Kerim’de aile problemleri ve bunların çözümü üzerinde durulmuştur. Ailenin zarar görmemesi için aile içi anlaşmazlıkların ortaya çıkması halinde evliliğin devamını sağlamaya yönelik bazı tedbirlere başvurulmasının, geçimsizliğin devam etmesi durumunda ise erkek ve kadının ailelerinden seçilecek hakemlerin onların arasını bulmaya gayret etmesinin istenmesinin, karı-koca arasındaki uyuşmazlıkların ilk çözüm yolunun ailenin dağılmasını önlemek olduğunu söyleyebiliriz

Aile büyüklerinin de yuvanın dağılmaması için gayret gösterirlerken hep karşı tarafı haksız görmeden “Benim oğlum, senin kızın” şeklinde değil de “Bizim çocuklarımız” şeklinde yapıcı davranmaları gerekmektedir.

Bütün bu tedbirlerden sonra evliliğin devamı mümkün görünmüyorsa o zaman da yine Kur’an’ın ruhuna uygun olarak karşı tarafı kırmadan, sürekli kötülemeden ve hakaret etmeden günümüzde bazen tanık olduğumuz gibi, darb, hatta öldürme gibi fiillerden de sakınılmalıdır.

Son olarak şunu söyleyebilirim: Aile kuracak kişilerin mutlaka eğitimden geçirilmeleri gerektiğini düşünüyorum. Evlenecek kişilerin sorumluluk sahibi olmaları gerektiğine inanıyorum. Evliliğin pamuk ipliğine bağlı olmadığını, en ufak bir problemde dahi hemen ayrılmayı düşünmemeleri gerektiğini belirtmekte fayda görüyorum. Ayrıca aile konusunda uzmanlaşmış ilim ve din adamlarının hazırlayacağı kitaplar, konferanslar, seminerler sayesinde aile yuvalarımızın daha huzurlu ve sorumlu olabileceğini düşünüyorum.

⁴⁶¹ Bakara 2/187; Nisa 4/13-14

⁴⁶² Bakara 2/229-230; Mücadele 58/4; Talak 65/1

ÖZGEÇMİŞ

Ali Rıza AYAN, 1973 yılında Ankara’da doğdu. İlkokuldan sonra Ankara-Altındağ Merkez Kur’an Kursu’nda hafızlığını tamamladı. 1993 yılında Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesi’nden mezun oldu. 1995 yılında İmam-Hatip olarak göreve başladı. 2001 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi’nden mezun oldu ve kısa dönem olarak askerliğini tamamladı. 2008 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Dört yıldır Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı orta öğretim kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine girmektedir. Halen Ankara-Yenimahalle Müftülüğü’nde İmam-Hatip olarak görev yapmakta olup, evli ve iki çocuk babasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- ACAR, Halil İbrahim, *Evlenme Engeli Olarak Din Farkı*, AÜİFD, 2002
- _____, “Talâk” md. *DİA*, XXXIX, İstanbul, 2010
- _____, “İddet” md. *DİA*, XXI, İstanbul, 2000
- AKPINAR, Ali, “Hz. Peygamber’in Âl’inden Olmak”, *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, (Mayıs- Haziran 2003), ss. 5-9
- AKTAN, Hamza, “*Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*”, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. Ankara, Aralık, 1992
- _____, “Sihriyyet” md. *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009
- AKTAY, Yasin, “*Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler*”, *Küreselleşen Dünyada Aile*, Kutlu Doğum 2009, ss. 177-188, TDV Yayınları
- AKSEKİ, Ahmed Hamdi, *Ahlâk İlmi ve İslam Ahlakı*, (Sadeleştiren: Ali Arslan Aydın), Ankara 1973, Nur Yayınları
- ARIKAN, Çiğdem, *Yoksullukta ve Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*, Ankara, 1992
- ATAR, Fahreddin, “Nikah” md. *DİA*, XXXIII, İstanbul, 2007
- ATEŞ, Ali Osman, *Asr-ı Saadette Dinler ve Gelenekler*, Editör: Vecdi Akyüz, Bütün yönleriyle Asr-ı saadette İslam, İstanbul 1995
- ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, (I-XII) Yeni Ufuklar Neşriyat,
- _____, *Evlenme ve Boşanmayla İlgili Ayetlerin Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2003
- _____, *İslam’da Kadın Hakları*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1996
- _____, *Haram Olan Eylemler*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1997
- AYDIN, Mehmet Akif, “Aile” md. *DİA*, II, İstanbul, 1989
- _____, “Mehir” md. *DİA*, XXVIII, Ankara, 2003
- _____, “Evlat Edinme” md. *DİA*, XI, İstanbul, 1995
- _____, “Kadın” md. *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001

- BAHADIR, Abdülkerim, “*İnternet Ne Kadar Dost, Ne Kadar Düşman*”, Diyanet Aylık Dergi, Ağustos 2010
- BARDAKOĞLU, Ali, “Kumar” md. *DİA*, XXVI, Ankara, 2002
- BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, (XXI) İstanbul, 2007, Bayraklı Yayınları
- BİLGİN, Beyza, “*İslam’da ve Türkiye’de Kadınlar*”, AÜİFD, 1997, XXXVI, ss. 29-43
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yay. İstanbul, 1985, (I-VIII)
- BUHARİ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu’s-Sahih*, İstanbul, 1981 (I-VIII) Çağrı Yayınları
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Tefsiru Ruhi’l-Beyan*, (tr: Ömer Çelik, Adem Ergül, Yusuf Akgün ve arkadaşları) Erkam Yay. İst. 2012
- BÜYÜK LAROUSSE, Sözlük ve Ansiklopedisi, “Aile” md. Gelişim Yayınları, İstanbul 1986
- CANAN, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yay. (I-XVIII), İstanbul, ts.
- _____, *Aile İçi Eğitim*, Gül Yurdu Yay. İst.2011
- CESSAS, Ebu Bekir bin Ali er Râzi, *Ahkamu’l Kur’an*, (I-V), Beyrut, ts
- CİN, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya, 1998
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Sıla-i rahim” md. *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009
- ÇAVLİN, Alanur- Bozbeyoğlu, “*Türkiye’de Ensest Sorununu Anlamak*”, Nüfus Bilim Derneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2009, ss. 3-40
- DERVEZE, İzzet, *et-Tefsîrû’l-Hadis Nüzul Sırasına Göre Kur’an Tefsiri*, (trc. Şaban Karataş ve arkadaşları), Ekin Yay. (I-VII), İst. 1997
- _____, *ed-Dustûru’l-Kur’anî ve’s-Sünneti’n-Nebeviyyeti fî Şuûni’l-Hayat*, Mısır, 1966
- DİKMEN, Mehmet, *İslam’da Kadın Hakları*, Rehber Yay. Ankara, 1993
- DOĞAN, Yıldırım, *Alkol ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı, Gençlik ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı*, MEB Yayınları, Konya, 1983
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2010
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, “Müt’a” md. *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Davud*, İstanbul 1981, (I-V) Çağrı Yayınları

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Feza Yay. İstanbul 1992, (I-X)

ERBAŞ, Ali, *Hıristiyan Ayinleri (Sakramentleri)*, Nun Yayınları, Haziran, 1998, ss. 217-221

ERDEM, Mustafa, *Dinler ve Aile*, Türk Aile Ansiklopedisi, Ankara, 1991

ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, (tr: Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk, İstanbul, 2002, İşaret Yayınları

GAZALİ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (tr: A. Fikri Yavuz) Tuğra Neşriyat, (I-IV) İstanbul, ts.

GÜRCAN, Ayşen, *Boşanma Nedenleri Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009

HÖKELEKLİ, Hayati, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, İstanbul 2009, Dem Yay.

İBN KAYYIM EL CEVZİYYE, *İslam'da Çocuk Bakımı ve Terbiyesi*, (çev. Mahmut Kısa) Konya, 1994

İBN KESİR, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, (I-X) (tr: Abdülvehhab Öztürk) Kahraman Yay. İstanbul, 2010

İBN MÂCE, Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yay. İstanbul, 1981 (I-II)

İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1968

İBN SA'D, Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, (I-VIII), Beyrut, 1978

İNAL, Nihat, *Uygulamada Boşanma Davaları*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1992

İNCİL, İstanbul 1999, Yeni Yaşam Yayınları

İSLAMOĞLU, Mustafa, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an*, Düşün Yayınları, İstanbul, 2009

KARAMAN, Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, Ensar Yay. İstanbul, 2010

_____, *Günlük Hayatımızda Haramlar ve Helaller*, İz Yay. İst.2010

KARPAT, Kemal, "Ailede Devletçi ve Ferdîyetçi Görüş", (1945) Aile Yazıları, I, 34, Ankara, 1990

- KAŞIKÇI, Osman, “Radâ” md. *DİA*, XXXIV, İst. 2007
- KEVSER, Kâmil Ali; ÖĞÜT, Salim, “Çok evlilik” md. *DİA*, VIII, İst. 1993
- KÖSE, Saffet, “*Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikah*”, Küreselleşen Dünyada Aile, Kutlu Doğum 2009, ss.124-174, TDV Yayınları
- KUR’AN YOLU, *Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB Yay. Ankara, 2004
- KUTLUER, İlhan, “İlim” md. *DİA*, İstanbul, 2000
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, (I-XXIV) Beyrut, 2006
- KUTUB, Seyyid, *Fî Zılâli’l-Kur’an*, (tr: Yakup Çiçek, Ali Turgut, Abdülkerim Ünalın, Ahmet Yaşar, Cüneyt Gökçe) Emir Yay. İstanbul 1991, (I-XII)
- KUTSAL KİTAP, İstanbul 2001, Yeni Yaşam Yayınları
- KUZU, Abdullah, “*İnternet Kullanımı ve Aile*”, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Bilim serisi: 133, Ankara, 2008
- MEVDÛDÎ, Ebu’l-A’lâ, *Tefhîmu’l-Kur’an*, İstanbul 1991, (I-VII), İnsan Yayınları
- MEYDAN LAROUSSE, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, “Problem” md. Meydan Yay. İstanbul, 1972
- MUHAMMED, Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (çev: Abdülkadir Şener) Fecr Yayınları, Ankara, 2005
- MÜSLİM, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu’s-Sahih*, İstanbul, 1981, (I-III) Çağrı Yayınları
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahman İbn Şuayb, *es-Sünen*, (I-VIII), Mısır, 1964
- NİRÜN, Nihat, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara, 1994
- ÖZEL, Ahmet, “Âl” md. *DİA*, II, İstanbul, 1989
- RAGIB EL- İSFAHÂNÎ, *el-Müfredâtü el-Fâzi’l-Kur’an*, Beyrut, ts.
- RAZÎ, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Tefsiru’l-Kebir Mefâtihi’l-Gayb*, (XXXII) Beyrut, 1981
- SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü’t-Tefâsîr*, (tr: Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşr. 3. Baskı, İst. 2010
- SAHİH-İ BUHARÎ Muhtasarı ve Tercid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, (tr: Ahmed Naim ve Kamil Miras) DİB Yay. (I-XII) Ank. 1987
- SEZGİN, Ayşen Ufuk, “*Ensestin psiko-sosyal ve adlî yönden incelenmesi*”, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Adlî Tıp Enstitüsü, 1993

SİRMEN, Kâzım, “Eşcinsel birliktelikler ve bunların kanunlar ihtilafı hukukunda düzenlenişi”, AÜHFD, 2009

ŞABAN, Zekiyyü'd-din, *el-Ahkâmü's-şer'iyye li'l Ahvâli's-şahsiyye*, Beyrut, 1978

ŞENTÜRK, Ünal, “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, (Nisan-Mayıs-Haziran) Ank. 2008

ŞİMŞEK, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Esra Yay. Konya, 1997

_____, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, İstanbul, 2012 (I-V) Beyan Yay.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l Beyân an Te'vili Âyi'l Kur'an*,

(I-XXVI) Beyrut, 1984, Dar'ul Fikir

TARHAN, Nevzat, *Son Sığınak Aile*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010

TATAR, Burhanettin, “Yerleşik (Yuva) ve Sürgün Diyalektiği”, Küreselleşen Dünyada Aile, Kutlu Doğum 2009, ss. 51-55, TDV Yay.

TİRMÎZÎ, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, İstanbul, 1981, (I-V), Çağrı Yay.

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Aile Sosyolojisi Modeli*, Türk Aile Ansiklopedisi, I, Ank.1991

ÜNAL, Asife, *Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998

ÜNAL, İsmail Hakkı, “İslam Düşüncesinde Ailenin Dinî Temelleri”, Küreselleşen Dünyada Aile, Kutlu Doğum 2009, TDV Yay.

YAMAN, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, MÜİFAV Yay. İstanbul, 2009

YAŞAROĞLU, Kâmil, “Livata” md. *DİA*, XXVII, 198, Ankara, 2003

YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İstanbul ts. Anadolu Yay.

YILMAZ, Musa Kâzım, *Kur'an Ailesi*, Hilal Yay. Şanlıurfa 1994

ZEMAHŞERÎ, Ebu'l Kasım Cârullah, Muhammed b. Ömer, *el- Keşşaf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Egâvil Vücûhi't-Te'vil*, (I-IV) Beyrut, 1947

ZUHAYLÎ, Vehbe, *Tefsîrü'l-Münir*, (I-XV) (çev. Hamdi Arslan ve arkadaşları) Bilim Evi Yay. İst. 2005

_____, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, (I-X) (tr: Ahmet Efe, Nurettin Yıldız ve arkadaşları) Risale Yay. İstanbul, 1994